

Yas Tutan Tarih

33 KURŞUN

Günay ASLAN

● 1989 YUNUS NADİ ARMAĞANI
RÖPORTAJ ÖDÜLÜ

pencere
yayınları

**Günay Aslan
Yas Tutan Tarih
33 Kurşun**

Bu kitabın yayın hakları
Pencere Yayınlarına aittir.
İkinci Baskı: 1989
Kapak Bastı: Anadolu Matbaası
Kapak : Yusuf Yılmaz
Ofset Hazırlık: Papirüs Basım
Baskı: Anadolu Matbaası
Pencere Yayınları 2

**pencere
yayınları**

Salkımsöğüt Sok. 2/4 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: 513 27 17

Günay Aslan

**Yas Tutan Tarih
33 Kurşun**

**Gabriele Ohl'a
Onurla ve Yürekle**

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
YAS TUTAN TARİH	
Gerekli Söz	11
Öldür Emri	11
Yas Tutan Tarih	16
Ölüm Senin Adın Ne?	17
Gayrı Eşkiyaya Çıkar Adımız	19
Viran Koy	22
Vur Emri	24
İdam Mangası	26
Ölüm Zabıtı Varakası	28
Yarım Kalmış Sevdalar	29
İki Ayrı İnsan, İki Ayrı Ceza	36
Meclis ve Mahkeme Süreçleri	38
Muğlalı: "Küntlere Normal Davranılmaz"	40
Ya Eritip Türk Edecek Ya da Yok Edecek	43
33 Kurşun Şiiri	49
Cudi: Dağ Değil Sanki Bir Ülke	51
Kırmızı Kurdela Köy	53
Ferman Padişahın Dağlar Bizimdir	56
Silopi Soysuzluğu	58
Suçları: Eşkiyaya Sevdalanmak	60
İmretler	61
Silah Almayana Ölüm Cezası	64
Aşiret Reislerinin Eylül Toplantısı	64
Kaya Öner Konuşuyor	65
Ne Dediler?	65
Yasak Bölgeler	67
Maceramız Başlıyor	67
Van Kalesi'nde Turistler Fişleniyor	68

Köylünün Toprağını Jandarma İşgal Etti	70
Yasak Saha	70
Yasak Sahadan Yasal Alana	72
Köylü, Kanunsuzluğa Son Verilsin İstiyor	72
Köylüler Ne Diyor: "Hoşluğlan Verdi Zorluklan Alıyor"	73
Kürt mü'sün, Türk mü'sün?	75
Sınav Komisyonu Başkanı Ne Diyor?	75
Gözaltı Ölüsü	77
Van/Özalp'ta Kitap Mezarı	78
Türkiye Sattı, İran Kurşuna Dizdi	79
Kotur Deresinde 58 Ölü	79
"Meğer Ölüm Töreniymiş"	80
Valinin Tepkisi: "Zaten Aşırı Uçlar Bunlar"	80
"İdareyle Görüş Ayırılığımız Var"	81
Kızamıktan Van'da 60 Çocuk Öldü	83
Her Evde Hasta Bir Çocuk	83
"Aşılar Bayattı"	84
Hastanenin Çocuk Servisi Kapalı	84
"Kaç Adam Yakalattın?"	86
15 Yıl İz Peşinde	88
Eksiksiz Asker	89
Cesareti Nereden Alıyor?	89
Neco'ya Tuzak mı?	89
Kaçak mı, Güvenlik Görevlisi mi?	91
Ve Tutuklanış	91
Hasan Dayanır: "Neco Evimi Yıkıldı"	92
Halk Kürtlere Kucak Açtı	94
Türkiye Geri Verdi, Irak Kurşuna Dizdi	94
Türkiye'de "İç Savaş Çıkabilir"	95
Tetiğe Basan Yabancı Parmaklar	96
Soykırıma Neden Olan Sıcak Takip	97
Nemrut'un Apaçilleri	98
Sürülen Sürgüne	98
Kato Dağı Kapkara	98
İnönü Güneydoğu'da	101
SHP Umud Olmaktan Çıkıyor	101
Erdi Gitti	102
"Üniformasız Asker"	102
SHP Kürt Kıyımına Hazır Hale mi Getiriliyor?	102
"Sorun Siyasaldır"	103
Irak-Türkiye	105
Unutuldu	105
Mesajlar	107

ÖNSÖZ

Bu kötülüklerle dolu karanlık sürece rağmen ne de güzel günler de görebiliyoruz. İşte şerefli ve değerli gençlerimiz sayesinde bu güzel günlerden birini yaşıyorum. Bundan tam 41 yıl önce 16 Aralık 1948 tarihinde sahibi olduğum Dicle Kaynağı gazetesinde 33 Kurşun olayını manşet yapmıştık. "İçişleri Bakanının cevabı tatminkâr değildir!" başlıklı manşet haberimizde beş buçuk yıl önce işlenmiş bu cinayetlerin unutulmasının mümkün olamayacağını, bunun hesabının verilmesi gerektiğini yazmıştık. Ne acı ki, aradan tam 48 yıl geçtikten sonra bundan bir ay kadar öncesi birçok günlük gazetede yine bir katliam için, "İçişleri Bakanının açıklaması yetersiz" başlıklı manşet haberler yer aldı. Bu kez katledilen 6 Silopili yoksul Kürt köylüsüydü. Dünden bugüne değişen ne? Artık yetmedi mi?

Gazetemde 33 Kurşun'dan evvelki olaylar ve bugüne kadar olacak olayları da kast ederek, "Kaynaktan Yudum" köşemde "Kaç 33'ler" diye bugünün zihniyetini de kapsayacak şekilde şunları yazmıştım: "Son günlerde Meclisde sanki pek nadir ve tekmiş gibi 33 Şarklının kanunsuz olarak jandarmalar tarafından şahadetleri sık sık konuşuluyor.

Gerçi bu gibi caniyane kitallere karşı her vatandaş gibi hatâ daha fazla bile hissimiz sadece nefrettir. Fakat yine biz meb'us beylerin bu gayretkeşliğini de en aşağı şu zaviyelerden fuzuli buluyoruz.

a- Eğer bu zevat son hareketleriyle, Şarkta buna benzer başka bir hâdisenin bulunmayışı ve eğer olduysa da hakiki adaletin tecelli ettiğı hissini dünya ve şark efkarına ihsassa, yazık olur emeklere. Zira Şarktaki çoban, Meclisteki özçobandan bu hususta daha çok hassastır.

b- Yok eğer hakikaten bu beyler; Şarkta bundan bin kat daha elırı, hâdiseden bihaber iseler; bizdeki seçim isabetsizliğı iddialarına hak vermemek hata olur.

c- Ve bilhassa şayet Demokratlar bu gibi Şark şehitlerinin kan ve kemiğinden partilerine tabya kurmaya kalkışıyorsa Şarklının buna da karnı toktur, zira en büyük Demokratın gününü de bilir.

Bütün bunlar böyle; zaten alışkınız. Fakat ne yalan söyleyeyim, herhalde kendisi de bizim gibi kendisinin bir Şark mebusu olduğunu unutmuş olan Mardin Meb'usu Ali Rıza Ertem'in Meclisde kendince bu gibi basit Şark meselelerinin konuşulmasına müsaade etmeyişine üzüldüm.

Bir daha seçimde inşallah kendisine rey vermeyeceğim."

Evet şimdi meselenin öteki yüzüne bir göz atalım.

Türklerin Ortaşark'taki durumları çok enteresan. Asırlardan beri zulüm ve şiddet olmasa tutunamayacaklardı. Çünkü, göçebe bir akın halinde gelmiş, kendilerinden kat kat üstün uygarlıklara sahip milletlerin vatanlarını zapt etmiş, kendilerinin üstün bir kültürleri olmayınca da bu halkları üzerinde zulüm ve şiddet, insanlık dışı hareketlerle denetim almaya kalkmışlar. Örnek mi? İşte Araplar, Acemler, Kürtler, Gürcü, Laz, Ermeni ve de Bizanslılar...

Şimdi böyle bir teşkilattan, şiddete dayalı barbar bir mekânizmadan —devlet düzeninden— demokratik hareketler beklenilebilir mi? Bunları beklemek yersizdir. Bugün bile Türkiye'de bu zihniyet hakimdir. Mesela desek ki, Kürdistan Kürtlerindir, Ermenistan Ermenilerin, Lazistan Lazların, Rumeli Rumların dense Türk'e ne kalır? Onun için hak veremiyorum ama Türkün payına daima haksızlık, başkalarının hakkını inkâr ve tarihte gülünç düşme kalıyor. Zaten bugün Türklerin dahi esasını anlayamadıkları, şikayet ettikleri konu da budur. Çünkü, Balkanlardan Ortadoğu'da zulüm etmedikleri kavim kalmamıştır.

Bu yüzden şimdiki Türkler Bulgarların, Yunanlıların, Suriye, Irak, İran ve Sovyetler ile içerde Kürtlerin kendilerine düşman olduklarını görüyorlar. Buna uygun olarak da kendilerine atasözü gibi bir lâf ortaya atmışlar. "Türk'ün Türkten başka dostu yoktur..." Bu doğru bir lâftır, tarihi hakaretler karşısında haklıdır.

Şimdi bu barbar idareden birçok unsar kurtulmuştur. Bulgar, Yunan, Araplar gibi. Bir bölümü ise ümitsizliğe düşerek haklarından vazgeçmişlerdir. Lazlar gibi. Diğer bir bölümü de, kökleri içerde kazıldığı için dışarda yarasının acısını dünyaya duyurmaya çalışılıyor. Ermeniler gibi. Kala kala topun ağzında Kürtler kalmıştır. Bu durum karşısında hem Kürtler hem de Türkler şaşkın haldeler. Türk, Türkistan'dan gelmiş Kürdistan'dakini inkar ediyor. Kürt, babasının adını çocuğuna veremiyor. Kendi soyadını seçemiyor. Bütün köy kasaba ve belirli coğrafi bölgelerinin adları acaip şekilde-Kürde sormadan-değiştiriliyor. İlleri ise dejenere etmek için bazılarına manasız sıfatlar ekliyor. Diyarbakır'ı, Diyarbakır, El aziz-i Elazığ, Antep'i, Gaziantep, Urfa'yı Şanlıurfa yaparak tarihi curüm işliyor.

Madem ki, bu Kürt illeri bu kadar anlı, şanlı Gazi, Kahraman idiyse ne diye şimdiye kadar kendi kültürlerini irdelemeleri için bir bilimsel enstitü açılmadı?

Ama bakıyorum geniş çapta gençlerimiz. Bu hileli hareketleri-ki, Türkler ve Kürtler içinde zararlıdır-, anlamışlardır. Ve aradan tam tamamına 48 sene geçtikten sonra duyduğumca birçok tehlikeleri göze alarak kaleme aldığım 33 Kurşun gençlerimiz için hâlâ sıcak. Gencecik kalemlerinden çıkan şerefli fikirleri görünce benim gibi yaşlı doğulu-yani Kürt-birisi için daha büyük mükâfat olur mu?

Hayatta olmasaydım mezarda bile bu hareketler bana rahatlık, kalp huzuru ve şeref verecekti. 1958'de Diyarbakır'da çıkardığım İleri Yurt gazetesinde Kımıl adlı bir şiir yazmıştım. Şiirin son paragrafı Türkçeydi ve şu sözlerden oluşuyordu: "Üzülme bacı/Seni kurtaracak kardeşlerin yetişiyor..."

Görüyorum ki bacının kurtarıcı kardeşleri yetişmiştir artık. Bundan daha büyük mutluluk olabilir mi? 30 yıl önce tahmin ettiğim, inandığım olayın gerçek olması bana büyük kıvanç veriyor.

Günay Aslan gencimizin Cumhuriyet Gazetesi'nin Yunus Nadi Armağanı Röportaj Ödülü alan, Jürice takdir kazanan güzel yazısı beni jüriden çok başka hislerle etkiledi. Bu satırları ve hatıralarımı yazmama vesile oldu. Günay Aslan kardeşime bundan sonra da bunun gibi insani ve şerefli konuları ele alıp işleyeceği, karanlıklarda kalmış Kürt gerçeğini -kendi payına düşen ölçüde- gün yüzüne çıkaracağı ve de böyle derin duyarlılıkla yazacağı inancıyla sevgilerimi, tebriklerimi sunuyor ve gözlerinden 4 bin yıllık özlemle öpüyorum.

Musa ANTER
25 Ekim 1989
İstanbul

YAS TUTAN TARİH

GEREKLİ SÖZ

“Öldür” Emri

Türkiye'nin Kürt politikasını en iyi açıklayan iki sözcük. Cumhuriyet Türkiye'sinde Kürt olmak, Hitler Almanya'sında Yahudi, Botha Afrika'sında Zenci, İsrail işgali altındaki topraklarda Filistinli olmakla eş anlamlı. Dersim, Zilan, Xratel, Sefo, Şirnak, Guruza, Deve Geçidi ve son olarak da Kasaplar Deresi, Türkiye'nin Kürt politikasını en iyi açıklayan uygulamaları. Bilen, tanıyan, duyan birçok arkadaşım, Yunus Nadi Armağanı yarışmasına Kasaplar Deresi çalışmamla katılmamı önerip durdular. Kasaplar Deresi ile ilgili olarak Türk ve Avrupa basınında yayımlanmış olanların dışında yüzlerce sayfalık belge, bilgi ve söyleşi zulamda öylece duruyordu. Ancak anılan yarışmaya yine de Sefo Deresi (33 Kurşun) çalışmamla katıldım. Çünkü, güdümlü ve nesnellikten yoksun Türk basınında Kürtlerin yaşadığı yörelerdeki insan hakları ihlalleri kabul görüyordu nedense. Her baskı, zulüm ve işkenceyi yöredeki “terör” umacısıyla örten bu kesimlere “33 Kurşun” önemli iki mesaj veriyordu: Evet, yıl 1943. Ne bir isyan var, ne de bir direniş. Kürtler uslu ve sessiz. Ancak, iki ay içerisinde iki ayrı katliam yaşanıyor Saray ilçesinde. Xratel'de 20, Sefo Deresi'nde 33 yoksul Kürt köylüsü katlediliyor. Kürt olmanın dışında hiçbir suç olmayan bu köylüleri kurşuna dizme emrini verdiği için dönemin 3'ncü Ordu Komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı Paşa “Öldür” emrini verdiği için Türk ordusunun en yüksek mahkemesinde, Genel Kurmay Askeri Mahkemesi'nde yargılanı-

yor ve ölüm cezasına çarptırılıyordu. Olayın ikinci önemli esp-risi de buydu. “Demokratikleşme”nin ve “uygarlaşma”nın en çok edebiyatının yapıldığı günümüzde ise, “Yakala ve Öldür” emirleri teksirle çoğaltılarak dağıtılan, yüzlerce masum insa-nın katledilmesine bu emriyle neden olan Tunceli Tugay Ko-mutanı Tuğgeneral Osman Çitim aleyhinde dava açılması bir yana, 1989 Ağustos ayındaki Askeri Şura toplantısında terfi et-tiriliyordu. Kendisine “Öldür” emri verdiği için bir yıldız daha eklenen Osman Çitim artık Tümgeneral. Öldür emri ödöl al-mayı hak kılıyordu böylece.

Evet, Türkiye çağdaşlaşmaya ya da demokratikleşmeye doğ-ru değil, bir toplu mezarlar ülkesi olmaya gidiyordu. Birilerinin iki yüzlülüklerine bir son vermesi gerekmiyor muydu?

“33 Kurşun” katliamını ilk duyduğumda daha ergen yaşta idim. Ahmed Arif’in **Hasretinden Prangalar Eskittim** isimli şiir kitabında bu katliama ilişkin dizeleri okudukça, artıyordu kızı-rıklığı yüzümün. Çok değil, benden yirmi kilometre ırağımdaki bu katliamdan nasıl olur da bihaber olurdum? Kim, neden, han-gi güç ve kurala dayanarak beni yaşadığım toprakların gerçek-liğinden ayırmaya kalkmıştı? Kendi gerçek yüzünü sinsice giz-leyen bu iğrenç statünün tekabül ettiği gerçek neydi? Bu gad-dar ve zalimane mekanizma hangi toplumsal ilişkinin sonucu olarak devreye sokulmuştu. Çok geçmeden tek tek yanıtı bu-lundu bu soruların. Ve ben altı yaşımıdayken koparıldığım ken-di ulus ve ülke gerçekliğime on altı yaşında özleyerek ve iste-yerek geri dönüyordum. Egemenlerin, anakucağı gibi sıcak öz gerçekliğimden kopartılış sürecinin tersine dönüşmesi elbet-te kolay değildi. Öze dönüşün, özü yükseltişin vahşi bir bedeli vardı. Ne var ki, geleceğe akan bir ses olarak ben bu bedeli ödemeye her an için hazır hissettim kendimi. Bu hiç değişme-yecek.

“33 Kurşun”la ikinci kez yüzyüze geldiğimde ise artık ger-çekliğimin ayırdındaydım. Bu kez acılanmakla birlikte müthiş kahırlandım. Bir insan olduğuma, bazılarının hemcinsi oldu-ğuma üzüldüm ve derin hayıflandım. Kin, gazez ve öfkenin bir insanı ne denli aşağılaştırdığına tanık olmuştum. Orgeneral Ke-nan Esengin adlı bir zat, 27 Mart 1971 yılında Milliyet Gazete-si’nde yayımlanan, “Muğlalı Paşa Olayı” başlıklı yazı dizisin-

de akla hayale gelmeyen yalan ve iftiralarla karalıyordu bu yoksul Kürt köylülerini.

"Bu şakiler (Kürtler) tarihin her döneminde Türklere ihanet etmişlerdir. Ancak yüce Türk milleti bunların ihanetini cevapsız bırakmamış, her defasında layık oldukları cezayı vermiştir" diye yazan Esengin Paşa, dil bilmez, ilim-irfan görmemiş bu yoksulları bir çırpıda "Rus casusu" ilan edivermişti.

Bu yazı dizisini okuduktan sonra sırtıma sorumluluğun ağırlığının çöktüğünü hissettim. Olayı gerçek boyutlarıyla, tek yanlı, ön yargılı olmadan, kendime saygıyı yitirmeden, namusluca ele almaya koyuldum. Bunun bedeli ağır, tahribi derin, süresi uzun oldu. Olayı yaşayan ve geride kalanlardan derlememe rağmen uzun yıllar tetiği çeken elleri aradım. Onlar bulunmadıkça, çalışmalarım bir anlam kazanmayacaktı. Çoğu yol ağzında olan "cellat"ları bulduğumda gönlüm rahat etti. Hepsi de bir hesabı vermek zorunda olduklarının bilincinde olan bu insanlar gerçekte suçsuzlardı. Yürekları ve beyinleri emir-komuta zinciri altında yok edilen bu ölüm robotları, yaşadıkları iğrençliklerinin ayırdına maalesef üniforma mekanizmasının dışına çıktıktan sonra varabiliyorlardı.

Sefo Deresi katliamında tetiği çekmiş ve şu an yaşı 70'e varan biri bana, "Sefo Deresi'ne bir anıt mezar dikilmeli. Ben bu yaşla gelir harç yapar, taş taşıyım" diyordu. Bu sözler 12 Eylül faşistlerince bir "İnsan Mezbahası"na çevrilen anlı-şanlı Diyarbakır zindanında gardiyan olarak görev yapmış erlerin gününü geldiğinde bu iğrenç yapıyı elde kazma-kürek en önde yıkacakları çağrışımını da yapıyordu. Bilinç düzeyi geri insanları bir dönem barbarlaştırmak mümkün, ancak, bunu bir yaşam denetlemek imkansız.

Uzun yıllar süren çalışma sonucu hazırladığım dosyamın başına gelenler ise deyim yerindeyse "pişmiş tavuğun başına" gelmedi. Daha bir aylık çalışana iken aptallıkla yoğrulmuş bir saflıkla Yas Tutan Tarih adlı çalışmamı sunduğum Hürriyet Gazetesi'nden aynı akşamın sabahı dosyam koltuk altına sıkıştırılarak kovuluyordum. Ne bir tazminat, ne bir ödenti bile verilmeden. Hatta on beş günlük ücretim bile gasp edilerek. Cumhuriyet Gazetesi dönemi daha da ilginçti. Yurt Haberleri Müdürü Yavuz Okayben'in 'okey'ini alan dosyam iletildiği Haber Müdürü Yalçın Bayer tarafından da beğeniliyordu. Cumhuri-

yet, çalışmamı benden bir yazı dizisi olarak alıyordu. Ancak, o tarihlerde Kıbrıs'ta bulunan Hasan Cemal'in dönüşüyle birlikte dosyam rafa kaldırılıyordu. Hem de yayım aşamasındayken. Dosyam hâlâ Cumhuriyet'in tozlu arşivlerinde öyle duruyor. İki yıl bir fiil görev yaptığım 2000'e Doğru Dergisi de, "yıl dönümleri ve anma günleri değil, haber dergisiyiz" gerekçeyle dosyamı geri çevirince soluğu aylık Toplumsal Diriliş Dergisi'nde alıyordum. Sahibi Cemal Yalvaç, Sorumlu Müdürü Hasan Uşak arkadaşlarımın benden beğeni ile aldıkları metin, fotoğraf ve belgeler tamamlandıktan sonra yayım için hazırlanıyordu. Ne var ki, kendilerine dosyamı sunduğumun ikinci haftası Toplumsal Diriliş Dergisi yöneticileri polisle çalışma koşullunu soylu bir şekilde reddedikleri için, polis-MİT işbirliğiyle düzenlenen bir operasyon, düzmece savlar ve işkenceli ifadeler sonucu içeri alınıyor ve Toplumsal Diriliş kapatılıyordu. O günler çok didinmeme rağmen ne burjuva basını, ne de kendine ilericisi diyen basın olayın üzerine gitmedi. Olayın üzerine gitmemeleri bir yana, üç-beş satırlık açıklamaların dışında haber bile yapmadılar.

En son olarak 1988 Nisan ayında yayın yaşamına başlayan aylık İLERİ dergisine verdiğim dosyam burada da değerlendirilmeyince, gerisin geri zulama döndü. Üç yıl süren bir kovalamaca sonucu yazımı yayımlatacak bir yayın organı bulamamıştım. Ve ben ki, gerek Türk ve gerekse de Avrupa basınının Kürt haberlerinden en çok alıntı yaptığı "başarılı" bir gazeteci dim.

Artık özgür ve demokratik bir ülkede yayımlarım diye düşündüğüm Yas Tutan Tarih'in zulada kalması beni bir yandan da müthiş huzursuz ediyordu. Yunus Nadi Armağanı yarışması ilan edilince, uzun süren bir bocalayıştan sonra, başvuru süresinin bitimine üç gün kala bir özetini gönderdim çalışmamın. İşin garibi, yazı dizisi olarak bu çalışmamı yayımlamayan Cumhuriyet Gazetesi bu kez ödül veriyordu.

Haber Müdürü Yalçın Bayer bunu şöyle açıklıyordu: "Jüriyi gazetenin dışında tuttuk..."

Ben bir sorumluluğu daha yerine getirmenin gönül rahatlığı, onuru ve mutluluğu içerisindeyim.

Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı yörelerdeki gazeteci arkadaşlarıma onurlu ve namuslu varoluşun bir seçeneğini de

**sunan bu çalışmanın araştırmaya dayalı gazetecilik için bir ba-
samak olacağı inancındayım.**

**Engin sevgi, ödünsüz onurla
Ekim '89, VAN**

YAS TUTAN TARİH

Kirvem hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil
Domdom kurşunu
Paramparça ağızındaki.

Böyle diyor ünlü şiirinde Ahmed Arif. Ve ben doğup büyüdüğüm bu toprakların gerçeğini ilk bu şiirden öğreniyorum. Tarih silinmiş, tarih susturulmuş, tarih unutturulmuş ve tarih yabancılaştırılmış. Hayır, tarihi yeniden yazmayacağım. Tarihi yeniden yazanlar olacaktır. Ben bir yarayı deşiyorum. Bir borcu ödüyorum.

TARİHÇE.....:

OLAY : 33 yoksul Kürt köylüsünün kurşuna dizilerek katledilmesi.

YER : Van ili Özalp ilçesi Yukarı Koçkiran Köyü Sefo Deresi. Türkiye-İran sınırı 356 Nolu hudut taşı.

TARİH.....: 28 Temmuz 1943 günü sabaha karşı.

İSNAT EDİLEN SUÇ.....: Casusluk.

GÖZALTI GEREKÇESİ.....: Hırsızlık.

ASKERİ MAHKEME KARARI: 33'ler suçsuzdur.

İÇYÜZÜ : Orgeneral Mustafa Muğlalı Paşa: "Kürtlere ilişkin olayları, normal ölçüler ve devlet anlayışı içinde yürütmek mümkün değil."

Xrabesorik, Milanengiz, Runexar, Xretel köylerinden Milan aşiretine bağlı 33 insan, bu derede elleri arkalarından bağlanmış, yere diz çöktürülmüş ve kurşuna dizilmiştir. İçlerinde yü-

rüyemeyecek kadar yaşlı insanlar, askerden yeni gelmiş gençler ve hiçbir şeyden haberi olmayan çocuklar var. Nişanlılar, yeni evliler var. Baba-oğul, abi-kardeş, enişte-kayınpeder olanlar var. Dualarını, beddualarını ve haykırışlarını kurşun sesleri boğdu. Ve kurşun, kurşun olalı hiç bu kadar erimedi utancından, kurşun, kurşun olalı bu denli umarsız kalmadı ihanet karşısında. Kurşun, kurşun olalı bu kadar kahpeleşeceğini sanamıyordu ölümün. Haklarında verilmiş tek bir mahkeme kararı yokken, 33 yoksul Kürt köylüsü 28 Temmuz 1943 sabahı sorgusuz, sualsiz Sefo Deresi'nde kurşuna diziliyordu. O gün, o sabah Sefo Deresi'nde katledilen sadece 33 yoksul Kürt köylüsü değildi, 33 candı, 33 umut, 33 İNSAN... Gözü dönmüş ırkçılığın yön verdiği bu keyfi katliam üzerine bir giz perdesi çekilmek istendi. Katliama gülünç gerekçeler hazırlandı. Bilinçler karartılır sanıldı. Ama olmadı, altı yıl sonra yasak perdesi aralandı. Mahkemede hesap soruldu. Suçlular cezalandırıldı. Olay bu yönüyle kapanmış sayılabilirdi. Ancak benî, insanların mahkûm olması değil, anlayışların mahkûm edilmesi ilgilendiriyor. Ne yazık ki bu henüz gerçekleşmiş değil. İşte ben bunun gerçekleşmesini istiyorum. Dünyanın dolu-dizgin barışa, demokrasiye, özgürlüğe doğru gittiği bir çağda; bir ulusal kimliğin katliamlarla, sürgünlerle, işkencelerle yokedilmek istenmesini imkânsız görmenin yanı sıra artık insanlığın taşıyamayacağı bir kara leke olarak düşünüyorum. 46 yıl önce meydana gelmiş bu katliamla ilgili araştırmalarım da şahit olduğum gibi tarih; geçmişte kalmış, ölü bir olgu değil. Tarih yaşıyor. Bizim göremediğimiz bilinçlerde yaşıyor, türkülerde, deyişlerde yaşıyor. Evet, insanlar ölüyor; köyler, şehirler toprağa gömülüyor; ama tarih yaşanmış olan derin acı ve sevinçleriyle yaşamasını devam ettiriyor. İnsanlık henüz bunu yokedecek silâhı bulamadı. İşte, en başta da bu nedenle 4 bin yıldır ulusal kimliğini onurla, tutkuyla koruyan bu ulusun ufkunda —2000'lere doğru yürüdüğümüz bu çağda— barış, demokrasi ve özgürlük türküleri çınlasın diyorum.

Ölüm Senin Adın Ne?

Sefo Deresi katliamından yaklaşık bir ay öncesi gerçekleştirilmiş bir başka katliam vardı: Xretel katliamı. Bugüne değin

bir kovuşturma konusu bile olmamış bu katliamı yaşayan bir "güvenlik görevlisi"nin ağzından aktarıyorum. Hem Xretel hem de Sefo Deresi katliamlarında tetiği çekmiş olan İsmail Çolak'a bırakıyorum sözü:

"Van 10. Tümen Komutanlığı'nda bulunan, Edirne'den sürgün gelmiş 125 kişilik süvari birliğimiz, Yüzbaşı Hacı Ekşin idaresinde Muğlalı Paşa'nın emriyle Saray'a kaydırıldı. Birkaç gün sonra ise verilen ikinci bir emirle Xretel köyüne hareket ettik. Aynı günün akşamı köyün çıkışındaki çayırıkta konakladık. Komutamıza Yüzbaşı Turan Okan atanmıştı. Bu Yüzbaşı, aynı zamanda hudut bölük komutanıydı da. Ertesi sabah, Yüzbaşı Turan Okan tarafından çağrılan Kavlık, Karahisar ve Xretel köylerinden toplam 20 köylü de konakladığımız alana gelmişti. Komutan bu şahıslardan, İran'dan koyun talanı (çalmayı) getirmelerini istiyordu. Kendilerini koruyacaklarını, bunun bir devlet emri olduğunu söylüyordu. Köylüler gittikten sonra da bize, hudutta pusuya yatma emri verildi. Bize verilen emir gereği, köylüler koyun getirirlerken peşlerine takılan İranlı sivil veya asker oldu muydu ateş açılacaktı. Günbatımından epey sonraydı. Gecede ay ışığı vardı. Her yan gündüz gibi görünüyordu. Baktık ki karşıdan (İran'dan) 400-500 kadar koyun sürü halinde getiriliyor. Adamlar çaldılar mı, paralarıyla mı aldılar, bilinmez. Takip eden filan yoktu. Adamlar ve koyunlar hududa vardı varacaklar, biz dönüş hazırlıklarına girişmeye koyulduk. O sırada Üsteğmen Bilal Bali, birden ateş vaziyeti almamızı emretti. Yanında Turan Okan da vardı. Arada 50 metre kadar kalmamıştı ki ateş emri verildi. Şarjörlerden yıldırım hızıyla boşandı mermiler. Ortalık toz duman oldu, çığlıklar, feryatlar göğe yükseldi. Bir yandan hayvanların, öte yandan insanların haykırıışları. Ana baba gününe döndü her yan. Derken ateşi kestik ve aynı gece yorgun argın Saray'a döndük..."

Bu katliamda 20 kişiden bir teki bile kurtulamamıştı. Talo Özgün adlı köylü "Cenazeleri almaya üç gün sonra izin verildi. Hepsi kokmuştu, yüzlerce koyun da telef olmuştu. Kimimiz katırla, kimimiz ise sırtımıza vurarak getirdik ölümlerimizi. Bir akrabamız vardı: Mihke Kendisever, cinnet geçirdi acıdan, Yüzbaşıyı öldürmeye kalktı, ancak, kendisini yakalayıp öldürdüler..." diyordu.

Xretel katliamında Kendisever, Pilatin, Anlamaz, Özgün, Öz-

türk, Altunlu, Sönmez, Uyanıker ve Yiğit ailelerinden 20 insan yaşamını kaybetmişti. Ne var ki, Muğlalı Paşa'nın 13 Ağustos 1943 günü Genel Kurmay Başkanlığı'na gönderdiği konuya ilişkin raporu şöyleydi: "Sınırı geçmek isteyen Rus topçu Yüzbaşısı ve dört Rus eriyle çıkan çarpışma sırasında İran tarafından gelmekte olduğu görülen bu şahıslar şaki zannedilip bizim kıtalarımız tarafından açılan ateş sonucu kâmilten imha edildiler. Durumu arz ederim. Orgeneral Mustafa Muğlalı 3. Ordu Komutanı."

Gayri Eşkiyaya Çıkar Adımız

Xretel'deki görevini "başarıyla" tamamlayan süvari birliği yeniden Saray ilçesine dönüyor ve ilçe camisindeki ikametini sürdürüyordu. Aradan 10-15 gün geçmemiştir ki Van-Çaldıran birliklerini denetlemeye gelmiş Muğlalı Paşa'nın beraberinde 7. Kolordu Komutanı Kemal Yaşinkılıç ve çok sayıda rütbeliyle Saray'a geleceği haberi veriliyordu. İlçede olağanüstü hazırlıklar sürerken, ilçenin tüm sığırları da çalınıyordu. Herkeste şok etkisi yaratan bu hırsızlık olayı ile ilgili olarak 100'e yakın insan çevre köylerden toplanıp gözaltına alınıyordu. İlçede bir panik ve korku havasının egemen olduğu günlerde Muğlalı Paşa, düzenlenen görkemli bir törenle geliyordu. Atlar yarışırılıyor, atışlar yapılıyor. Muğlalı'nın etrafını saran yalnızca askerler değildi. Gözaltında bulunan tutuklu yakınları kadınlar, ellerindeki dilekçelerle Paşa'dan içerdekilerini bırakmalarını istiyorlardı. Kadın kalabalığına küfürler yağdıran Muğlalı, askeri gazinoya gidiyordu. Gazinoda Van Valisi Hamit Onat ile Saray Kaymakamı Hilmi Tuncel'le görüşen Muğlalı, gözaltına alınmış "çapulcular"ın sorgularının yapıp kendilerinin ağır ceza mahkemesine sevk edileceğini söyleyen Van valisinin yüzüne "sorgu ve mahkeme de ne oluyormuş, diğerlerine de ders vermek için başka şeyler yapmak gerek" diyordu. Van Valisi Hamit Onat, Muğlalı'nın tutumunu pek hayra yormadığından olsa, Diyarbakır Umum Müfettişi Avni Doğan'ı arıyor ve acilen Van'a gelmesini istiyordu. Avni Doğan ile Muğlalı arasında geçen bir telefon konuşmasında Muğlalı, Doğan'a bütün gelişmelerin yukarının tasarrufunda seyrettiğini belirtiyor ve kendisinin karışmamasını söylüyordu.

Saray'ın çalınan sığırlarıyla ilgili olarak önce Hasankaleli Efendi Dikyar'ı dinleyelim. Efendi Çavuş, Süvari Birliği'nden. Söz şimdi onda: "Saray'ın sığırları çalınmıştı. Kim, nasıl olur da böyle bir büyük hırsızlığa cesaret edebilirdi? Bir türlü inanamıyorduk. 40 kadar süvari erle, Türkiye'ye ait Şerefhane ile İran'a ait Belesor köyleri arasında bulunan 324 nolu hudut taşının altında mevzilendik. Sığırlar İran içlerine kadar birkaç yüz metre götürülmüş ve başıboş bırakılmışlardı. Ortalıkta kimselikler görünmüyordu. Hırsızlar pusuda olur diye saatlerce bekledik. Baktık ki görünürde kimseler yok. Gidip çevirdik sürüyü. İşte tam o sırada nereden çıktılar bilemiyorum, Üsteğmen Bilal Bali ile bizim süvari birliğinden on kadar asker yanıma geldiler. Üsteğmen 'at-in' emri verdi. İndik aşağı. Bali, bize komuta eden assubaya ve biz çavuşlara kırbaçla epey vurdu. "Siz kim emir verdi de geldiniz?" diye de küfürler ediyordu..." Efendi Çavuş, aradan yedi yıl geçtikten sonra Genel Kurmay Askeri Mahkemesi'nde verdiği ifadesinde ise şunları söyleyecekti: "İran'a mal, davar kaçırma ve orada da aynı şekilde çalışma, davranma olaylarının hepsi de 226. Alay 2. Sınır Tabur (Saray tabur)'u inisiyatifinde gerçekleşiyordu."

Saray'ın çalınan sığırlarının akibeti bilinmiyordu. Kimine göre Milan aşiretinden Milli Emniyet Ajanı Mehmed-ê Misto'ya "kaybettirilmesi" için veriliyordu. Kimilerine göreyse, yine yerel ajanlar aracılığıyla Doğubeyazıt'a götürülüp satılıyordu. Gözaltına alınan 100 kadar köylüden ise 60 kadarı serbest bırakılıyordu. Xrabesorik köyünden Aco Çelebi, Sico Çelebi, İsmail Şen, Mustafa Erbaş, Ahmet Uyanık, Serheng Özkaplan, Zeki Özkaplan, Haydar Akkalım, Ömer Akkalım, Beşir Deniz, Celal Uzuntaş, Findi Özey, Paşa Tazel, Tatar Gök, Aladdin Usta, Ahmet Uzuntaş, İsa Kurunca, Hasan Beydoğan, Memi Taşçı, Salih Taşçı, Sevdin Zolioğlu, Ahmê Denizhan, Hıdır Altun, Veli Öner, Ali Benek, Milanengi köyünden İbrahim Öztürk, Kazım Gürbüz Runexar köyünden Sultan Özey, Xretel'den Ahmet Tunç, Ahmet Ata, Şükrü Kurunca, Mêmê Denizhan, Ahmet Taşçı adlı 33 köylü de gözaltı yeri olarak kullanılan hayvan ahırlarında alıkonuluyordu.

226. Alay 2. Sınır Taburu'nda piyade eri olarak vatani görevini ifa eden Abdurrahman Keskin, gözaltındaki gelişmeleri şöyle özetliyordu: "Köylüler gözaltına alındıktan sonra bize

epey iş çıktı. Gündüz koşuşturması yetmiyormuş gibi, geceleri de süvari birliğinden aldığımız at eyerleriyle gözaltı yeri olarak kullanılan ahırlara gidiyorduk. Eyerleri sırtlarına vurduğumuz bu köylülerin, ağızlarına da gem takıp biniyorduk. Emir gereği bu. Bize bu emri, Yüzbaşı Turan Okan vermişti. Bu durum tabur içerisinde büyük huzursuzluğa yol açtı. Tabur Doktoru Yüzbaşı Raşit Tezer, duruma müdahale etmiş ve tabur komutanı Şükrü Tüter'le tartışmıştı. Tüter, emrin Muğlalı tarafından verildiğini açıklayınca da sesini kesen Tezer, el altından durumu Avni Doğan'a ilettiyse de sonuç alamadı. Ben olayın iğrençliğini sivil olunca anladım. Orada robot gibisin kardeşim. Sivilde kendi kendimi bir cani, bir canavar gibi görür oldum. Ne insanlık, ne din-iman, ne de vicdan oluyor..." Abdurrahman Keskin, söyleyeceklerinin bundan ibaret olduğunu belirtiyor ve düzenlenen "ifade tutanağı"nı titreyen elleriyle imzalıyordu.

Katliamdan yaralı olarak kurtulan ve İran'a sığınan İbrahim Öztürk, gözaltına ilişkin anılarını annesi Câzê Öztürk'e anlatırken şunları söyleyecekti. "Bizi götürdüklerinden sonra, aradan iki gün geçmesine karşın giden gelen olmadı. Üçüncü günün akşamı binbaşının geleceğini söylediler. Hepimiz ahıra kapatılmış, üst başımız alınmış, don-gömlek bırakılmıştık. Ahırda kuru ekmek ve suyla idare ediyorduk. Tuvalet ihtiyacımızı da ahırda karşılıyorduk. Binbaşı, önünde "hazırol"da bekletilen bizlere ana-avrad sövdükten sonra 'siz hepiniz vatan hainisiniz. Rusya'nın hesabına casusluk yapıyorsunuz. Ne kadar kuvvetimiz, ne kadar cephanemiz varsa İran'a gidip Ruslar'a rapor ediyorsunuz. Devlet bunun için sizi toplamış' dedi. Binbaşının sözleri karşısında hepimiz olduğumuz yerde kuruduk kaldık. Biz Saray'ın çalınan sığırları için toplatıldığımızı sanıyorduk. Adamların niyeti kötüydü ve ellerinden kurtulmamız imkânsızdı.

Günlerce bizi çırıl çıplak soyup, sırtımıza eyer vurup bindiler. Ağzımıza da gem takıyorlardı. Yaşlı, genç ayırmadan hepimize biniyorlardı. At ve eşek vaziyeti dis üstü taşıyorduk bunları. İlk bindiklerinde Sico, babası Aco'nun sırtındakine saldırmıştı. Sico o gece yediği dayak yüzünden üç gün yerinden kalkamadı. 20 gün kaldık içerde. Birgün bile dışarı çıkarmadılar. Yaşlılar neredeyse boğulacaktı. Bereket duvarı delmiştik. Geceleri taşı söküyor, teker teker o delikten hava alıyorduk. De-

lik, sabaha kadar açık kalıyordu. O küçük deliği büyütüp kaçmayı düşündük. Olmuyordu, ahırın etrafında gece ve gündüz nöbetçi vardı. Hem Sultan Dayı (Sultan Özey) 'kaçsak da bizi öldürecekler kaçmasak da, iyisi mi ellerine koz vermeyelim' deyince kaçmaktan vaz geçtik..."

Viran Köy

33 kişiden yirmi beşinin alındığı Özalp ilçesi Xrabesorik köyündeyim. Köy, hemen İran sınırında. Bir dağın yamacında kurulmuş. Dağın bir yanı İran, bir yanı Türkiye. Bir komşudan bir komşuya gidilir gibi gidilir İran'a. Hiçbir anlamı yok haritadaki çizginin bura insanının yanında. Birkaç beyaz taşın ötesinde hisım, akrabası var. Gider çayını, gazyağını getirir. Gelir yağını, tuzunu, pirincini götürür.

On beş günlük kocası Sico Çelebi ile kayınpederi Aco Çelebi'nin gözaltına alınışını soruyorum Latife Çelebi'ye. On dokuz yaşındayken yaşadığı acıları tazelemenin verdiği eziklikle anlatmasını istiyorum. O günlerin gelini, şimdilerin ninesi Latife anlatıyor: "Ben gelin geldiğimde kocam askerdi. Bir yıl bekledim onu. Bir gün çıkageldi. 'Kocan bu' dediler. On beş gün beraber olabildik. On beşinci günün akşamı jandarmanın köyü kuşattığını, birçok insanı alıp götüreceğini söylediler. Korkuyorduk, kapılarımızı kitlemiştik. Arada bir komşu evlerden bağırışlar, ağlamalar duyuyorduk. Sıra bize yaklaşmıştı. Kapımız çalındı. Kocam açtı. Kayınpederimin ve kocamın adını okudular. Kayınpederim de çıktı. Biliyordum, ölüme götürüyorlardı. Ancak ağlamaktan, ağıt yakmaktan başka bir şey elimizden gelmedi. Bağırışım, çağırışım, ağlamışım, yüzümü, gözümü yırtmışım, yarı baygın olduğum yere yıkılmışım. Ne kadar zaman geçmiş bilmiyorum. Gözümü açtığımda, kaynaşam baş ucumda hem ağıt söylüyor hem de alnımı ıslatıyordu. 20-25 gün sonra ölüm haberini aldık. Allah'ı çok aradım o günlerde. Yerde, gökte, karanlık gecelerde; yok, yok, yok... Kuldan umudumuz yoktu zaten. Allah da yoktu."

Latife Ana sessiz sessiz ağlıyor. Ben odanın içinde bir gidip bir geliyorum. Yeniden başlıyor anlatmaya. Evliliğinin on beşinci günü başlayan "dul"luğunu anlatıyor. Töreleri, gelenek-görenekleri anlatıyor. "Ölüm mü daha iyi yoksa bunlar mı

anlayamadım" diyor. Sonra da ekliyor: "Ölen kurtuluyor işte." Konuşmanın ikinci fasılı beni müthiş huzursuz ediyor, bir yanda devletin kurşuna dizerek katlettiği bir insanın öyküsü, öte yandan törelerin ölümden de beter ettiği, geride kalmış genç ve dul bir kadının dramı. Oturduğum yün minder beni tedirgin ediyor, kalkıyorum.

Sico'nun küçük kardeşi on üç yaşındaki Ali Han'a nikâhla-mışlar, yıllar sonra "Latife Gelin"i. Şimdi altı çocuğu, yirmi bir de torunu var.

Latife Ana'yla "ana-oğul" baş başa görüşmüştük. Kendisinin izin alarak, odaya kocası Ali Han'ı çağırıyoruz. Bu kez tandırevinin yolunu tutan Latife Ana. Ali Han altmışına me'diven dayamış. Mahçup ve sıkılgan bir hali var. Gören kardeşini ve babasını kendisinin öldürdüğünü sanar. "Bak yeğen" diyor, 'ata-baba' dostuyuz, yukarda Allah var, ölen gidip hakkına yetiştii biz kaldık nehak. Ne abimin ne de babamın hiçbir suçu yoktu." Lafın burasında kesiyoruz sözünü, suçlu olmadıklarına ilişkin verilen mahkeme kararından söz ediyoruz. Ali Han bu kez de "peki onları neden öldürdüler?" diye soruyor. Susuyor. Kendisinden anımsadıklarını anlatmasını istiyorum. Anlatıyor: "İki şey hatırlarım o günlerden. Biri ağabeyim Sico'nun düğünü; ikincisi onun, babamın ve Cello (Cellat Uzuntaş) Dayı'nın ölüme götürülüşü. Abim o vakit askerdi. Ben yedi yaşımıdayken gitmişti askere ve ben on yaşımıdayken de izinli gelmişti. İzine gelişi, ölüme gelişe dönüştü ya. İşte düğünde demek ki dokuz yaşındaydım. Holloşek, mıgırt bajo oynadık. Dayım Sulhattin'in atı gelin yastığını ilk köye getiren at oldu. Yaman bir attı. Dayımdan başkası binemezdi. Dayım bindi miydi at kanatlarırdı sanki uçardı. Düğünde anam komşu erkeklerin kolunda 'yek-pe'yi oynamıştı. Babam İranlı kirvemiz Meşe Abbas'ın kızı Aslinaz'ı bana söz kesmişti." Doluyor gözleri Ali Han'ın, devam edemiyor. Hıçkırıkları yağlı bir kurşun gibi saplanıyor yüreğine. Ben de tedirgin oluyorum. Ateşe basıyor her yanı. Çok sonra yeniden devam ediyor: "O hayırsız günün akşam vakitleriydi. Ben evin kuzusuna gidiyorum. Beş-altı sürü kuzuyu Cello Dayı'nın kavalının sesine eklemiş köye geliyorduk. Girişte jandarma kesti yolumuzu. Kavalıyla dağı taşı eriten Cello'nun nefesi bile çıkamaz olmuştu. Sonunda, elindeki kavalıyla kıcını dürtükleye dürtükleye götürdüler adam-

cağızı. Ağlayarak koştum eve. Daha avlunun kapısına varır varmaz, bir afatın evimizi zangır zangır titrettiğini gördüm. Latife, yüzünü, gözünü yırtmış sesli sesli ağlıyor. Anam, bir ağıt tutturmuş dizlerini dövüyor. Anam, babamla abimin jandarma tarafından götürüldüğünü söyleyince içimden bir şeylerin koptuğunu sandım. Eridi yağı yüreğimin. Duvarın dibine çömeldim. Hiçbir şey söyleyemedim, ağlayamadım da...”

Aradan üç yıl geçtikten sonra Ali Han evlenecekti. Ancak, on üçyaşında gerdeğine girdiği bayan, İranlı sözlüsü Aslinaz değildi. Öze be öz yengesi Latife'ydi. “Namus bu!” diyor Ali Han. “İte atmışlar it yememiş. Kime atacaksın ki?.. Aldım, almaya mecbur kaldım. İtten daha aşağı duruma düşüyorsun ama adet bu. Ele giden namus kirletir insanı, kirli kişi olmaksansa acılı, kahrılı olmak daha iyidir evladım. İçinde milyonlarca kurt kemiren acılı bir ağaç Ali Han amcan...” Yine gözyaşı, bu kez ardı arkası kesilmiyor bir türlü. Kendisini teselli etmeye çalışıyorum. Neden sonra kesiyor ağlamayı.

Bir tek Ali Han değildi, yengesiyle evlenen. On binler vardı belki bu diyarda. Hem bu günlerde bile bu karşı gelinmez bir kural, bir “alinyazısı”ydı. Ali Han amcayla vedalaştıktan sonra tandirevine gidip Latife Ana'yı görüp elini öpmek istiyorum. Çok ısrar ediyor kalmam için, kalamıyorum. Belki acıdan, belki de acılarını tazelemenin verdiği utançtan olsa kaçarcasına terk ediyorum köyü.

Vur Emri

33 köylünün öldürülmesiyle ilgili emri kim vermişti? Muğlalı yargılandığı Genel Kurmay Askeri Mahkemesi'nde sürekli olarak emri kendisinin vermediğini iddia etmişti. Önce, halen Tarsus'ta bir şirkette çalışan ve o dönem Saray taburunda as. eğmen olarak görev yapan Durmuş Özbek'i dinleyelim: “Muğlalı Paşa Erzurum'a dönmeden önce bizim 6. bölükten Yüzbaşı Vahdi Uçar'ı yanına çağırarak tutukluların hududa götürülüp öldürülmelerini emreder. Yüzbaşı Vahdi ise, Askeri Ceza Kanununda kanunen suç olan emirler ifa edilmez gerekçesiyle yazılı emir istiyor. Bunun üzerine bir şifre emir, birkaç gün sonra Üsteğmen Bilal Bali ve Necdet Bilgez'e iletilir. Bize de, onları koruma emri verildi. Yani 3. Ordu Komutanı Muğlalı'dan çıkan

emir, izlediği kumanda zincirinin son halkasında, bu köylülerin kurşuna dizilmesi olayına beni de kattı. Verilen emir, süvari birliğini gözetleme ve olası bir saldırı karşısında koruma idi. Bu arada önümüze, imzalamamız için, önceden düzenlenmiş bir de zabıt konuyordu. Zabıtta olay kurşuna dizme değil de, sanıkların sınır dışından vuku bulan tecavüz sebebiyle meydana gelen silahlı çatışmada, iki ateş arasında kalarak kaza kurşunlarıyla öldükleri şeklindeydi. O günün olağanüstü şartları içinde, bu olayla ilgili zaptı imzaladık. Ancak, benim bu olayda dikkatimi çeken, kurşuna dizme görevini yerine getiren birliklerin, karargâhlarına, milli bir görevi yerine getiren insanların ruh haleti içinde, "Dağ başını duman almış" marşını söyleyerek dönmeleri idi. Anladığım kadarıyla, vatan hainliği etmiş kimseleri kurşunladıkları kanaati içindeydiler..."

Ortalıkta dönüp dolaşan bir şifre sözü vardı. 1941 yılından 1974 yılına kadar Saray PTT'sinde müvezzilik görevi yapmış PTT emeklisi Abdullah Polat'a soruyorum olayı. "Bugün gibi hatırlıyorum" diyor ve anlatıyor:

"Köylüler gözetimine alınılı neredeyse bir ay oldu. Bütün ilçe halkı korkulu bir bekleyiş içerisinde. Kaymakam ve Tabur Komutanı 33'lerin akıbetiyle ilgili kararın 3. Ordu tarafından verileceğini söylemişlerdi. Bu yüzden, günde belki yüzlerce tutuklu yakını postahaneye gelir, 'Bir haber var mı?' diye sorarlardı. İşte o gece, işaret geldi. Aldım. Bir dakika gecikmesi halinde bile, mazeret kabul edilmez şerhi yazılıydı. Metine baktım, defalarca baktım, hiçbir şey anlamadım. Bu adamların öldürüleceği kanısı uyandı bende. Eğer bırakılacaklarına ilişkin bir telgraf olsa idi, mutlaka açık seçik yazardı. Ancak, bu şifreliydi. Büyük bir huzursuzluk duya duya, daha çok da korka korka götürdüm telgrafı. Gece 11-12 arası. Tabur Komutanı'nın toplantıda olduğunu söyledi postası. Gidip içeri haber verdiler. Telgraf elimde öyle bekliyordum, gelip alan yok. Kaç dakika geçti bilemiyorum, Tabur Komutanı Şükrü Tüter'in kendisi gelip aldı telgrafı. Nöbetçi eşliğinde taburdan dışarı çıkarken nezaret olarak kullanılan hayvan ahırlarının önüne geldik ki, baktım daracık pencereden biri bakıyor. Öyle alnını demir parmaklıklara dayamış, dalıp gitmiş. Ruhsuz ve hareketsiz bir şekilde dışarıya bakıyor. Askerlerin çoğu tanırdı beni. Hemen hepsi postahaneye gelip giderlerdi. Nezarethanenin, daha doğrusu

ahırın nöbetçisiyle birlikte yaklaştım adama. Baktım bu Sultan (Özay) Dayı. Kendisine Kürtçe kaçın, emir gelmiş, herhalde sizi öldürecekler dedim. Askerlerin yanında konuştum bunları, askerler Kürtçe, Sultan Dayı Türkçe bilmezlerdi zira. Sultan Dayı beni çaresiz sözlerle bir süzdü, sonra çok derinden gelen bir sesle 'Allah'ın kaderi bu kul ne yapsın?' dedi. Ben postahaneye döndüm. Sabah beni uyandıran askerler 'Senin köylülere senden sonra götürdüler' deyince anladım artık. Öğlene doğru da, süvari birliği yeri göğü inleyen marş sesleriyle tabura dönünce, koynumdaki kuranı çıkarıp ölenlerin ruhuna bir yasin-i şerif okudum..."

Muğlalı Paşa, Genel Kurmay Askeri Mahkemesi'nin bütün oturumlarında, 33 köylünün öldürülmesiyle ilgili emri kendisinin vermediğini iddia edip durmuştu. Ancak, mahkemenin bir numaralı tanığı 7. Kolordu Komutanı Korgeneral Kemal Yaşinkılıç'ın ifadeleri Muğlalı'ya kurtulma şansı tanııyordu. "Ölüm emrini daha Çaldıran'da iken ilk bana verdi" diyen Yaşinkılıç, Diyarbakır Umum Müfettişi Avni Doğan'la birlikte bu emre karşı çıktıklarını açıkladıktan sonra da: "Paşa daha sonra, 'emri yüksek verden aldım' dedi ve bizleri aradan çıkardı" diyordu. Yüzbaşı Vahdi Uçar da ifadesinde Muğlalı'yla birlikte aynı koşuşta tutuklu tutulmasına karşı çıkıyor ve "Muğlalı Paşa bana şifahî olarak emir verdiğini inkar etmem için bana baskı yapıyor" diyerek, ölüm emrinin kendisine bizzat Muğlalı tarafından verildiğini, ancak kendisinin çeşitli baskı ve hakarete rağmen emri uygulamadığını belirtiyordu. Saray Tabur Komutanı Binbaşı Şükrü Tüter ise "Paşa kurşuna dizme olayından birkaç gün sonra Bilal Bali ve Necdet Bilgez'i izinle ödüllendirdi" diyordu.

İdam Mangası

Tetiği çeken elleri arıyorum. Kimi ölmüş, kimi kendini saklıyor, kimi konuşmuyor. İsmail Çolak'la şu an bulunduğu yeri yazmamak koşuluyla konuşuyoruz. Çolak 1921 Niğde Aksaray doğumlu. Vatani görevini Van 10. Tümen Süvari Birliği'nde hafif makinâlinin bir numaralı cephanecisi olarak ifa etmiş. 33 kurşun ve ondan önceki Xretel katliamlarına katılmış ve tetiği çekmiş biri. Sözü ona bırakıyorum:

"Bizzat Muğlalı Paşa'nın Van'a gelerek verdiği emirle Süvari Birliği, Van'ın Saray bucağına kaydırıldı. 125 kişilik birliğimiz Edirne'den Van'a sürgün edilmişti. Ben sivillikte jokeydım. Bu yüzden Süvari Birliği'ne seçildim. Olay gecesi her zamanki ikametgâhımız olan bucak camisinde yatıyorken, çavuşumun dürtüklemesiyle uyandım. Bana, 'Giyin ve gürültü etmeden dışarı çık, komutan bekliyor' dedi. Dışarı çıktığımda, yanında bizim bölükten 15-20 kadar erle bekleyen Teğmen Necdet Bilgez'i gördüm. Bilgez, Adapazarlıydı. Çok geçmeden otuz kişi olmuşuk. Teğmen bizlere, 'Herkes atını hazırlasın ve altı günlük kumanyasını alsın, tutukluları Erzurum Örfi İdare Mahkemesi'ne götüreceğiz' dedi. Ortalık karanlıktı. Hemencecik hazırlandık. Tabura vardığımızda dışarı çıkarılmış bekleyen köylü tutsakları gördük. Beklemeden yola koyulduk. Biz atlı, köylüler yaya gidiyoruz. Hiçbirimizin aklından onların kurşuna dizilecekleri ihtimali geçmiyordu.

Güzeldere Köyü'nü geçtik. İçlerinde yürüyemeyecek kadar yaşlı olanlar vardı. Yürüyemeyenleri dönüşümlü olarak sırtlarına alıyorlardı. Koçkiran Köyü yakınlarına geldik ki sabah ol- du olacak. Her taraf ağarmış. Üsteğmen Bilal Bali, yemek molası verdi. Bali, İzmirliydi. Biz kumanyamızı çıkarıp kahvaltı ettik. Köylülerin yanında şeker ve ekmek vardı. Pınardan su alıp şerbet yaptılar. Ekmeklerini şerbete banıp yediler.

İki de asker vardı; Sico Çelebi ve Şükrü Kurunca'ydı adları. Bunlardan biri sanıyorum Şükrü idi. Üsteğmene gelip pınardan yıkanmak için izin istedi. Üsteğmen çok hiddetlendi. Birkaç kırbaç salladı. Adam çaresiz boyun büküp gidip oturdu. Kalk emri verildi. Yeniden yola koyulduk. 100 metre kadar gitmemiştik ki Sefo Deresi'nin yamacındaki patika yola bırakılmış halatları gördük. Orada 'at-in' emri verildi. Üsteğmen, 'Bağlayın' deyince bu adamları öldüreceğimizi anladık. İki grup halinde ellerini arkadan ve koltuk aralarından birbirlerine bağladık. Birinci grubu Üsteğmen Bilal Bali, ikinci grubu ise Teğmen Necdet Bilgez komutasında indirdik dereceye.

Bu ara ben bir fenalık geçirdim ve çavuşuma infaza çıkmayacağımı, beni yedekçi bırakmasını söyledim. Çavuşum kabul etti. Ben yedekçi olarak atların yanında kaldım. Hasankaleli Bahattin Satılmış adlı arkadaşım benim yerime infaza gitti. Otuz erin yirmisi Erzurum Hasankale'dendi. Ben atlarla bek-

liyorum. Bu ara Üsteğmen, 'Hafif makinalının cephanecisi nerede?' diye soruyor. Çavuşum rahatsız olduğumu, yedeğe bırakıldığımı belirtiyor. Üsteğmen sinirlenmiş, yedekçim Bahattin'i de alarak geldi. Bana birkaç kırbaç vurdu. Atları yedekçiye bırakıp, Üsteğmenle indik dereye. Adamlar yere dizüstü çökmüş-tü. Her iki grup sürünerek yan yana gelmişlerdi. Çoğu yüksek sesle dua okuyordu. Bağırın, çağırın, küfür edenler vardı.

Ateş komutuyla birlikte yumdum gözlerimi. Şuursuzca basmışım tetiğe. Mermim bitmiş, ben hâlâ ateş vaziyetindeyim. Üsteğmenden yediğim tekmelerle sırtüstü düştüm yere. Bana, 'Bu adamları teker teker çöz' dedi. Hepsini çözdüm. Baktım biri canlı. Göz göze geldik. Öyle bir hal oldum ki anlatamam. İyi ki silahım alınmış. O adamın yerine ben ölüyorum sandım. Kendimi vurabilirdim. Dayanılır gibi değil yani. Çözme işini bitirdim. Bu ara piyadelere pusu kazdırılıyordu. Kazılan yerlere tek tek bu adamları yerleştirdik. Yaralı adamı ben sırtlayıp götürdüm. Başkası bilse kesin öldürürdü. Nihayet bu adam kurtuldu. Kaçıp İran'a geçmişti. Biz ise 'Dağ başını duman almış' marşını söyleyerek döndük Saray'a..."

Son sorum şu oluyor İsmail Çolak'a:

"Şimdi yine aynı durumda olsanız, aynı şeyleri yapar mıydınız?"

İsmail Çolak her halinden canının sıkıldığını belli edercesine: "Şunu anlamıyorsun kardeşim" diyor: "O olaylar yaşanmasaydı güzelliklerle dolu bir yaşamım olacaktı. O tetiğe basan bizler değildik. Biz de halk çocuğuyuz. Beden bizlerin olabilir, ancak ruh bizim değildi. Kaçtım, yıllarca insanlığımdan kaçtım. O gün bu gündür, oyuncak bir silah dahi görsem tiksiniirim, midem bulanır, insanlığımdan utanırım. Aynı durumda olmak mı? Allah korusun. Dünyanın hiçbir gücü elime silah veremez benim..."

Ölüm Zabıt Varakası

28 Temmuz 1943. 226. Alay 2. Tabur Komutanlığı saat 10 sularında, Tabur Komutanı Şükrü Tüter, olayın akışı ve sonucu hakkında 3. Ordu Komutanlığı'na şu raporu veriyordu:

'Huduttan içeri sızan İran şakilerine yataklık etmekten suçlu olarak gözaltında bulundurulmuş 33 kişiyi, bu eşkiyaların han-

gi geçitlerden geldiklerini ve gittiklerini bize göstermeleri için Kaymakamlık'tan teslim aldık. Huduta götürdük. Huduttaki geçitleri bize göstermelerini istedik. Onlar bize, bizce belli olan bazı geçitleri gösterdiler. Sonra Çilli mevkiindeki Sefo Deresi'ne geldiğimizde hudut dışından (İran'dan) ateş açıldı. Bu 33 kişi de kısmen bizim süvarilerimizin hayvanlarına binerek, kısmen de yaya olarak öbür tarafa kaçmak istediler. Bu sırada gerek öbür taratan açılan ateş, gerekse bizim kitalarımız tarafından açılan ateş arasında kaldılar ve bir süre sonra kâmilen imha oldular. Durumu yüksek katınıza arz ederim..."

Ölüm Zabıt Varakası'ndan olduğu gibi aktarılmıştı bu rapor. Ölüm Zabıt Varakası için ise dört isim açılmıştı imzaya. Ancak, mimzilerden Doktor Yüzbaşı Raşit Tezer, hazırlanan zaptı imzalamamıştı. Diğer mimziler, infaz mangası komutanları Bilal Bali, Necdet Bilgez ve Astegmen Durmuş Özbek'ti.

Doktor Yüzbaşı Raşit Tezer, Genel Kurmay Askeri Mahkemesi'ndeki ifadesinde, ölüm zabıt varakasını imzalamayış nedenini şöyle açıklıyordu: "Ben kimseyi görmedim. Çatışmada ölmüş olsalardı bile, otopsi yapmam gerekiyordu. Kaldı ki daha bu şahıslar gözetimden yeni alınmışlarken bu zabıt imzalamam için önüme koyulmuştu. Köylüler sağken benden onların çatışmada öldüğü şeklindeki bir zaptı imzalamam isteniyordu. İmzalamadım. Mesleğim ve kişiliğim icabı böyle çirkin bir işe bulaşamazdım. Bulaşmadığım içinde vicdanen rahatım."

Yarım Kalmış Sevdalar

Xrabesorik'e 17 kilometre ötedeki Milanengiz'e akşam karanlığında varıyorum. Köpekler karşılıyor beni. Köpeklerin sesine gelen bir köylüye Cazê Kadın'ın evini soruyorum. Cazê Kadın, katliamdan yaralı olarak kurtulup İran'a geçen İbrahim Öztürk'ün annesi. Cazê Kadın, beni tandirevinde ağırlıyor. Körlambanın güç bela aydınlatıldığı, duvarları ve tavanı isten kapkara olmuş tandirevinde söyleşiyoruz. Önce ben alatiyorum. Dinliyor. Dikkatini vererek kuru, cansız bedenine yeniden can gelmiş gibi titreyerek dinliyor. Ben bitirince sen anlat diyorum. Yarasına tuz basıyorum. Bir iç geçiriyor ve anlatıyor:

"Oğlum İbrahim ilk ateşte yaralanıp düşüyor. Diğerleri onun

üzerine yığılıyor. Öldü diye bırakıyorlar. Oğlum ölülerimizin arasında saatlerce kalmış. Gece olunca da ağır ağır doğrulmuş. Kendi anlatırdı. O gece gökte tek bir yıldız varmış. Ve o yıldızdan ışık damlıyormuş. Işık değil de sanki yıldız ağılıyormuş. Işık yol göstermiş ona. Sınırı geçip İran'a sığınmış. Orada akrabalarımızın yanına yerleşmiş.

Biz oğlanı öldü biliyoruz. Yasını tutuyoruz. Kırkı doluyor mevlit okutuyoruz. Aradan bir yıl geçiyor. İran'dan akrabalarımız bize konuk geliyor. Oğlumun müjdesini getirmişler. Hemen o günün ertesi akşamı evcek İran'a geçtik. Oğluma bir sarıldım ki deme gitsin. Bir sevinç ki isterem herkes yaşasın. Ağladım, çok ağladım. Oğlum yeni doğmuş gibi değil, yeni ölmüş gibi ağladım. Çünkü bir iğne, bir iplikti benim oğlum. O İbrahim gitmiş, yerine başka biri gelmişti.

Kısa sürede anladık gerçek durumu. Geceleri bağırarak uyanıyor, yerli yersiz ağlıyor, bazen de sessizleşiyor, dalıp gidiyordu. Duygusuz, taş gibi biri olup çıkmıştı.

Nefes alıp veren, gezen, gören, konuşan bir ölüydü oğlum. Yüreği fazla dayanamadı. Üç yıl sonra gerçekten öldü...”

Anlatmasını bitirdikten sonra bakıyorum; Cazê Nine'nin kuruş göz yataklarından yaşlar dökülüyor. Kendime kızıyorum.

Cazê Nine'nin misafiriyim, gece geç vakit yatağa girdiğimde bir türlü uyku tutmuyor beni. Gecede İbrahim'in hıçkırıkları var. Soluğu dağlara, taşlara sinmiş sanki.

Nice katliamlara sahne olmuş Xretel köyündeyim. 33'ten biri olan Ahmet Tunç'un torunu Nevbahar'la konuşuyorum. Nevbahar, on ikisinde bir kız çocuğu. Öldüğünü biliyor dedesinin, ne var ki mezarını bilmiyor. Ninesi Nazdar ona, dedesinin mezarının gökte olduğunu söylemiş. Kim sorsa Nevbahar gökyüzünü işaret ederek, “Dedem orada” diyor.

Nazdar Nine'ye göre kocası Ahmet “Allah'a yakın” gitmişti. “Allah'ın da yüzünü karartılar” sözünden başka bir şey demedi bize Nazdar Nine.

“Geceleri ne zaman kapım çalınsa silaha uzanır elim. Silahımı ararım.” Böyle diyor 33'lerin en gençlerinden olan Ahmet Ata'nın babası Kemal Ata. Karanlık bir gecede kapısına dayanan jandarmalar alıp götürmüşler oğlunu. Cenazesini bile görememiş. Bu yüzden geceleri hep tedirgindir. Hep kuşkulu, korkulu. Yakın zamanda, izine asker elbisesiyle gelen torunu Mah-

mud'u akşamüstü kapıda görünce silaha sarılıyor, kurşun yağdırıyor. Canını güç bela kurtaran Mahmud'un ilk işi gidip sivil-leri giymek oluyor. Mahmud hatasını neredeyse canıyla öde-yecekti.

"Dedemin bütün erkek torunları ona görünmeden gidip gel-diler askere. Benim asker elbisesiyle eve gelişimi bir türlü af-fetmedi. Ve ölünceye kadar da benimle konuşmadı" diyordu Mahmud. Evet Kemal Ata, kendisiyle söyleşi yaptıktan beş ay sonrası ölmüştü. Bana ayrıldığımızda son olarak "Oğulumu gö-resim geldi" demişti. Ne yazık ki, onun söylediklerini, o öldük-ten sonra bile yazamıyorum. Ancak birtakım gelişmeleri ak-tarmadan da edemiyorum.

Kemal Ata, 33 kişinin öldürüldüğünden yaklaşık bir ay son-rası yanına aldığı 50 kadar silahlıyla Saray Tabur Komutanlı-ğ'ını basmaya çalışır. Bütün hazırlıklar tamamlanır. Ne var ki, saldırıdan birkaç saat öncesi durumdan haberdar olan Milan aşiret reisi ve önde gelenleri oldukça uzun süren tartışmalar sonucunda Ata ve arkadaşlarını caydırırlar. Milan aşiret reisi Ali İhsan Çeliktaş'ın oğlu Faruk Çeliktaş olayı şöyle yorumlu-yordu: "Büyük çaplı bir katliam tezgahlanmıştı. Halk isyan et-meye mecbur bırakılacak, sonra da kırılacaktı. Milan, Zilan'dan sonra Kürtlerin ikinci büyük koluydu. Zilan deresi gibi bir katliamdı düşünülen..."

Kemal Ata, oğlu Ahmet Ata'yı Çarığser Köyü'nden Sabri Du-rur'un kızı Asiya (Aso) Durur'la nişanlamıştı. Gezginci derviş-ler gibi, elde makina, omuzda çanta vurduk Çarığser'in yolu-na. Asiye Durur'u soruyorum kimse tanımıyor. Öyküsünü an-latıyorum, anımsıyorlar, bu kez garipsemeyle karışık hoşgörü de var. "Aso" dememiz gerekiyormuş. Aso Ana, 60 yaşında, ancak, canlı bir kaya parçası gibi. Acılardan çelikleşmiş bede-ni, kıvrak bir tay gibi bir o yana, bir bu yana gidip gelmekte. İlk pèk ciddiye almıyor beni. Tahsildar sanıyor, sonra sonra öğretmen olabileceğim gelmiş aklına. Gazeteci olduğumu söy-lüyorsam da hiçbir faydası olmuyor. Aso Ana, gazetecinin ne menem bir şey olduğunu bilmiyor.

O'ndan, Ahmet Ata'dan söz edince diz üstü çöküyor karşı-ma. Kurbanlık bir koyun gibi başı önünde öyle duruyor. Bu ara göz göze geliyoruz. Bana bakışlarında saygıyla karışık korkunç bir korku var. Ondan, onu anlatmasını istiyorum. Başı göğsü-

me düşüyor, ikimizin de nefesi kesilir gibi oluyor bir an.

“Daha çocuktum. Gelip beni babamdan Ahmed’e istemişler. Onlar da verip gitmişler. Bir gün ben, annem ve bize misafir gelmiş ablam Refiya, abim Hasan’ı karşımıza almış kızdırıyorduk. Hasan’a babam iki ayrı yerden iki ayrı kız istemiş, hiçbirinin de babası kızlarını vermeye yanaşmamıştı. Geçimsiz ve huysuzun tekiydi Hasan. Biz de böyle giderse, bir ömür boyu bekâr kalacağına ilişkin latifeler yapıyorduk. Meğer o gün de Ahmed bize ‘görünmeye’ gelecek. Adettir, söz kesildikten birkaç gün sonra damat ‘görünmeye’ eve gelir, birkaç saat kaldıktan sonra da giderdi.

‘Seninki geldi’ dedi anam. Bakakaldım. Pek ciddiye almadığım için mi, bana söylemediklerinden mi şimdi iyice hatırlamıyorum, üstüm başım pek düzenli değildi. Fakat ben yalnızca avlu kapımızda bekleyen beyaz bir atı görüyorum. Onun bir binicisinin olduğunu çok sonra fark ettim. Töre gereği, abimin gidip atın başını tutması gerek ancak, kimseden bir kıpırdama yok. Anam ve ablam abimi bekliyorlar. Dedim ya huysuzun tekiydi, gerçi bir ayağı çukurda, hacca da gidip geldi ama şimdi huysuz hacı’ya çıktı adı. Ben gidip tuttum atın geminden, çektim ta kapının önüne kadar. Abim çok sinirlendi, bana olmadık küfürler etti. Sonra da Ahmed’e bir hoşgeldin bile demeden çekip gitti.

Annemler daha Ahmed’i içeri alır almaz peşinden ben de girdim içeri. Atı ahıra öylecene bırakmışım. Ne eyer indirilmiş, ne gem çıkarılmış ne de bir direğe bağlanmış. Birden avluda atın sesi yeniden duyulunca bir azar da anamdan işittim. Gidip atı yeniden tutup bağladım. Tekrar odaya. Ahmed’i sanki bin yıldır tanıyor ve sanki bin yıldır da seviyordum. O da daha çocuk. Utangaç bir hali vardı. O oturdukça anama ve ablama inat oturdum odada. Kaş, göz, küfür hiçbirini sökmeydi.

Ahmed, İran’dan önceki akşam gelmişti. Bana kırmızı bir poşi, kırmızı bir fistan, sakız ve ayna getirmişti. Akşama doğru çekip gitti. Babamların gelmesine az kalmıştı tarladan. Atını ben hazırladım. O akşam abimden güzel bir kötek yedim. Babam ve anam da abime arka çıktılar. Çok ağır olmam gerekirken, hafif olmuş, onları rencide etmişim güya. Anam bir ara ‘İyi ki verdik bu kaltağı, yoksa ne kanlar salardı kapımıza’ dedi babama. Eski saygınlığım ve sevgim bir anda nefrete dönüş-

müştü. Ama ben o gece sabaha kadar uyayamadım, dayaktan değil ha sevinçten.

Sonra birkez daha geldi. Bu sefer töreyi çiğneyen oydu. Abim onu eve almak istemedi. Kavga ettiler. Ben Ahmed'e arka çıkıyordum, silah olsa vuracam Hasan'ı öyle çok kızmışım. Anamın aracılığı fayda etmedi, kavga büyüdü. Bütün köy bizim evin önüne toplandı. Gözünü seveyim abime iyi vurdu, ondan küçüktü ama cüsseliydi, cin gibiydi de. Abim sonunda valla billa zorundan tabii silaha davrandı. Komşu kadınlar güç bela tutular onu. Köyde erkek yok ki. Hepsı tarlada, yaylada, abim gitmez, tembelin biriydi o. Şimdi Allah ona o kadar malı nasıl verdi şaşarım. Gerçi Allah da vermedi ya, biçare babam çalıştı o da yedi işte. Neyse. Ahmed binip beyaz atına gerisin geri gitti. Beni zorla içeri aldılar. Yoksa, yalın ayak verecektim peşine, canı cehenneme herkesin."

Aso Ana, en küçük bir ayrıntıyı bile anlatmak istiyor. "Önce bir çay" diyor. Kurumuş boğazlarımızı ıslatma molası bu ayrıca. Bir semaver çayı "ana-oğul" baş başa deviriyoruz. Aso Ana yeniden koyuluyor anlatmaya:

"Çekip gitti ya, çok geçmez nişana gelir bu zırlı da biter diyorum. Ancak aradan günler geçti o beyaz at bir daha görünmez oldu. Beni evin düşmanı sayan anam, abim ve akrabalarımın tavrı bir değişti, bir değişti deme gitsin. Ben bunlardan birşey anlamıyorum. Bildiğim tek şey babamın Ahmed'lerin köyüne gidişi bir aya yakın zamandır gelmeyiştir. Anam arada bir 'bahtı karalı kızım' diyor boynuma sarılıp sarılıp ağlıyor ya ben anlamıyorum. Nasıl anlayan oğul ağlamak bile adettir bizde.

Bir gün uzaktan beyaz atı gördüm. Ama yalnız değildi. Yanında birkaç at daha vardı. Bizim köye geliyorlardı. At o attı emindim. Gidip avlu kapısının önünde dikeldim. Gelenler babam, kayınpederim ve birkaç köylü dahaydı. Hepsinin hiç de hoş olmayan halleri vardı. Rahmetli babam atın üstünden kendini boynuma attı, ikimiz de düştük yere, adam bir ağlıyor bir ağlıyor, ne yapacağımı şaşırdım.

Onlar 'Ahmed öldü' dediler, ben 'Ahmed ölmez' dedim. Onlar 'Onu devlet öldürdü' dediler, ben 'devlet Ahmed'i öldüremez' dedim. Onlar, 'doğru' ben 'yalan' dedim. Ne yapılılar; ne ettilerse bana Ahmed'in öldüğünü kabul ettiremedi-

ler. Onlar direttikçe ben inat ettim. Sonunda dayanamadım. Gidip sandığımdan, Ahmed'in getirdiği poşiyi çıkarıp kayınpederimin başına bağladım. 'Madem Ahmed'i öldürdüler sana da bu yaraşır' dedim. O an Allah'ını seven vurdu beni. Kayınpederimin 'yapmayın etmeyin, belki kız delirdi' sözleri kâr etmedi. Benim yaptığım çok büyük hakeret ve cezası ölüm ayrıca. O günden sonra kimse bana 'Ahmed öldü' diyemedi."

Ne bir gözyaşı, ne de bir feryad Aso Ana'dan.

Aradan tam beş yıl geçmiş. Herkes lafını eder dururmuş Ası Kızın. "Karıya kurban olsun bizim erkekler, dırdırdan başka laf yok. Bizim köyden abim Hasan'dan başka kimse jandarma vurmaya kayınpederime gitmedi. Gerçi sonunda onları da koymadılar ya" diyordu Aso Ana.

"Beni o dışarıda gördüğün pis-pinti herife benim zorumla verdi babam. Hiçbir kız beğenmemişti Cemal'i (şimdiki kocası). Babam, emmimoğluna vermek istiyordu, reddettim. Drettim, kayınpederime haber saldım. Geldi o beni istedi Cemal'e. Hem onun gönlü hoş oldu, hem mundar ağızlıların kokusu bitti.

Ne yapacaktım başka erkeği zaten. Bana bir fistan, bir poşi, bir de ayna yeter de artardı bile..."

Aso Ana'nın 11 çocuğu var. Yedisi kız, dördü erkek. Poşi'yi soruyorum ona.

"Poşi'yi tam yirmi sene sakladım. Büyük kızım Necibe gelin olduğunda onun başına bağladım. Kızım çok güzeldi, damadımı da çok seviyordu. Allah var üstümde damadım onu ondan fazla severdi. Sonra kızım ilk doğumunda öldü. Yas için onun evine Kurcen köyüne gitmiştik. Gözüme poşi ilişti. Sandığı açmış, kızımın eşyalarını gösteriyorduk. Allah böyle adetlerin belasını versin. Poşi'yi görüce çok tiksindim. İğrendim. Bütün bunlar poşi'nin yüzünden gelmişti başımıza. Bu poşi uğursuzdu. Tuttum attım tandıra. O olmasaydı ne kızım, ne de Ahmed ölmeyecekti belki, beddualıydı, beddualı..."

Runexar, Özalp'in en güzel köylerinden biridir. Belki de güzellikteki tek köyü. Gelinciklerden takıları, ıslıl ıslıl akan pınarları, rengarenk aksesuarıyla yeşil bir gelinlik giyer burada doğa. "Acılardan ayırdına varamadık güzelliklerin" diyor Mêmê Özay. Mêmê Özay kurşuna dizildiğinde 81 yaşında olan 33'lerin en yaşlısı Sultan Özay'ın oğlu. Mêmê Özay'da şimdi söz söyleme sırası.

"Babam namazında niyazında birisiymiş. Ben o zaman 10 yaşlarındayım. Hayel, mayel hatırlıyorum. Kimsenin işine ka-
rışmazmış. Herkesin sevgi ve saygısını kazanmış bir adam.
Uzun yıllar çocuğu olmamış. Bizim aileden yedi kişiyi kurşu-
na dizdiler. Babam, amcalarım ve akrabalarım. Kurşuna dizi-
lenlerin hepsinin de karıları kocaya gittiler. Benim annem ev-
lenmedi. Altı çocuğunu bağrına basıp oturdu. Daha geçen yıl
vefat etti. Adı Besra'ydı. Babamın şimdi 69 tane torunu var. Bu
katliam bizim kökümüzü kazıma katliamıydı ama bak neticeye
69 insan bırakmış.

Kendim artık yol ağzına geldim. Gözüm açık öleceğim. Ba-
bamı göz göre göre kurda kuşa yedirdiler. Dünya gözüyle Se-
fo Deresi'ni görmek istiyorum. 1957 yılından bu yana düzenli
olarak her yıl TBMM'ne dilekçeler veririm, Sefo Deresi'ni açın,
gidip yüzümüzü sürelim. Hiçbir yanıt verilmez. İşte iki yıl ön-
cesi Menderes'lerin cenazelerinin İmralı'dan nakli geldi gün-
deme. Yeniden başvuruda bulunduk. Sonuç yok.

Devlet 33 insanımıza bir tek Celal Bayar ve Adnan Mende-
res döneminde sahip çıktı. O yıllar katledilen bu insanların ai-
lelerine maaş bağlandı, tohum yardımı yapıldı. Yakacak ve gi-
yecek verildi. Tabii Menderes'ten sonra kesildi hepsi.

Ben de askerlik yaptım, yaşamımın en acılı dönemi bu dö-
nemdi. Hergün, her saat öldüm, öldüm dirildim. Çok acı çek-
tim. Ve o acı hiç dinmedi."

"Ölüm buyruğunu vurguladılar
Mavi dağ dumanını
Ve uyur uyanık seher yelini
Kanlara boyadılar
Sonra oracıkta tüfek çattılar
Koynumuzu usul usul yoklayıp
Aradılar
Didik didik ettiler
Kırmanşah dokuması al kuşağımı
Tespihimi, tabakamı alıp gittiler
Hepsi de armağandı Acem elinden."

Ahmed Arif

Ahmed Arif'ten bu dizeleri okuyorum İsmail Çolak'a. "Bu in-
sanları öldürdükten sonra soydunuz mu?" İsmail Çolak "Hayır"

diyor, "Böyle bir şey yapmadık. İnfazdan sonra plan gereği cesetleri piyadelerin kazdıkları mevzilere bırakıp döndük. Bizden sonra orada piyadeler kaldı. Onların soyup soymadıklarını bilmiyorum." Daha fazlasını söylemiyor İsmail Çolak. Bu meseleden bayağı rahatsızlık duyuyor. Ben de üstelemiyorum.

Aynı konuyu bu kez dönemin piyade erlerinden Abdurrahman Keskin'e anlatıyorum. "Bu insanları öldürdükten sonra soydunuz mu?" sorusunu ona da soruyorum. Keskin şunları anlatıyor: "Bilemem. Ancak bazı insanlık fukarası askerler vardı. Bazı şeyler almış olabilirler. Nitekim terhis olan Arap isimli bir askerın cebinden kurşunun deldiğı bir mor binlik çıkıyor. Arap asker, bunu kurşuna dizilenlerden aldığını söylüyor. İki gün taburda tutulup bırakılıyor. Süvariler bu olayı duyunca sinirleniyorlar. Bazıları 'onları biz kurşuna dizdik, bizim hakkımızdı' falan diyorlar. Tabii iş işten geçmiş oluyor." Abdurrahman Keskin sıkıntıyla susuyor. Öldürme olayından çok öldürülenlerin soyulması olayı kendisini rahatsız ediyor. Söyleyecek bir şey bulamıyorum, müsaade isteyip kalkıyorum.

İki Ayrı İnsan, İki Ayrı Ceza

Katliamdan sonra ilçede olağanüstü önlemler alınıyor. Neredeyse her evin önünde bir asker var. Geceli-gündüzlü bekliyorlar. Öldürülenlerin yakınları mahkemeye baş vuruyor. Savcı olmadığı için aynı zamanda savcılık görevini de yürüten hakim Baki Tekin adli soruşturma girişiminde bulunuyor. Hakim hemen o gece Van 10. Tümen'ine götürülüyor. İlçeye döner dönmez istifasını verip gidiyor. Baki Tekin askeri mahkemede ki ifadesinde şunları söylüyor; "Van'da istifa edip gitmemem ve olayı gittiğim yerde unutmamam halinde öldürüleceğim yüzüme haykırıldı." Diyarbakır ili Lice ilçesinden olan hakim Baki Tekin daha sonra görevine döner, Yozgat'a ağır ceza reisi olarak atanır.

Katledilenler arasında memleketlerine izine gelmiş iki de asker vardı: Sico Çelebi ve Şükrü Kurunca. Bunların bölük komutanları izinleri biten bu askerlerin neden birliklerine dönmediklerini Saray Askerlik Şubesi başkanlığından sorar. Askerlik Şubesi Başkanı Yarbay Sıtkı Tutak bölük komutanlarına çekti-

ği telgrafta "Kurşuna dizildiler" ibaresini kullanır. Bunun üzerine Van 10. Tümen Komutanı Rasim Saltuk'un emriyle tutuklanır. Dört jandarma nezaretinde 90 km. uzunluğundaki yol ya ya yürütülerek Van'a getirilir. Van Askeri Cezaevine konur.

"Onları kurşuna dizeceklerini biliyor, ancak inanmak istemiyorduk. Kimse resmi bir açıklama da yapmıyordu. Onları götürdüklerinden iki-üç gün sonraydı. Yetkililer altan alta, bizimkilerin kurşuna dizildiklerini yayıyorlardı. İlk tepkimiz cenazeleri istemek oldu. Vermediler. Telgraf üstüne telgraf çektik. Ankara'ya, adamlar yolladık nafile. Zaten cesetler de bu arada kokudan çürümeye yüz tutmuştu neredeyse. Yüzlerce insan toplandık. Taburun önüne tek sıra çömeldik. Üzerimize asker saldılar, ölümle tehdit ettiler, mümkünü yok, iki gün iki gece öyle aç bi aç bekledik. Sonra da kız-kızan, genç-yaşlı bini aşkın insan yürüdük Sefo Deresi'ne doğru. Bizi de öldürsünler istiyorduk. Dereyle aramızda dört-beş kilometre kalmamıştı ki, üstümüze süngülerle saldırdılar. Süvariler atlarla girdi aramıza, üç çocuk atların ayakları altında kalıp ezildi. Kimi kadınlar kendi çocuklarını, kendileri atmışlardı atların önüne, merhame-te gelir de çiğnemezler diye nerde..."

Ayak uçlarımıza kurşunlar yağdırdılar. Velhasılı baktık hepimizi öldürecekler, oturduğumuz yerde acılarımız, ağlayışlarımızla baş başa kaldık. Sonunda da çaresiz geri döndük. O gün bu gündür her yıl düzenli olarak İçişleri Bakanlığı, TBMM Başkanlığına dilekçeler gönderirim. Cenazeler verilmedi, çürütüldü, toprak edildi bari 'yasak bölge' uygulamasına bir son verin diye. Kimse cevap verme zahmetine bile girmez..."

Babası Serheng Özkaplan ile abisi Zeki Özkaplan'ı Sefo Deresi'nde kaybeden eski Demokrat Parti ilçe başkanı ve il genel meclis üyesi Hasan Keyfi Özkaplan, cenazelerinin verilmesini böyle anlatıyordu. Hasan Keyfi'nin bir tek isteği vardı: "Devlet bizden özür dilemeli ve Sefo Deresi'ne Anıt Mezar dikmeli."

Evde oturmuş topladığım malzemeleri, yazıları, fotoğrafları etrafıma dağıtmış düşünüyorum. Kafamda binlerce soru çakıp duruyor. Hepsi de yanıtı olmayan sorular. Birden kapım çalınıyor. Gelen komşumuzun çocuğu, Mehmet Şerif Çingü'nün çağırdığını söylüyor. Şerif Çingü (Heyro Dayı) Saray'ın en yaşlılarından biri. "33 kurşun"u günü gününe biliyor. İçeri alınan

100 kişinin arasında o da var. Ne yapıp, ettiğimi merak etmiş. Durumu kendisine özetliyorum, seviniyor. Bana o günlerin bir değerlendirmesini yapmasını istiyorum. “Boşver değerlendirmeyi” diyor, “sana başımızdan geçen bir başka olayı anlatayım.” Bu kez ben seviniyorum. Heyro Dayı (herkes bu isimle tanır onu), ikide bir gidip gelen nefesini tuta tuta anlatıyor:

“ ‘33 kurşun’dan birkaç sene sonraydı. Ya 45’di ya da 46. Bir gece yine aldılar beni. Götürülüp kapatıldım ahıra. Çok geçmeden birkaç da ‘suç ortağı’ getirdiler. Ben, Şükrü Bulut, Şahvelet, Gülmehmet ve Settar Arslan adlı şahıslar, Saray Tekel Müdürlüğü’nün tuz ambarından 90 ton tuz çalmakla alınmış gözaltına. Haberimiz yok ki. Adamlar gece gündüz dövdüler. Biz, yapmayın etmeyin babam biz çaldık tamam diyoruz, ama adamlar yine de dövüyorlar! ‘Bir gecede çaldık deyin’ diyorlar. Kabul ediyoruz. Bir zabıt tuttular. Beş kişi bir gecede, bir adamın sığabileceği bir delikten 90 ton tuzu öküzle İran’a kaçırdığımızı kabul ettik. Van Ağır Ceza Mahkemesi’ne sevk edildik. Hâkim soruyor şimdi, ‘kaç öküzle götürdünüz?’ Biz bilemiyoruz ki, bir öküz desek, normalde bir öküz 90 kilo tuzu ancak taşır. Yani tek öküzle gecede tam bin sefer İran’a gidip gelmiş olmalıyız. Pek mantıklı değil, bin öküz desek, bu kadar öküzü bir araya toplamak bir yana, yüklemek bile birkaç ay alır. En iyisi siz karar verin kaç öküzle götürdüğümüze dedik. Bizi hapse attılar. Çoluk çocuk perişan, mal davardan biraz satıp bir avukat tuttuk. Avukat dosyayı inceledi, Ankara’dan müfettiş istedi. Bu ara biz yat babam yatıyoruz. Tam yedi ay sonra müfettiş geldi. Meğer Saray Tekel Müdürü Abdullah Karabulut, ağır ağır satışını yaptığı tuzun parasını Van’da kumara veriyormuş. Tuz bitince de, kasada para da yok, oturup binbaşı ile kafa kafaya vermişler. Sonuçta bizim bir tek gecede bir tek öküzle bu tuzu İran’a kaçırdığımızda karar kılmışlar. Olay aydınlanıncaya kadar tam yedi ay geçti aradan, mal davarın ziyan olması bir yana yediğimiz dayak da yanımıza kâr kaldı...”

Meclis ve Mahkeme Süreçleri

“33 kurşun” katliamı, ardi arkası kesilmeyen başvurulara rağmen bir türlü kovuşturma konusu dahi edilmiyordu. Türk siya-

si yaşamında çok ciddi dönüşüm ve değişikliklere yol açan çok partili yaşama geçiş sürecinde kurulan Demokrat Parti, İsmet İnönü'nün Milli Şef dönemindeki baskıların teşhiri ve halkın sempatisini kazanmak ile demokratik haklar, can ve mal güvenliği, özgürlükler vaadli program çerçevesinde olaya el atıyordu.

CHP'nin milli zulmüne karşı Demokrat Parti'de örgütlenen kimi Kürt liderlerinin yanı sıra, Dicle Dergisi etrafında bir araya gelen Musa Anter ve bir grup Kürt yurtseveri de Sefo Deresi katliamını sık sık işlemekte, sorumlularının saptanıp sorgulanması için kamuoyu yaratmaya çalışıyorlardı.

DP, olayı ilk defa Kütahya Milletvekili Adnan Menderes, Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın ve Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik'in 7.2.1948 tarih ve 743 sayılı önergesiyle meclis gündemine getirmişti. Ne var ki, çoğunluğunu CHP'lilerin oluşturduğu mecliste önerge reddediliyordu. 19 Ocak 1949 günü söz alan Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın, meclis kürsüsünden şunları söylüyordu:

"Sayın arkadaşlar, cana, mala, konuta hiçbir türlü dokunulmaz. Angarya yasaktır. Anayasanın 7. ve 73'üncü maddelerinin metinlerini birkez daha okuduktan sonra konuya geçiyorum. O tarihte yürürlükte olan Polis Vazife ve Sorumluluk Kanunu'nun 18'inci maddesinin verdiği yetkiye dayanarak mahalli Kaymakam, Saray Kaymakamı bu 33 vatandaşı gözaltına almıştır. Bu kanunun verdiği yetkiye göre, idari amirlerin gözetimine aldıkları vatandaşlar hakkında gereken normal işlemin, gözetimine alındıktan sonra eğer bunların bilinen bir davranışları varsa, lazım gelen incelemeler yapılır, ya adalete teslim olurlar, ya da serbest bırakılırlar. Olay böyle olmamıştır. Sınır Birlik Komutanı'nın isteği üzerine güya yol göstermek için bu vatandaşlar Kaymakamlıkça komutana teslim edilmişlerdir. Ve bilinen akibete uğramışlardır. Aradan beş yıl gibi bir süre geçiyor ve olaya el konulmuyor. Bunu belirtmek vazifemdir. Bu düşüncelerle Anayasa muvacehesinde yüksek hassasiyetinize sunduğum meselede iç tüzüğün 177'nci maddesine göre bir soruşturma komisyonu kurulmasını istiyorum ve bu konuda ye bir önerge takdim ediyorum."

Meclis, Gaziantep Milletvekili Ömer Asım Aksoy'un, "Olayda kanuni mesağ görülmemiştir" cevabi sözlerinin ardından

Apaydın'ın önergesini birkez daha reddediyordu.

Ancak olay kamuoyuna mal edilmişti bir kere. İki yıl süren bir tartışma dönemi sonunda, 9 Eylül 1949 günü Askeri Savcı Şerif Çıtak'ın iddianamesiyle Genel Kurmay Askeri Mahkemesi'ne dava açılıyordu.

Mahkemenin hakimleri Yarbay Hakkı Oğuz ile Yarbay Zeki Doğan'dı. Kurşuna dizilen maktûllerin savunmanlığını, Demokrat Parti iktidarında Adalet Bakanı olacak olan Avukat Osman Şevki Çiçekdağ üstleniyordu. Mustafa Muğlalı ise kendine avukat olarak Cahit Oral'ı seçmişti.

Muğlalı: "Kürtlere Normal Davranılmaz"

Davanın açılmasından kısa bir süre sonra İnönü'nün Milli Şef dönemi tarih olma sürecine giriyordu. Demokrat Parti 1950 seçimlerinde ezici bir çoğunlukla iktidara geliyordu. Dava henüz sürüyorken, tutuksuz yargılanan sanıklar, ikinci celsede tutuklanıyorlardı. Yüzbaşı Vahit Süzgeç, Bilal Bali, Şükrü Tüter, Necdet Bilgez ve Mustafa Muğlalı, Ankara Merkez Kapalı Cezaevine konuluyor ve iki ay on altı gün tutuklu kaldıktan sonra mahkeme karara varıyordu.

İnfaz mangası komutanları ile, Saray Tabur Komutanı ifadelerinde ısrarla "öldür" emrinin Muğlalı tarafından kendilerine verildiğini iddia edip durmalarına rağmen, Muğlalı böyle bir emri vermediğini söylüyordu. Ne var ki, mahkeme tanıklarının ifadesi ile şifreli telgrafın bulunup getirilmesi Muğlalı'ya kurtulma şansı vermeyecekti.

Muğlalı, mahkemenin en son oturumunda suçunu itiraf edecek ve kurşuna dizme emrini verme gerekçesini şöyle açıklayacaktı:

"O yıllarda İran, Amerika ve İngiltere'nin desteğiyle Rus'lar tarafından işgal edilmişti. Ruslar, Mahabatta Şeyh Gazi Mehmet başkanlığında bir Kürt Cumhuriyeti, Pişaveri başkanlığında da Azerbeycan Cumhuriyeti'ni kurmuşlardı. Kürtler, Rus'lara gönüllü casusluk ediyorlardı. Bu nedenle, Kürtlere ilişkin olaylarda normal ölçüler ve devlet anlayışı içinde yürütmek mümkün değildi."

Mahkeme heyeti 2.3.1950 gün ve 950-8 karar sayılı kararı ile Orgeneral Mustafa Muğlalı'yı, "öldür" emrini verdiği için önce

idama, ardından yaşlılığı kaâle alınarak 28 yıla mahkûm ediyordu. Cezasının sekiz yılı da ordudaki hizmetlerine atfen indirilen Muğlalı 20 yıla hükümlü ilk Türk generali ünvanını da böylece elde ediyordu. Karar sonrası, mahkeme heyetine bir dilekçe sunan Muğlalı'nın avukatı Cahit Oral, Muğlalı'nın akli dengesinin yerinde olmadığını iddia ediyordu. Mahkeme heyeti bu talebi anında reddediyordu. Korgeneral Yaşinkılıç bunu şöyle yorumlamıştı: "Akli dengesinin yerinde olmadığı iddia edilen şahıs üç yıl bir fiil ordu komutanlığı yapmıştı. Böyle bir iddia orduyu rencide ederdi."

Kimi gözlemcilere göreysen, Muğlalı ucuzdan kurtulmak için bu yolu seçmişti. Muğlalı'nın "öldür" emri gerekçesi de mahkemece ciddi bulunmamıştı. Zira, biraz tarih bilgisi olanlar Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin 1946 yılında kurulduğunu görecekler. Oysa katliam 1943 yılında gerçekleştirilmişti. "Rus casusluğu" iddiası ise, klasik bir katletme mazereti sayılırdı ayrıca.

Karardan bir ay sonra, rahatsızlık geçiren Muğlalı Ankara Devlet Hastahanesi'ne kaldırılacak ve orada ölecekti. Fakat olay burada kapanmış sayılmayacaktı. Demokrat Parti Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger ve beş arkadaşının dilekçe komisyonuna verdikleri 7 Ağustos 1951 tarihli önergelerinde, "33 vatandaşın öldürülmesiyle" ilgili olarak verdikleri bir önergede dönemin Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Orgeneral Kazım Orbay ve İçişleri Bakanı Hilmi Uran ile Milli Savunma Bakanı Ali Rıza Artunkal'ın aleyhlerinde "bilerek tahkikatın açılmasına engel oldukları ve görevlerini kötüye kullandıklarından" ötürü haklarında meclis tahkikatı açılması isteniyordu. Önergede ayrıca, Fevzi Çakmak'ın, "Vazifesinin icabında yerine getiren bir komutanı sorguya çekemem, böyle şey olmaz" sözleri anımsatılarak, olayın Genel Kurmay'ın tasarrufunda gerçekleştiği de savlanıyordu. Gerçekten Genel Kurmay katliama sessiz kalmış, yer yer de Muğlalı'yı savunan açıklamalar yapmıştı.

Tarih 15 Ağustos 1955. Demokrat Partililer bu kez de olayda ihmali görülenler arasında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de bulunduğunu savlamaktaydılar. TBMM'nin 15.8.1955 günkü toplantısında okunan dilekçe komisyonu raporunda özetle şunlar yer alıyordu:

“Yüksek Reisliğe,

Van Cezaevi mahkûmlarından İsmail Özay'ın 15.9.1943 ve 20.12.1943 tarihli ve Özalp kazasından 33 vatandaşın bilâmu-hakeme kurşuna dizildikleri hakkındaki Eskişehir'den Aziz Zeytunoğlu'nun bu hadiseye zamanında muttallı oldukları halde gereken kanuni muameleye tevessül etmemek suretiyle vazifelerini ihmal etmiş bulunan yetkili makam sahipleri hakkında da takibat ifası talebini ihtiva eden 18.12.1948 tarihli mü-racaatı üzerine; selef encümenler tarafından ittihaz olunan ve işin kaza mercilerine intikal ile müsebbipleri hakkında da ko-vuşturmaya başlandığına göre bu bakımdan bir muamele ifa-sına mahal olmadığına, ihmali görülenler hakkında da tak-i-bat ifasına mütedair 7.12.1948 gün ve 743 sayılı karar vaki iti-raz üzerine; itirazın reddini ve hadisede ihmali görülenlerin tarzı tespitini mutazammın tazvihan tanzim olunan 14.1.1949 tarihli mazbatanın Umumi Heyetin 19.1.1949 tarihli inikadın-da yapılan müzakeresi sonucu kabul olunması üzerine; Baş-vekâletle cereyan eden muhaberet neticesinde; teşkil olunan vekâletlerarası komisyonlarca; vakanın sureti cereyanına, ih-mali görülenlerin tespitine müteallik olarak hazırlanan rapor-lara istinaden hadiseyi bütün vuzuhi ili Umumi Heyetin yük-sek ittilalarına ve Meclis tahkikatı açılıp açılmamasının takdir-i için hazırlanıp takdim edilmek üzere bulunmuş olan 7.8.1951 gün ve 5/38 sayılı raporla; ihmalleri tespit olunan Milli Müda-faa ve Dahiliye vekilleri ile Erkânı Harbiye Umumiye Reisi-nin, hadiseye zamanında mutallı oldukları halde ancak 1948 yılında kanuni icabına tevessül etmek suretiyle, filhakika va-zifelerini ihmal ettikleri anlaşılmakta ve haklarında Meclis tah-kikatı açılıp açılmaması da Umumi Heyetin yüksek takdirleri-ne vabeste bulunmakta ise de; yukarda işaret olunduğu üze-re asıl fail ve mesullar hakkında, vazifedar kazai ve idari mer-cilerce karar verilmiş ve aradan geçen 11 yıl zarfında zaman aşımının husul bulmuş ve af kanununun meriyete girmiş bu-lunması muvacehesinde encümenimizin, şikayet, ihbar ve iti-raz mevzuları üzerinde, filhal tatik ve tahkiki mucip bir cihet kalmadığı neticesine vararak; âzaden Hüseyin Ortakçioğ-lu'nun vâki muhalefetine karşı ekseriyetle tâyini muameleye mahal olmadığına karar vermiştir. Keyfiyet; Umumi Heyetin yüksek tasviplerine sunulmak üzere 4/18 ve 5/3 sayılı rapor

ve mazbata ile birlikte saygılarımızla arz olunur.”

Önerge üzerine söz alan CHP ve CMP sözcüleri, 5677 sayılı Af Kanununa göre Meclis tahkikatı açılmasının söz konusu olamayacağını belirtiyorlardı. Konuşmacılar iç tüzüğün 169. maddesi uyarınca ancak bakanlar kurulu veya bakanlar hakkında takibat açılabileceğini, Cumhurbaşkanı hakkında bunlara bağlı olmadan bir tahkikatın açılmasına mahal bulunmadığını belirtiyorlardı.

TBMM'nin 15 Ağustos 1955 tarihli oturumunda Demokrat Parti Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in başkanlığındaki komisyon raporu onanmakla birlikte 5677 sayılı Af Kanununa dayanılarak soruşturma açılmayacağı Meclis çoğunluğunca kabul ediliyordu.

Evet, mahkemeden sonra meclis de dosyayı kapatıyordu. Urfa'dan Van'a, Van'dan Mahabat'a kadar yayılmış Zilan'dan sonra Kürtlerin ikinci büyük aşireti olan Milan aşiretinden 33 yoksul köylünün katledilmesi olayı böyle gelişmişti.

Milan aşireti “33 kurşun” olayını kamuoyunun gündemine getiren, sorumluları saptayıp dava eden Demokrat Partisi ve Adnan Menderes'e yıllar yılı oy vermiş, sadakatle bağlanmış. Bugün bile hemen hemen her evde bir veya birkaç Menderes fotoğrafının bulunduğu Milanlılar Menderes'ten sonra Demirel'e yönelmişler. Aşiretin Cumhuriyet dönemi ağası Osman Çeliktas seferberlik sürgünü. Şimdiki ağa Ali İhsan Çeliktas Refah Partili.

Ya Eritip Türk Edecek Ya da Yok Edecek

Ali İhsan Çeliktas'ın oğlu ve aşiretin yeni reis adayı Faruk Çeliktas “33 kurşun”a ilişkin düşüncelerini şöyle açıklıyordu:

“Türkiye, Kürtlere hep askeriye-polisiye yolla ulaşmayı hedeflemiştir. Bu yol çıkmaz bir yoldur. Bunun böyle olduğu en son 12 Eylül yöntemlerinin iflasıyla da yeniden kanıtlanmıştır. Koçgiri, Şeyh Sait, Ağrı, Dersim 37-38 ayaklanmalarından yaklaşık 50 yıl sonra alttan alta kanayan yoğun bir birikim Türkiye'nin gündemine yeniden Kürt meselesini sokmuştur. Bunca baskı, yıldırma ve işkencelere rağmen bu problem çözülmemiş hatta müzminleştirilmiştir. Dünyanın hiçbir yerinde bu tür sorunlar şiddetle çözülememiştir. Askeri-polisiye yöntem-

ler zaman kayıdır, yeni acılar demektir. Bunlara itibar edilmemelidir.

“33 kurşun’u yaratan anlayış; uzun yıllar tabii şimdi de devletin resmi ideolojisinin yani, ya eritip Türk edeceksin, ya da yok edeceksin hedefinin bir parçasıdır. Görülen odur ki, ne eritmekle, ne de katletmekle olmuyor.”

33 kişiden geriye öfke kalmıştı, özlem ve acı kalmıştı. 28 Temmuz 1943 günü Milan aşiretinin yas günüdür, kahrolma, acılanma günüdür. “O gün Allah insan içine çıkamaz, kul yüzüne bakamaz” diyordu Aso Ana. O gün mevlitler okunur, kurbanlar kesilip dağıtılır, ölenlerin ruhlarına hatmedilen cüzzi cüzzi kur’anlar başışlanır. Ve bir de bekleyişe geçilir. Her 28 Temmuz gecesi Sefo Deresi üzerinde görülen ve katledilen insanların kemiklerine bir tutam ışık düşüren sarı bir yıldız gözlenir. O yıldızın özlemi ozan eder, mecnun eder ora insanını. Yıldızlara sevdalanır Milanlılar. Yıldızlara vurgun onlar. Yıldızlar yüreklerinde yanar, bilinçlerinde, göz bebeklerinde. Yıldızlar toprak işler, tohum döller, yol gösterir.

Ve yıldızlar, insan avlanan namlu ucunda avlanır. Kurşun tükenir ama yıldız tükenmez.

Bu öyküye temel olan
33 Kurşun şiirini
Ahmed Arif'in
izniyle yayınlıyoruz

33 KURŞUN

Bu dağ Mengene dağıdır
Tanyeri atanda Van'da
Bu dağ Nemrut yavrusudur
Tanyeri atanda Nemruda karşı
Bir yanın çığ tutar, Kafkas ufkudur
Bir yanın seccade Acem mülküdür
Doruklarda buzulların salkımı
Firarî güvercinler su başlarında
Ve karaca sürüsü,
Keklik takımı...

Yiğitlik inkâr gelinmez
Tek'e-tek döğüşte yenilmediler
Bin yıllardan bu yana, bura uşağı
Gel haberi nerden vererek
Turna sürüsü değil bu
Gökte yıldız burcu değil
Otuzüç kurşunlu yürek
Otuzüç kan pınarı
Akmaz,
Göl olmuş bu dağda...

Yokuşun dibinden bir tavşan kalktı
Sırtı alaçakır
Karnı sütbeyaz
Garip, ikicanlı, bir dağ tavşanı
Yüreği ağzında öyle zavallı
Tövbeye getirir insanı
Tenhaydı, tenhaydı vakitler
Kusursuz, çırılçıplak bir şafaktı

Baktı otuzüçten biri
Karnında açlığın ağır boşluğu
Saç, sakal bir karış
Yakasında bit,
Baktı kolları vurulu,
Cehennem yürekli bir yiğit,
Bir garip tavşana,
Bir gerilere.

Düştü nazlı filintası aklına,
Yastığı altında küsmüş,
Düştü, Harran ovasından getirdiği tay
Perçemi mavi boncuklu,
Alnında akıtma
Üç topuğu ak,
Eşkini hovarda, kıvrak,
Doru, seglâvi kısrağı.
Nasıl uçmuşlardı Hozat önünde!

Şimdi, böyle çaresiz ve bağlı,
Böyle arkasında bir soğuk namlu
Bulunmayaydı,
Sığınabilirdi yüceltilere...
Bu dağlar, kardeş dağlar, kadrini bilir,
Evvel Allah bu eller utandırmaz adamı,
Yanan cıgaranın külünü,
Güneşlerde çatal kıvılcımlanan
Engereğin dilini,
İlk atımda uçuran
Usta elleri...

Bu gözler, bir kere bile faka basmadı
Çığ bekleyen boğazların kıyametini
Karlı, yumuşacık hıyanetini
Uçurumların,
Önceden bilen gözleri...
Çaresiz
Vurulacaktı,
Buyruk kesindi,
Gayrı gözlerini kör sürüngenler
Yüreğini leş kuşları yesindi...

Vurulmuşum
Dağların kuytuluk bir boğazında
Vakitlerden bir savah namazında
Yatarım
Kanlı, upuzun...

Vurulmuşum
Düşüm, gecelerden kara
Bir hayra yoranım çıkmaz
Canım alırlar ecelsiz
Sığdıramam kitaplara
Vurulmuşum hiç sorgusuz, yargısız

Kırvem, hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil
Domdom kurşunu
Paramparça ağızımdaki...

Ölümü acımasız uyguladılar,
Mavi dağ dumanını
Ve uyur-uyanık şehir yelini
Kanlara buladılar.

Kirveyiz, kardeşiz, kanla bağılıyız
Karşıyaka köyleri, obalarıyla
Kız alıp vermişiz yüzyıllar boyu,
Komşuyuz yaka yakaya
Birbirine karışır tavuklarımız
Bilmezlikten değil,
Fıkralıktan,
Pasaporta ısınmamış içimiz
Budur katlimize sebep suçumuz,
Gayri eşkiyaya çıkar adımız
Kaçakçıya
Soyguncuya
Hayına...

Kırmem, hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil
Domdom kurşunu
Paramparça ağızımdaki...

Vurun ulan,
Vurun,
Ben kolay ölmem.
Ocakta küllenmiş közüm,
Karnımda sözüm var
Haldan bilene.
Babam gözlerini verdi Urfa önünde
Üç de kardaşını
Üç nazlı selvi,
Ömrüne doymamış üç dağ parçası.
Burçlardan, tepelerden, minarelerden
Kırve, hısım, dağların çocukları
Fransız kuşatmasına karşı koyanda

Bıyıkları yeni terlemiş daha
Benim küçük dayım Nazif
Yakışıklı,
Hafif
İyi süvari
Vurun kardaş demiş
Namus günüdür
Ve şaha kaldırmış atını.

Kırvem hallarımı aynı böyle yaz
Rivayet sanılır belki
Gül memeler değil
Domdom kurşunu
Paramparça ağızımdaki...

CUDI: DAĞ DEĞİL, SANKİ BİR ÜLKE

Cudi, yere çakılmış bir "Kürt Gezegeni". Doruklarında her biri bir köy büyüklüğünde 3 bini aşkın mağarası var. Etrafındaki köylerle birlikte "Yasak Bölge" ilan edilen Cudi'nin, Cizre'den Irak'ın içlerine kadar uzanan uzunluğu ise 130 kilometre.

"Tanrı Kürtleri Cudi'de yarattı" diyordu Cifana Köyü İmamı Kasım Aydın. O an insanın aklına neden Venedik değil de Cudi sorusu takılıyor ister istemez. Bunun da yanıtı vardı. Kasım Hoca'ya göre, Tanrı Kürtlerin hemcinsleri tarafından çok büyük eziyetlere maruz bırakılacaklarını önceden biliyordu ya. Cudi olmasaymış, daha Moğol istilasında Kürtler tarih sahnesinden silinmiş olacaktı. Baskılar ve eziyetler hep Cudi'nin eteklerinde son bulmuştu. İşte bu yüzden Cudi, Kürtler için "ana kucağı" olduğu kadar bir "asker ocağı"ydı da. Onu kutsal yapan da bu ikili özelliği idi. Önce Asya'dan gelen akınlara, ardından postal ve süngü zulmüne karşı Cudi hep başkaldırının ve direnişin onurunu yaşamış.

Cudi, şimdilerde yüzyıllar sonrasının en hareketli günlerini yaşıyor. Üzerine uçan "kuşlar"ın motor gürültüleri cehennem çığlıklarını çağırıştırıyor. Şırnak Alay Komutanlığı ile Cudi Üslerinin karşılıklı "makinalı bülbul" öttürmeleri ile dinmek bilmiyor. "Yer yer de karşılıklı el sallıyoruz" diyordu Komando Çavuş E.T. Cudi ve etrafı "Yasak Bölge" şimdi. Eteğindeki Gulondor, Cifâne, Dergul, Şağ, Hısar, Seda, Serav, Mahumdi ve daha 20 köy ile 4 mezra ıssızlığa terk edilmiş. Anılmış köyü, "Özel Tim İkmal ve Bakım Merkezi" olmuş. Jandarma patent-

li bir Köy-Kent projesi devredeki. Mezralar ve köyler, "kollektif köyler"de birleştiriliyor. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nce hükümete önerilen "Kollektif Köy" projesi DPT'ye iletildi bile. Uzak çağını bile kısıktırarak hızlılıkta gelişen bu projeden ne yazık ki kamuoyu halen habersiz. 100 hanelik bir "Kollektif Köy" için harcanan para 4 milyar lira.

Yerinden yurdundan sökün edilen köylüleri şehir merkezlerindeki çadırlarda açlık, işsizlik, hastalık ve sefaletle bekleyen. "Olsun" diyordu Yoğurtçular köyü Çadır Karakolu komutanı (Bölgede sabit karakollardan sonra şimdi de çadır karakollar ağı örüldü) "Can güvenlikleri esen ya, denetimi kolay yerler artık" diye ekleyen komutanın mantığı insanda; bölgenin tamamının birgün "can güvenliği" gerekçesiyle Ankara'ya ya da daha ötesine aktarılacağı endişesine yol açıyordu. İtiraf etmek gerekirse, yapılmak istenen biraz da buydu. Boşaltılan alanlar çok geçmeden askerileştiriliyordu.

Cizreli Evdi'ye göreyse bölgede "can güvenliği"ni ortadan kaldıran devletin kendisiydi. Evdi özetle şunları anlatıyordu: "Yol kesip kurşuna diziyorlar, ev basıp adam kaçırıyorlar, işkence ediyorlar, meraya çıkışı, eve un alışı bile yasaklıyorlar."

Cudi'nin hareketliği sürerken, Botan halkı da korkulu ve kuşku bir bekleyişe geçmişti. Kimyasal herkesin korkulu rüyası haline gelmişti. Ne yetkililerin "asker sözü", ne de SHP'li umut tacirlerinin "demokrat sözü" umurunda bile değilde Botan halkının. Zira, "Bex de romi tunnê ye".. özdeyişinin ne anlama geldiğini en iyi Botanlı bilirdi.

Moğollardan bu yana bu böyleydi. Değişen yalnızca ok'un ve kılıcın yerini, bombanın ve tankın almasıydı.

Evet, Botanlı tedirgindi. Çünkü Botanlı Cudi için yaşardı. Botanlı için Cudi'siz yaşamak, kimliksiz ve kişiliksiz yaşamak ya da yaşamamak demekti.

Cudi direniyordu, yaşamak direnmekti çünkü. Moğollardan bu yana bu böyle değil miydi?

KIRMIZI KURDELÂLI KÖY

Dağyeli ya da Kürtçe adıyla Ninivan. Eruh'un 40 hanelik, 15 Ağustos 1984'den bu yana izin verilmeyinceye değin hiçbir insanın evinden, hiçbir hayvanın da ahırından dışarı çıkamadığı köyü. Bölgedeki 19144 yerleşim biriminin "ağırcızalı" olanı.

Sözü önce köyün eski muhtarı Hüseyin Aslan'a bırakalım: "1986 Nisan'ıydı. Ev ve ahır hapsi tam bir hafta sürdü. Çoluk çocuk açlıktan duvarları kemiriyor. Hayvanların çoğu öldü bile. Tandir evine bile giriş yasak. Bir haftanın sonunda hepimizi çıkarıp karakolun önünde sıraya dizdiler. Karakol 1985 yılında kurulmuştu ve köyün tam orta yerindeydi. Tüm herkesi falaka dayacağından geçirdiler. Tek suçumuz, köydeki karakolun ekmeğini vermemekti..." Falaka faslından sonra köylüler kaptıkları kazma sapları, söktükleri döşemeleriyle üzerine yürüdükleri askerleri köyden dışarı çıkarıyorlardı.

Karakol komutanının "köyü hemen terk edin" emri üzerine tüm askerler ilçe bölük komutanlığına sığınıyordu. Özü kaba-hatinden büyük olan karakol komutanının, bölük komutanına olayla ilgili olarak sunduğu rapor, "Dağyeli köylüleri dağa çıktı" şeklindeydi.

Komando birlikleri komutanları etrafını sardığı köylüleri normal yaşamlarına dönmüş olarak bulmanın şokunu üzerlerinden atar atmaz, köyden askeri kovalayan kitleye öncülük ettikleri gerekçesiyle Mehmet Kısırk, Emin Yıldırım, Yusuf Naz, M. Sait Yıldırım ve Ahmet Aydın adlı köylüler ile köy muhtarı Hüseyin Aslan'ı köy halkının gözleri önünde çiril çıplak soy-

duktan sonra askerlere mevzii için kazdırılan çukurlara canlı birer ceset gibi farlatıyorlardı. Tam tamamına 24 saat bu çukurda kalan köylüler daha sonra götürüldükleri Eruh'da tam 4 ay süreyle -hergün istinasız işkenceli- gözaltında kalıyorlardı.

"Kardeşim Mehmet Sait ameliyatlıydı. Kaç kez dilekçe verdik, şikayet ettikse de hiçbir haber alamadık. Aradan tam 6 ay geçtikten sonra kardeşimin Diyarbakır cezaevinden mektubu geldi" diyordu Dağyelili Basri Yıldırım. Basri, olaydan sonra topladığı 10 kişilik ailesiyle birlikte Siirt'e göç etmiş ve burada inşaat işçiliğine başlamıştı.

Bu kez yıl 1987. Köylüler yine teknil içtimada. Önce kadınlar, sonra çocuklar, sonra da erkekler teker teker içeri alınmakta ve "evlerine teröristlerin gelip gelmediği" sorulmakta. 1985 yılından bu yana köyün orta yerinde kurulan karakola rağmen komutan köylülerden köye "terörist" gelip gelmediğini kendine özgü yöntemleriyle öğrenmeye çalışıyordu.

Ne var ki, istediği yanıtı alamayan komutan hiddetinden küplere biniyordu. Dövmek de artık kâr etmiyor olmalıydı. Bağgözelî ünlü korucubaşı Faro Ağa Mayıs 1987'de devreye sokuldu.

Bir gece yarısı köyün kapılarını tek tek çalarak herkesi dışarı çıkaran Faro Ağa'nın ekibi kendine PKK süsü vermekte oldukça olgunlaşmış olmalıydı ki, köylüler bunun ayırdına varamamışlardı. Köylülerin av tüfeklerini alan bu gece yarısı baskıncıları yemek için tavuk, içmek için tütün, yatmak için yorgan topladıktan sonra geri gidiyorlardı.

"Onlar daha köyden ayrılmamışlardı ki, jandarma kurşun ata ata üstümüze geldi. Yine gözaltı ve yine falaka. Baktık olacak gibi değil köyü komple boşalttık" diyordu Hasan Aslan..

29 Ağustos 1989 günü Van'da bir basın toplantısı yapan Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu, "1965 yılından bu yana kırsal kesimden şehirlere doğru seyrek seyrek süren göç, bölgemizde son yıllarda durdu. Göçenler de zaten büyük şehirlere ya da Çukurova'ya çalışmaya gidiyorlar. Göçlerin eşkiya ile ilgisi yoktur" diyordu.

"Eşkiya" ile ilgisinin olmadığı herkesin malûmuydu. Ancak, devletle ilgisinin bulunduğu nedense bazı kesimlerin işine gelmiyordu.

Hüseyin Aslan, köyleriyle ilgili bir istatistiki bilgi formunu doldurduktan sonra vermeye geldiği Eruh İlçe Jandarma Bölük Komutanlığı'nda formun koyulacağı dolaptan çıkarılan köylere ilişkin dosyanın kırmızı bir kurdela ile sarılı olduğunu görmüştü. Yazıcı çavuş, muhtar Aslan'a "dikkat ölüm tehlikesi anlamına gelir bu" demişti.

Doğru söze ne demeli.

FERMAN PADİŞAHIN, DAĞLAR BİZİMDİR

Bir yandan tabuları ve yasakları yüreklice sorgularken, öte yandan ise bölge aydınının önüne namuslu varoluşun seçeneklerini sunan gerçek aydınlar sürgüne gönderiliyor. Amaç: suskunluğu ve kölece boyun eğişi hakim kılmak.

Öbek öbek gelmişlerdi. Genç-yaşlı-çocuktular. Zengin-yoksul-ortahalli, Memur-Esnaf, Öğretmen-öğrenci, Şöfer Muavin, İşçi-işsiz, Köylü-çiftciydiler. Hüzün ve kahr yüklüydüler. "Üniformalı kargalar"ın kapattığı ufuktan güç bela görülebilen bir dilim maviye uzanmıştı umarsız bakışları. Kimi azık getirmişti, kimi sigara, kimi kül olmuş sevdalardan bir parça ateş. "Ne olur kal" dedi kimi, "ferman padişahın dağlar bizimdir" diye haykırdı bir başkası. Tarih, 4 Eylül Pazartesiydi. İnsan siviline sürgünle yelteniyordu fermancibaşılar. Sürgün, iki başlı bir hançer gibi saplanmıştı kavruk yüreklerine. Özgürlük ve demokrasi "suç"u işlemiş Avukat Zübeyir Aydar ile köylü Mehmet Ali Sevilgen'i yanaklarına "özgürlük öpücüğü" kondurup, arkalarından zafer işaretli ellerini sallayarak uğurladı Siirt halkı.

İki sürgün ve birde benim dışımdaki çoğu "yolcu"ları polis olan Batman Turizm'e ait 56 AS 666 plakalı otobüs, Siirt otogarından ayrıldığında saatler 15'i gösteriyordu. İkisi de "zehir-zıkkım" bir gece yaşamış sürgünler, otobüsün boğucu "resmi" havasına rağmen söyleşme sabrını gösteriyorlar.

"Tüm gece boyunca ne eşim Evin, ne de oğlum Ozan'la göze gelmemeye gayret ettim. Ozan'ın dört gün sonra dördüncü yaş günü vardı. Çocuk bir takım şeylerin olduğunun farkında. Benden kopmuyor. Gelirken bile göremedim. Görse beni ayrılmazdı." Aydar'ın sözü burada "ayrılık" bıçağıyla kesiliyor.

Güç de olsa sürdürüyor konuşmasını, "Biliyor musun? Kendilerine umut bağlanan insanların ağlamaya hakkı yok. Oysa otogarda ağlamayı ne de çok istedim..."

Katliamlara, kıyımlara, işkencelere karşı, insan olmanın bilinciyle ve yiğitçi karşı çıkan Aydar'ın sürgünü büyük bir kayıptı Siirt halkı için.

Mehmet Ali Sevilgen, sanki Zaloğlu Rüstem, Mirza Mehmed ya da Demirci Kawa aseletinde. Onurun doruklarında dolaşılıyor. "Ne büyük bir mutluluk, ne büyük bir kıvanç azizim" diyor. "Hangi yolu denedilerse beceremediler. Sonuçta sürgünde buldular çareyi. Olsun be azizim olsun, sürgüne giden yalnızca bedenim, yüreğim haksızlıklara karşı koyuşun içinde..." Sevilgen'i dinlemek içini ısıtıyor insanın.

Otobüsün geçtiği her yer; Kurtalar, Besiri, Batman, Silvan, Diyarbakır insanların akınına uğruyor. Herkes, son on yılın bu ilk sürgünlerini bağrına basıyor, öpüyordu.

Ne var ki, bölgede baş gösteren sürgün sükunü bu iki insanla sınırlı kalmıyordu. Aydar ve Sevilgen'in yanı sıra Ayşe Karabulut, Remziye Rızgar, İzettin Aksu, Aydın Kilvan, Emin Türhan, Hasan Ertaş ve Güneş İnanç'da ellerine tutuşturulan tek pragraflı bir tebliğle kendilerini "olağanüstü hal" uygulamasının dışında buluyorlardı.

İnanç Tunceli'den sürülmüştü. Sürgünler diyarı Tunceli'nin bu özelliğine yol açan nedeni Emekli General Naşit Hakkı, Halkevleri Yayınları tarafından basılmış Dersim kitabında şöyle dile getiriyordu: "Dersimli coğrafyasında bir şeydir. Dersimli o dağlardan uzaklaştı mı, Türkiye'nin her köşesinde onunla teker teker boy ölçüşülebilir. Dersimli'nin önce tırnağını çekmeli, onu dağlarından uzaklaştırmalı.." Herşey o kadar çok açık ki.

Evet, Cumhuriyet Türkiye'sinde Ali Şan Bey'le başlayan sürgün sürüp gidiyordu. Bir resmi sürgünleri vardı bölgenin, bir de "gayri resmi." Yalnızca 1989 yılı içerisinde yüz bini aşkın yoksul Kürt köylüsünün, Edirne'den Tarsus'a uzanan bu zorunlu göçü nedense görülmek istenmiyor.

Ancak, yalnız aydınları ve yoksul köylüleri değil, tüm canlıları, hatta hayvanları, ağaçları, kuşları, karıncaları, gülleri, ner-gizleri, gelincikleri sürebilirlerdi ama ya dağları? Dağları sürmeye güçleri yetermiydi? Boşuna mı demişler "Ferman padişahınsa, dağlar bizindir..."

SİLOPİ SOYSUZLUĞU

17 Eylül sabahı Gereçoliyeli altı köylü, katırlarına yükledikleri sebze ve meyvelerini satmak için Silopi'ye giderlerken, yollarını kesen Özel Tim tarafından kurşuna dizilerek katledildiler. Gelecek açısından bir prova niteliği taşıyan Silopi katliamı, devletin bölgede girişeceği nice katliamların da habercisidir.

Dün, örgütsüzlüğün, yalnızlığın, dağınıklığın, parçalanmışlığın en koyusunu yaşayan Kürt halkı, kendisine dayatılan bu "kader"e artık yeter deyip, kendi kaderini kendi yaratmaya önemli adımlar atmaya başlamıştı. Her türlü haksızlığa ve soysuzluğa karşı bağrında yeşerttiği direniş tohumlarının boy verip açığa çıkması, yüzyıllardır bu halkı zincire vurmuş, emeğini gasp etmiş olanların paniğe kapılmalarına yol açtı. Sürgün, tehdit, tutuklama, işkence ve baskı politikalarına karşı, Kürt halkının ezici çoğunluğunun direnişini katliamlara girişerek cevaplayan egemenlerin emirlerindeki, özel savaşlarının en temel öğelerinden biri olan ve büyük umutlar bağlanan Özel Tim, PKK militanları karşısında düştükleri aczi en iyi köylüleri katletmekle ifade ediyorlardı. Silopi'de köylülerin katledilmesi Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki gelişmelerde yeni bir dönemin açıldığının da ifadesiydi. Bölgede sürdürülen PKK gerillaları ve güvenlik güçleri arasındaki "özel savaş" dönemi sona eriyor, halka yönelik ve buna karşılık halktan yükselen biri "genel savaş" dönemi baş gösteriyordu. Aylardır başta Cudi Dağı olmak üzere Botan alanına yoğun güç aktarımı

yapan devlet, silahlı eylemlerin önüne bir türlü geçememiş, başında sürmanşetlere tırmandırılan "Son darbe"lerin çözümsüzlüğü içerdiği gözler önüne serilince de, Ağrı isyanının bastırılması örnek gösterilerek bir "soy kırım" çözümü gündeme getirilmişti. Evet, artık herşey bu "soy kırım"ın yaşama geçirilmesi için yapılacaktı. Silopi'den başladılar işe. "Ölüm mangaları" yoğun olarak "kelle avcılığı"nı geliştirmeye çalışıyorlar. Kürt bölgelerine salınan Kontr-gerillalar, çeteler, koruculardan sonra satın alınan aşiret reisi ağalarada dayatılan, Kürt kanı içmek oldu. Ne var ki, Kürt köylüsünün Silopi'deki ayağa kalkışı ise daha büyük tepkilerin yaşanacağına yol açmıştı. "Kürt intifadası", "Kürt kırımı"na karşı patlıyordu. Dün Asur zorbalığına karşı Ortadoğu halklarının öncülüğünü yapan Kürt halkı, bugün Türk sovenizminin zulüm kalesini yıkacağı günlerin mustusunu kitle direnişleriyle veriyordu.

SUÇLARI: EŞKİYAYA SEVDALANMAK

Cizreli kadınlar... Polisin gözünün üstlerinde olduğu, buldukça konuşturmak istediği, konuşturamadığı; babaları, kocaları, çocukları hatta torunları PKK'lı diye gözaltına alınan, günlerce işkence edilen, dansöz edilip oynatılan, "ellenen" kadınlar... Ancak başlarından geçenleri anlatmak istemeyen, utanan, korkan Cizreli Kürt kadınlar...

Sadece gözaltına alınmış kadınlarla konuşmak istiyorduk biz. Kısa sürede anladık ki Cizre'nin neredeyse bütün kadınları gözaltına alınmıştı. Şaşırdık ve alıştık sonra.

Cizreli Abdullah'a ait bakkal dükkânında görüştüğümüz on kadar Cizreliyi kim konuşur, kim konuşmaz tartışmalarıyla başbaşa bırakıp ilk rastladığımız evin ardına kadar açık kapısından içeri seslendik: "Tu kez çuni ne?" (Kimse yok mu?) "He-ye heye..." (Var var) diyen güçlü sesiyle canlı bir kaya dikildi karşımıza. Bu heybetli ve hiddetli kadının adı Nure Oğlak'tı. Gazeteci olduğumuzu söyledik ona. Nure Kadın, diğer Kürt kadınları gibi, gazetecinin ne olduğunu, ne işe yaradığını bilmiyordu.

Başından geçen gözaltı günleriyle başladık söze... Gözaltına alındı mı, alınmadı mı, bilmiyorduk. Ama yanılmamıştık. Nure Kadın, bir çulun üstüne oturdu ve başladı anlatmaya...

"Bir torunum, bir gelinim... Başka kimsem yoktur hayatta. Toprağımız, geçimlik bir akarımız da yoktur. Ahmet, torunum, başka illere inşaat işçiliğine gider. En son Antalya'daydı. Bir iş bulmuş, çalışıyordu. Para gönderiyordu bize, mektup yolluyordu. Bir gece kapımızı kırdılar, içeriye girdiler. Asker, polis,

daha bir sürü adam. Ben gelinim Leyli'yle yatıyordum. Tekme, tokat... Daha orada gözlerimizi bağladılar. Attılar bizi cemsseye. Fistanlarımızı bile üstümüze alamadık. Niye aldılar götürdüler hâlâ bilmem. Bizi yüzü koyun yere yatırdılar. Hep tekmelediler. Gözlerimiz bağlıydı. Kaldırıp kaldırıp yere vurdular. Bir kere kafa üstü düştüm, oluk oluk kan aktı yaralarımından."

Nure Kadın kaya gibi heybetliydi; ama ölmek istediğini, o anda ölümün yaşamaktan çok daha iyi olduğunu anlatırken gözleri dolu dolu oluyordu. Sustu, "Nure Kadın, niye sustun?" diye sorduk. Gelinine baktı. Gelini Leyli, bir köşede sessiz sessiz ağlıyordu. "Benim yediğim dayak neyse, gelinimin çılgınlıklarını duyuyordum. Kimbilir ona neler ediyorlardı. Daha körpe benim gelinim, çocuk... Üçüncü gün bize, 'Torunun terörist olmuş dağa çıkmış' dediler. Yok dedim, Ahmet dağa çıkmadı, çalışıyor dedim, Antalya'da. Dinlemediler. Bereket konu komşu Ahmet'im'e haber salmış. Çocuk geldi. 'Ben buradayım, dağla işim yok' dedi. Sonra bizi bıraktılar."

Nure Kadın yine susmuştu. Leyli'ye baktık bu kez. On yedi yaşında, kara kaşlı, kara gözlü Leyli'ye. Çok ısrar ettik konuşması için. "Ne faydası var?..." diyerek konuşmuyordu. Tam konuşmaya razı olmuştu ki, yutkunma nöbetine tutuldu, ardından önce hıçkıra hıçkıra, sonra alabildiğine yüksek sesle ağlamaya başlayarak kaçtı sahanlıktan, kendini odasına attı. Leyli'nin hıçkırıklarını duyuyorduk. Nure Kadın, artık o heybetli kayaya görünümünü kaybetti. Titreyen sesiyle 'tonton' takma adlı bir polisin Leyli'ye sapık işkenceler yaptığını kesik kesik söyledi. Nure Kadının evinden iznini alıp bir başka eve, bir başka gözaltı görmüş eve gitmek üzere çıktık.

İmretler

Cizre'de evler el ele tutuşmuş gibi yan yana ve tek sıraydı. Ağustos ayının kavurucu sicağından yalnızca kızgın toprak kokusu değil; açlığın, sefaletin ve korkunun kokusu da yayılıyordu evlerden.

Naif, Abdullah ve Dursun İmret kardeşlerin koyun koyuna girmiş yan yana üç evleri vardı. Naif ve Abdullah PKK'ya katılalı bir yılı geçmiş. Sacide ve Kadriye'nin ilk gözaltına alınmaları o zamanlara denk geliyor. Dursun İmret, evine konuk olduğumuzda gözaltındaymış. Karısı Aynur'u bir gece önce bi-

rakmışlar. “Benim kocam taksici. Onu götürdüler mi, taksiyi de götürüyorlar. Bir şoför tutup çalıştıramıyoruz. Kocam bırakılıncaya kadar aç kalıyoruz.” Anlaşılan Cizre’de yalnız kadınlar, çocuklar değildi gözaltı macerası yaşayanlar. Taksiler de bundan payına düşeni alıyordu. Aynur İmret’e gözaltına alındığı zamanlarda yaşadıklarını sorduk. “Hangi birini anlattım?” dedi ve ekledi. “Siz en iyisi Kadriye ile konuşun.”

25 yaşındaydı Kadriye İmret. Üç çocuğu vardı.

“Kocan Apo’cu oldu diyorlar. O erkek değil mi? Buradaki hangi erkek karı sözü dinler? Devlet bizim yakamızı niye bırakmıyor? Cezasını neden bize ödetiyor? İşleri kocamla. Peki bu yavruların günahı ne? Mezar gibi yerlere tikiyorlar hepimizi. Çocuklarım korkudan delirecek neredeyse. Çocukların gözleri önünde dövdüler beni. Saçımı başımı yoldular. Kayış kemmerleriyle kırbaçladılar. Vücudumdaki çürükleri gördü, yine de sağlık raporu verdi Cizre Ocağı’ndaki doktor.”

İmret’lerin tek geçim kaynağı Dursun’un taksiciliği idi. Yirmiye yakın nüfus Dursun’un eline bakıyordu. Ama, Aynur İmret’in deyişiyle, “ayın otuz gününü gözaltında geçiren” Dursun, eve ekmek yerine özlem gönderiyordu.

Dicle nehrine elli adım uzaklıkta bir evdi. Daybet Tedal’ın evi. Bütün evlerden uzakta, yıkıldı yıkılacak bir halde. Daybet’in üç küçük kızı kapı önünde oturmuş külleri eşeliyorlardı. Altı yaşındaki Mezrihan, en büyükleri, annesinin çeşmeye kadar gittiğini söyleyerek, avludaki taşla buyur etti bizi. Oturduk. Daybet Tedal’ın kocası, Abdurrahman Tedal, 15 Ocak günü Cizre’de öldürülen iki polisten sorumlu olarak içeri alınmış ve Diyarbakır DGM tarafından tutuklanmıştı.

“Kocamın hiçbir suçu yoktu. Onlar da biliyorlardı bunu. Sahipsiz suçlardan birini kocamın üstüne yıktılar. Onu kurban ettiler. Polisler öldürüldüğü zaman evdeydi kocam bizimle. Ama asıl suçluyu bulamayınca gelip evden onu aldılar. Nasıl olsa hepsi aynı tesbihin taneleri...” Daybet kadın konuşmaktan hiç çekinmiyordu. Gözaltına alındığında yaşadıklarını anlatmasını istedik. Teybi elimizden aldı, ağzına iyice yaklaştırdı, anlattı:

“Gözaltına alındığımda hamileydim. Doğurmama çok az vardı. Yalvardım yakardım olmadı. Cereyan verdiler, soğuk su döktüler. Orama burama parmak ettiler. Kocamı daha önce götürmüşlerdi. Polis öldürme iddiasını kabul etmeyince çoluk

çocuk bizi de götürdüler, 'ötmek' için. Kocam duymuş bizim halimizi, cinnet getirmiş neredeyse. Bütün suçu kabul etmiş. İşlemediği suçu namus belasına aldı üzerine. Yatıyor şimdi. Bir gün suçsuz olduğu anlaşılacak, ama olan bize olacak..."

Daybet'i, üç küçük kızı viran evi dört yalın duvardan ibaret dünyasında bıraktık. Hikayesi çok uzundu oysa.

Misri Anlamaz, Cizre'nin okumuş birkaç genç kızından biri. Babası eşraftan. Her odasında bir vantilatörün çalıştığı, sinema sıraları gibi dizili koltuklara yanyana oturduk ve söyleştik. "Okuyanlarımızın sonu daha korkunç oluyor..." diye başladı konuşmasına. Berivan'ın acılı sonunu anlattı. "Resmen kurşuna dizdiler kızcağızı. Bir kimlik arayışındaydı Berivan Agal. Bu kimliği de PKK'da bulduğuna inandı ve gitti. Okumuş Kürt kızı olmak kolay değil. Dünyayı anlıyorsun, yorumluyorsun. Bu iğrenç koşullar seni köleleştirmek istiyor, tahammül edemiyorsun. Bir gel-git süreci başlıyor. Annen, ablan, teyzelerin... Hepsinin gerçeği gözünün önünde. Sonunda onlar gibi olmak istemiyorsun. Karnında sığa, sırtında sopa istemiyorsun. Onurlu ve anlamlı bir işe yaramak istiyor insan. Bu arzu kurt gibi kemiriyor, işte yeni Berivan'ları çıkaracak olan bu gerçeklik."

Misri, düzenli olarak gözaltına alınanlardandı. "Her götürülüşümde onurum onursuzca rencide ediliyor. Neymiş, 'eşkiya'ya sevdalıymışız. Size ne be? Sevdalanmak için de mi izin alacağız?"

Acı bir kahvesini içtiğimiz Misri'yi izinsiz sevdasıyla yalnız bıraktık. Onun sevdası, Cudi dağının Cizre'ye olan aşkı gibi bir şeydi. İzin, engel tanımazdı.

On iki metrekarelik bir oda, son durağımız oldu. Bir tahta karyola, bir tahta beşik ve bir küçük tüp. Habibe, abisi PKK'lıymış diye götürüldüğünü söylüyordu. "Üç gün üç gece adamlara dansözlük yaptım. Soyundurup Konyalımı oynattılar. Cizre'de ne zaman bir olay olsa, erkekler yoksa biz kadınlar götürülüyoruz. Böyle giderse herifim beni boşayacak. Gözaltılar başladığından beridir aramıza soğuk duvarlar girdi. Herifimin yüzüne bakamaz oldum. O da benim yüzüme..."

Böyle uzayıp gitti sözler.

Kadınlar vardı Cizre'de. Bir de kadınların gözaltı hikayeleri. Sıcak vardı, korku vardı, sefalet, yoksulluk ve acı vardı Cizre'de. İşte, Cizreli kadınlardan bir kaçının hikayesi de böyle...

SİLAH ALMAYANA ÖLÜM CEZASI

2 Ekim tarihinde akşam karanlığıyla birlikte çöktü ölüm korkusu. Van'ın Gürpınar ilçesinde yer alan 40 hanelik Beşparmak köyü panzerler ve cemselerle kuşatıldı, her evin çevresine bir jandarma timi yerleştirildi. Köye operasyon yapan jandarma birliğinin komutanı Üsteğmen Hayati, köy halkından Nedim Öner adlı şahsın evine yöneldi. Öner, Üsteğmenin giyin ve dışarı gel, çağrısına uydu. Zaten tanışlırdı.

“Tepede Apo'cu var.”

“Onlar Apo'cu değil, bizim çobanlar. Gidip getireyim, ateş etmeyin.” •

Nedim Öner tam taksiye atlayacaktı ki ateş başladı ve yere yıkıldı. Artık yaşamıyor. Nedim Öner, Şidan Aşireti Reisi Kaya Öner'in kardeşiydi. İki karısı, üç de çocuğu vardı. Açılan ateşten nasibini alan ikinci aşiret mensubu ise Nedim Öner'in yeğeni 7 çocuk babası Mehmet oldu. O şu anda ağır yaralı.

Yeni bir Silopi diye yankılanan bu acı olay aslında perde arkasında daha da korkutucu çizgiler taşıyor. 15 gün öncesine, 22 Eylül 1989 Cuma gününe dönüyoruz ve bu olayın öncüsü denebilecek bir toplantıyı aktarıyoruz.

Aşiret Reislerinin Eylül Toplantısı

Van ili sınırları içinde yaşayan Şerefhan, Şidan, Müks, Gevdan, İzdinan, Muhammed Piran, Alan, Giravyan, Halilan, Ertoşi, Namğuran aşiret reisleri Tugay Komutanlığına yeniden

çağrıldılar. Eski Tugay Komutanı gitmiş, yerine zehir zemberek biri gelmişti. Tuğgeneral Yunus Başsoy kesin ve net konuştu aşiret reisleriyle: "Beyler bu işin artık bir sonu gelmeli. Ya PKK'lısınız, ya değilsiniz. O şimdi belli olacak. Öyle kıvrılmak falan yok. Evet, deyin diyeceğinizi."

Herkeste şok etkisi yarattı tuğgeneralin konuşması. Ağalar birbirlerinin suratına acaip acaip bakarken, SHP İl Başkanı ve İzdinan aşiret reisi Abdurrahman Özbek kıpkırmızı olmuş suratıyla ayağa kalktı ve konuştu: "Ben devletin emrindeyim. Ne kadar silah verilerse o kadar alacağım" dedi. Arkadan da öteki ağalar aynı "yemini" tekrarladı. Ama ağalardan silah yemini etmeyen bir kişi kalmıştı. Şidan Aşiret Reisi Kaya Öner. Açıkça karşı çıkma cesareti gösterdi ve "Ben ne PKK'lıyım ne de silah istiyorum", dedi. Öner'e verilen cevap açıktı: "Canın isterse, çok geçmeden göreceğiz, bakacağız PKK'lı olmadığını." Kaya Öner de Tugay Komutanının bu sözlerinin ardından toplantıyı terketti.

Kaya Öner Konuşuyor

Cenazenin kaldırılmasının ardından Şidan aşiret reisine sorduk. "Kardeşinizin ölümüne yol açan kasıt aşiretin silahlandırılmasıyla ilgili mi?" Cevabı şöyle oldu: "Bilmiyorum. Ama zulüm yapılan bir tek ben değilim ki. Aha bakın Silopi'ye. Hem ben silahı nasıl ve kimin için alacağım. Aşiretim silah istemiyor. Silahı kadınlara mı vereceğim? Ayın 27'sinde PKK geldi, asker istedi, vermedik, bize bir şey yapmadılar. Sonra asker geldi, kardeşimi öldürdü." Küçük kardeşi Ferzande Öner ise, "Yazın" dedi. "Yazın silah almak istemediğimiz için abimi öldürdüklerini yazın. Doğrusu bu, silah almayana ölüm cezası uyguladılar."

Ne Dediler?

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği: "İl Güvenlik Güçleriyle çıkan silahlı çatışmada bir terörist öldü, bir terörist yaralı olarak ele geçti."

Ana Fatma Öner: "Yalan, koskoca yalan. Çatışma olmuş diyorlar. Öyle mi? Değil oğlumda, köyde bir tek silah yok."

Van Alay Komutanı: "Hepimizin başı sağ olsun, bir köylü

kardeşimiz yanlışlıkla öldürüldü!"

Savcılığa ifade veren 5 köylü: "Nedim'e altı asker A-4 silahı ve hafif makineliyle ateş ettiler."

Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yıllardır süren bir inancın etkisiyle sorulan bir soru var: Yol kesen, ev basan, insanlara sorgusuz sualsiz ölüm infazı uygulayan, cahil cüheleyi silahlandırıp kelle avına gönderen, köy boşalttıran, adam kaçıran bir idari mekanizmaya devlet denebilir mi?

"Denemez," diyor Ferzande Öner. "Hani konut dokunulmazlığı vardı. Hani bu konuda anayasal güvenceler vardı. Öldürülen Kürt oldu mu, bütün hukuk kurumları, demokratik müesseseler nedense sus pus oluyor."

Ölüm mangaları ölüm saçıyor. Bu yazının yazıldığı saatlerde **Sokak** bölge bürosuna gelen Vanlı gençler, "Sağda solda, özel tim Van'da bir iki evi basıp birkaç genci öldürecek diyorlar. Doğru olabilir mi?" diye soruyorlar.

YASAK BÖLGELER

Turizm mevsimi açılırken, "Turizmi canlandırma", "Turizmi patlatma" tedbirleri alınır. Her nedense bir türlü patlamaz. Denizimiz, güneşimiz, tarihi kültür zenginliğimiz boldur. Belki de bol olduğu için kıymeti bilinmez. Bilmek bir yana bazıları özellikle yok sayılmak istenir. İnsan ve doğanın insafına terk edilir ki, yavaş yavaş ortadan kalsın diye. Yok demekle, yok olur mu? Ayrıca bunlar Anadolu'nun süsüdür, kültür birikiminin temel taşlarıdır, "bizimdir". Van'daki Varak Manastırı da olsa, Ermeni Kral Gagik'in yaptırdığı Aktamar Kilisesi de olsa.

Bir Avrupalı ziyaretçiyle birlikte Van Turizm Enformasyon Bürosu'na gidiyoruz önce. Buradaki görevliler arasında yabancı dil bilen yoktur. Zaten buraya gelen bir turiste özen göstermek gereksizdir. Belki de casus filandır. Halktan yardımcı olmaya kalkanlar da "tehlikeli adamdır".

Büroda bir şehir planı olmadığından şehri gezmek isteyenlere el kol işaretiyle öneride bulunulur. Odacı Mesut Efendi turistlere oteli göstermek işlevini de yüklenmiştir. Elleriye tutuşturulan otel fiyat tarifesi de beş yıl öncesine aittir.

Maceramız Başlıyor

Avrupalı konduğumuz otele yerleştikten sonra Aktamar Adası'ndaki Ermeni kilisesini görmek için yola çıkıyor. Adaya motorlarla ulaşılabilir ve bu beş millik yolu kaç kişiyle gidip ne

kadar ücret ödeyeceğiniz, adada ne kadar kalabileceğiniz motorcuya bağlıdır. Eğer işi varsa bir saat, işi yoksa beş saat kalabilirsiniz.

Aktamar Kilisesi, M.S. 921 yılında Ermeni Kralı Gagik tarafından yaptırılmış. Döneminde, piskoposluk makamı olan kilise aynı zamanda manastır. Rölyeflerin ve fresklerin başına gelenler konuğumuzu şaşkına çeviriyor. Bazı kişilerce "gavur işi" ilan edilen rölyefler kırılmış zamanında. Bir kısmını da, oraya koyunlarını otlatmaya gelen çobanlar av tüfekleriyle kurşunlamışlar. Kilisenin bekçisi "altın bulma amacıyla" kilisenin ortasını kazmış! Bunun sonucunda yirmi gün hapis cezasına çarptırılmış ama sonra terfi ettirilerek müzeye bekçi olarak atanmış. Kilisenin tam önüne de üç yeni bina inşa edilmiş. Tuvalet, büfe ve bekçi kulübesi. Şöyle bir söylenti de var: Bir zamanlar bir general Aktamar'daki Ermeni kilisesine bakmış bakmış, "Bir deprem sırasında atıp bir bomba yerle bir edicen, olup bitecek işte." demiş.

Van Kalesi'nde Turistler Fişleniyor

Van Kalesi girişinde turistler durduruluyor jandarma tarafından. Oradaki deftere adı, soyadı, adresi yazılıyor. Bu uygulamayı anlamayan turistlerin soruları yanıtsız... Jandarma yalnızca kaşının birini kaldırıyor! Konuğumuzun kafası iyice karışıyor. Nedir bu giz, bu anlaşılmazlık?

Konuğumuz adını duyduğu ve rehber kitaplarda resimlerini gördüğü 7 Kiliseler'i görme girişiminde bulunuyor. Yine jandarma karşısına çıkıyor ve "yasak" diyor. Ancak o, kiliseleri görmeye kararlı ve bu yasağı deliyor. Van'a 8 kilometre uzaklıktaki köye bisikletine atlayıp gidiyor ve belki en büyük şaşkınlığı burada yaşıyor. Çünkü kiliseler, ahır ve samanlık olmuş!

Yedi Kiliseler'in bir adı da Varak Manastırı. Şimdiki Derik Dağı'nın eski adı Varak. Manastırın ortasında 7 adet kilise olmasından bu adla anılıyor. Manastır, döneminde Ermenilerin din eğitim merkezi olmasının yanında çeşitli bilim dallarında eğitim veren ve öğretmen yetiştiren bir kurum durumundaymış. Anadolu'nun ilk haftalık gazetesi Artziv Vaspuragan da burada 1858'de çıkarılmış. El yazma kitaplarıyla ünlü çok zengin bir kütüphaneye sahipmiş Varak Manastırı. Kitapların ço-

ğu korunmak üzere Erivan'daki kütüphaneye nakledilmiş.

Terslikler bitmiyor konuğumuz için. Dönerken bozulan bisikletini tamir için tornavida bulamıyor. Ama köy bakkalının rafları Malboro sigarası dolu... Sonuçta şehre dönüyor ve ertesi gün Edremit'te bir kamp yapıp yaşadığı olumsuzlukları hafifletme kararında; ama orada da jandarma karşısına çıkıyor. Şimdi de "Teröristler kampı basabilirler" uyarısında bulunuyorlar. Konuğumuz 5 gün daha kalma isteğinden vazgeçiyor; hemen dönmek istiyor, ama bu kez de uçakta yer yok...

Sonunda otelin 405 numaralı odasına kapandı ve iki gün dışarı çıkmadan uçak saatinin gelmesini bekledi. Giderken o odada ne bir eşyasını, ne de Van'a ilişkin anılarını unutmuştu... Ama nedenlerini kavramak için daha uzun süre düşünmesi gerekiyordu.

KÖYLÜNÜN TOPRAĞINI JANDARMA İŞGAL ETTİ

"Komşulardan biri 'senin çayırın içine ev yapılıyor' dedi. İnanmadım. Gidip baktığımda ne göreyim, neredeyse karakolun çatısı çakılacak. Soran danışan olmamış. Komutana git-tim, şikâyet edeceğimi söyledim. Sabah kalktım, şikâyete Özalp'a gidecektim. 'Murat üsteğmen çağırıyor' dediler. Git-tim. Üsteğmen bana 'Şikâyete gidiyormuşsun, git de derini yü-züp samanla doldurayım' dedi. Korktum, gidemedim. Göz göre göre çoluk çocuğumun nafakası kesilmişti. Elimde 1936 tahrir nolu 47 tahrir tarihli ve 17 hesap nolu vergi kaydım vardı. Elli senedir buranın vergisini veriyordum. Üstüne üstlük ge-çen sene de 300 bağ (demet) otumu aldılar. Taş olsaydı erir-di, dayanamazdı. Ben toprak olup dayanmışım."

Böyle anlatıyor başına gelenleri Van'ın Özalp ilçesi Yukarı Tulgalı köyünden Sıraç Akgün. Şikâyetçi olan yalnız Sıraç Ak-gün değildi. Yukarı Tulgalı'dan ve diğer çevre köylerden bir-çok köylü, tapulu, tescilli topraklarına 1984 yılında askeriye tarafından el konmasını yakınlardan anlatıyordu.

Yasak Saha

1984 yılına kadar bu bölgedeki askeriye ait yasak saha-nın alanı 300 metrekaresi idi. 1984 yılının ilkbaharında yasak

sahanın kapsamı 600 metrekare artırılarak 900 metrekareye çıkartılıyordu. Yasak saha kapsamına alınan bu alanlarda köylülerin mera, çayır ve otlakları bulunuyordu. Üstelik bu alanın büyük kısmı 1960'lı yıllarda köylünün üzerine tapulanmıştı. Tapulu olmayanlar da vergi kaydı ve zilyetlik yoluyla köylünün tasarrufu altında bulunuyordu.

Bunun üzerine köylüler dilekçe vererek şikâyetle bulunuyorlar. Tapusu olanlar biçtiklerinden "pay" vererek "bir defaya mahsus olmak üzere" ekinlerini biçebiliyorlar. Vergi kaydı ve zilyetlik yoluyla uzun yıllardır toprakları eken köylülere ise bu olanak bile tanınmıyor. Kanunsuz bir şekilde el konan alanın çevresi, beyaza boyanmış taşlarla çevriliyor. Köylülere sözlü olarak "buraya giren hayvan gümrüğe, insan tahtalı köye gider" uyarısı yapılıyor. Bu uygulama iki yıl devam ettikten sonra, fiili duruma yasal bir gerekçe de hazırlanması gerektiği düşünülmüş olacak ki, çevrilen alanda tapulu malı olanların tapularının iptali için hazine tarafından köylülerin aleyhine dava açılıyor.

Davanın açılış süreci de şöyle: 18.9.1986 tarih ve sayı: G.İSTH. 0624-286/60785-2/120 ile Seyyar Jandarma Sınır Tabur Komutanlığı (Özalp Garnizon Komutanlığı) Van Defterdarlığı'na gönderdiği yazısında 2565 sayılı yasa hükümleri gereği "yasak saha" kapsamına giren yerlere ait taşınmazlara tapu verilemeyeceğini, verilmesi halinde bu tapuların "iptal" edilmesi gerektiğini belirtiyor ve köylülerin elindeki tapuların iptalini istiyor. Aynı içerikli bir yazı 23.9.1986 tarih ve 635107/189 sayısıyla Özalp Kaymakamlığı tarafından da yollanıyor Defterdarlığa. Defterdarlık konuyu hazine avukatlarına iletiyor ve hazine avukatı Nakiye Güre 2.10.1986 tarihinde 22 adet dava dilekçesini Özalp Asliye Hukuk Mahkemesi'ne veriyor. Hazine avukatı tapuların iptalini talep ettiği dilekçesinde gerekçe olarak, Özalp Garnizon Komutanlığı'nın yazısını gösteriyor. Avukat, mahkeme giderlerinin köylülerden tahsil edilmesini talep etmeyi de unutmuyor.

Bu arada kaymakamlık, meraya tecavüz ettikleri gerekçeyle, köylüler hakkında Cumhuriyet Savcılığı'na bildirimde bulundu. Özalp Sulh Ceza Mahkemesi'nce açılan dava sonucu 50'nin üzerinde köylü yurttaşımız 2 ay hapis cezasına çarptırıldı.

Yasak Sahadan Yasal Alana...

Askeriye'nin "yasak saha" ile ilgili yasal olmayan fiili uygulamasına "yasal bir durum yaratma" çabası aslında boşunaydı. Çünkü "tapunun iptali" diye bir uygulamanın hangi hallerde yapılabileceği yasada belirtilmişti.

Köylüler tapularını "köylünün topraklandırılması" çalışmalarını sırasında, arazinin o günkü bedelini ödeyerek almışlardı. 1961-62-63 yıllarında 1617 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu'na dayanılarak yürürlüğe giren 4753 ve 5618 sayılı yasa hükümleri gereği, Toprak ve Tarım Tevzi Komisyonu, Van ili, Özalp ilçesi köylerinde topraklandırma çalışmalarını sürdürmüştü. Köylüler, kendilerine düşen toprak parçasının değerini beş yıl içinde ödeyerek 1968 yılında tapularına kavuşmuşlardı.

Hazine, açtığı davada, 2565 sayılı yasaya dayanmaya çalışıyordu. Oysa yasanın bu maddesinde "tapu iptali" diye bir şey yoktu. Burada yalnızca yasak alanlara giren yerlerdeki tapulu arazilerin kamulaştırılacağı belirtiliyor, hatta bu kamulaştırmanın da zorunlu olmadığına ve yasak saha içinde kalan yerlerin sahipleri tarafından uygun bir biçimde kullanılabileceğine işaret ediliyordu. Bu bölgede 1963 yılında ilan edilen yasak saha zaten köylülerin arazilerinin dışındaydı. Onun için de yıllarca hiçbir sorun çıkmamıştı. Ancak 1984 yılında yapılan 600 metrekaarelik yeni genişletme, köylülerin yıllardır kullandıkları tapulu ve vergi kayıtlı arazilere el koymak anlamına geliyordu. Yani köylüler, önceden yasak saha ilan edilmiş bir toprak içinde, sonradan tapu elde etmemişlerdi (ki, böyle bir durumda dahi yanlışlık devlete ait olurdu), tersine, devletin bir kuruluşu, devletin verdiği tapuyu tanımayarak köylülerin bedel ödeyerek aldıkları topraklara el koyuyordu.

Köylü, Kanunsuzluğa Son Verilsin İstiyor

Hazine adına davayı açan Avukat Nakiye Güre bile açtığı davanın haklılığına inanmıyordu. "Köylüler burayı parayla satın almışlar" dediğinde "orası doğru ama kararı mahkeme verecek" yanıtını veriyordu. Avukata göre de sağlıklı yol "iptal" değil, kamulaştırma olabilirdi. Nakiye Güre, alanın taşlarla çev-

rildiğinden haberi olmadığını, böyle bir şey olmaması gerektiğini belirtiyordu.

Köylülerin avukatı Burhan Koçak, konuya yasal alanda açıklık getiriyordu. Koçak, Medeni Kanun'da "tapu iptaline" dair hükümlerin 933 ve devamı maddelerde belirlendiğini, bu maddelere göre "tapu iptali"nin ancak, terkin, tadil usulsuz tescil, hakkın subutu tashihi, adli hata durumlarında olabileceğini belirtiyordu. Koçak, özel yasa olan 2613 sayılı Kadastro ve Tapu Tahriri Yasası ile 6785 sayılı İmar Kanunu'nun 766 sayılı Tapulama Yasası ve 1617 sayılı yasanın "tapu iptali" şekillerini belirlediğini ve bu yasaların hiçbirinde "yasak saha" kapsamı içinde kaldığı için tapu iptali diye bir noktanın bulunmadığını açıklıyordu.

1960'lı yıllarda Özalp ilçesinde Toprak Tevzi Komisyonu Başkanlığı yapmış olan Bahattin Türkoğlu ise, "olmaz öyle şey" diyor ve ekliyordu: "Devletin verdiği hak var. Sonra bu ralar satılmış. Tapuların iptali mümkün değil."

"11 nüfusum var" diyor Divane Altın. "Çayırım 44 dönümdür. Bin bağ ot düşüyor. Bir milyon lira para ediyor. Başka gelirim yoktur. Geçen sene 100 bağ ot vererek ekinimi biçebildim. Şimdi tapulu yerime taş dizmişler, gidemiyorum. Ne söylesem bilemiyorum."

Köylüler, her şeyden önce, topraklarını çeviren taşların kaldırılmasını ve hiçbir mahkeme kararı olmadan üç yıldır yaratılmış bu kanunsuz duruma son verilmesini bekliyorlar. "Vicdanı olan herkes derdimize çare bulmalıdır" diye sesleniyor, tapulu arazisine el konan Ahmet Aykul.

Köylüler Ne Diyor: "Hoşluğlan Verdi, Zorluklan Alıyor..."

Rıza Altın: On altı nüfusum vardır. Bu çayırı Toprak Tevzi Komisyonu'ndan paramla aldım. Beş kuruş borcum yok. Buradan gelirim yılda 3500 bağ ottur. Başkaca gelirim yoktur. Tapum var. Sekizinci aydan bu yana gidemedim içine. Kireçli taş dizmişler etrafına. Geçen sene 100 bağ ot verip öyle biçtim. Bu sene o da yok. Veren devlet, alan devlet. Hoşluğlan verdi, zorluklan alıyor.

Mecit Kun: Sekiz nüfusum vardır. Gökte Allah'a, yerde bu çayıra bakarım. Elimizden alınmıştır. Çekip gideceğiz. Geçen

sene otun yarısını istiyorlardı. Komutana yalvardık, 100 bağa razı ettik.

Salt Avan: Benim tapum yasak sahanın çok uzağındadır. Kim ölçmüş bilmiyorum. Vermişler iki askerin eline metreyi... Seferberlikten beri burası bizim elimizdeydi. Devlet parayla sattı, ses çıkarmadık. Köyün çoğu biçemedi. Geçen sene 100 bağ ot aldılar.

Hasan Aykul: Buradan senelik gelirat bir milyon liradır. Başka gelirat yoktur. Bizim gibi kartol (patates), pıvaz (soğan) yiyen insanlara çok para. Burayı devletten parayla aldım. Parayı geri versinler. Geçen sene 100 bağ ot verdim karakola.

Medeni Uca: Tapulu yerimize sokmuyorlar. Geçen sene 100 bağ verdim.

Musa Angün: Üç kardeşiz, üçümüzün seksen nüfusu var. Vergisini vermişiz bunca senedir. Avukat tutamadık, paramız yok.

Veli Almalı: Bir tapum, bir de zilyetim var. Tapumu 100 bağ ot verip biçtim. Zilyetimi biçemedim. "Buraya giren mal mallığından, insan canından olur" diye muhtara ve bizlere söylediler.

Yusuf Avan: Zilyetimi biçemedim. 10 nüfusum var.

Tacidin Ölgün (Muhtar): Buralar dedelerimizden mirastı. Devletindir dediler, kabul ettik, para ödedik. Bugün hayvanların kışlık yemini vermekte güçlük çekiyoruz. Resmi yazı geliyor buralardaki tasarrufunuz engellenemez diye. Ama etrafını çevirmişler. Yasak saha içinde görüldün mü vurulursun. Bizi iskân edin diye müracaat ettik. Rızamızla gideceğiz, yeter ki, topraklarımızın bedelini ödesinler.

Naif Dilek: Fakirim, on nüfusum var. Geçen sene 100 bağ ot vererek biçtim.

Koçer Eşkiner: Ben köy bekçisiyim. Geçim derdinden 100 teneke buğdaya bekçi oldum. Geçen sene 100 bağ ot verdim.

Mehmet Kun: Buradan senelik gelirim 500 bin liradır. Kendime yetmiyor, üstelik ot da veriyorum.

Abdölmecit Altun: Zilyetimi biçemedim. Tapumun da iptalini istiyorlar. Biz insan değil miyiz?

KÜRT MÜSÜN, TÜRK MÜSÜN?

“ ‘Kürt müsün, Türk müsün?’ ‘Kürdüm’ desem sınavı kaybedeceğim; ‘Değilim’ desem, vicdanım... Ne yapacağımı şaşırdım. Ve ‘Bilmiyorum’ dedim. Tabii sınavı kaybettim.”

C.Y. Van PTT Bölge Baş Müdürlüğü’ndeki sınav macerasının başlangıcını böyle anlatıyordu.

Van PTT’sinin teknisyen kadrosuna eleman alınacaktı. Devlet memuru olmak, hele küçük yerlerde her kula nasip olmazdı. Biraz ölçülü hareket edersen, iş garantisi vardı. Emekliliği, tazminatı, ikramiyeleri vardı. C.Y. de bu düşüncelerle PTT’ye başvuran çok sayıda memur adayından biriydi. Ama sınav kazanmak, hayal kurmakla mümkün değildi. C.Y. sınavı ciddiye almış ve kendine göre “iyi hazırlanmış”tı. Hatta son gece, bilgilerini tazelemek için kitaplarını bir daha karıştırmıştı.

17 Ağustos günü sınav yerine gitti. Kafasında isimler, tarihler uçuşurken ilk soru geldi. C.Y. daha başında, sınavı kaybettiğini anlamıştı.

Ardından mitralyöz gibi sorular, sorular: “Türkiye’de Kürtler var mı?”, “Bölücü müsün, değil misin?”, “Dört halifenin adları?”, “İslamın beş şartı” vb. Bu nasıl bir PTT sınavıydı? C.Y. kapıdan çıkarken, “Van PTT Bölge Başmüdürlüğü” tabelasını görmese yanlış yere geldiğini düşünecekti.

Sınav Komisyonu Başkanı Ne Diyor?

Sınav Komisyonu Başkanı PTT Bölge Müdür Yardımcısı

Mustafa Turan ise sınavda sorulan soruları tam hatırlamadığını söylüyordu. “Çaldıran size neyi hatırlatır?”, “Malazgirt size neyi hatırlatır?” diye sormuştu. Bundan maksadı, alınacak elemanların tarih bilgisini ölçmektir. Bir kampın adamı olduğu için sormamıştı bunu. Hatta Atatürk'ün nerede öldüğünü ve ilk kez nereye defnedildiğini de sormuştu.

“Mülakat” sınav heyeti personel müdürü, muhasebe müdürü ve kısım amirinden oluşuyordu. Sınava katılan 67 aday vardı. Bunlara heyettekilerin hepsi soru sormuştu. Mustafa Turan, zaman zaman dışarıya çıkıp girmişti. Bu arada Kürt müsün, Türk müsün şeklinde bir soru sorulacağına ihtimal vermiyordu. Dört halifenin sorulup sorulmadığını ise hatırlamıyordu.

Mustafa Turan'a göre, Van gibi güzel bir kentin bu kadar geri kalmasının nedeni buranın insanları ve cehaleti. Bu yörenin insanları işte böyleydi. İş yapılmasını istemezlerdi. İşleri güçleri dedikoduydu.

GÖZALTI ÖLÜSÜ

Haydar Talay adli tabibe ilk kez götürüldüğünde kapıda bekleyen amcasının oğlu Fatih Talay'a "kaçır beni Fatih, bu adamlar beni öldürecek" diyordu. Haydar Talay, 20 Kasım 1988 günü işinden evine giderken polisle arasında çıkan tartışmanın hayatına mal olacağını tahmin edemezdi. Trafik sıkışıklığından çıkan tartışma sonucu 46 AP 261 plakalı araçta bulunan polislerden biri Talay'ın boğazına sarılıyor ve Talay hemen yakında bulunan Özel Tim polislerince Çarşı Karakolu'na götürülüyordu. Dört saat sonra aynı karakoldan Talay'ın battaniyeye sarılmış cesedi çıktı. Haydar Talay, karakola alındıktan 1 saat sonra fenalanmış ve adli tabibe sevk edilmişti. Adli tabibin yanıtı "geri götürün" olmuştu. Adli tabip bunu bize "yaşama ümidi yoktu, sorumluluk alamazdım" diyerek açıklıyordu.

Üç çocuk annesi eşi Semra Talay, "Poliz bize Van'ı dar etmişti. Sanki soyadı Talay olan herkes düşmandı polise göre. Polisler eşimle birlikte gittiğimiz her yerde, 'Haydar hâlâ yaşıyor musun?' diye tehditler ediyorlardı. Kocam gençliğine doymadan katledildi. O, işkencede öldüğü gün 28'indeydi. Bütün yaşamımız altüst oldu. Eşim bir ara baskılardan kurtulmak için ta Eskişehir'e gitti. Kendisine verilen bir cezanın yargıtayca onanması kararını tebellüğ etmek için Van'a dönmüştü. Bu onun ölüme gelişi oldu. Şimdi polisler ellerini kollarını sallayarak dolaşıyorlar. Onları dava ettim. Ama adamlar mahkemede bile hakaretlerini sürdürüyorlar. Kocamın kanı mahkemeye kalırsa yerde kalacak" diyordu.

Liseden okul arkadaşım olan Haydar, halka duyulan sorumluluğun bedelini canıyla ödemişti. Abisi Selahattin Talay, "kardeşimi öldüren polislerden biri emrin amirlerince verildiğini söyledi" diyordu. Dört saatlik gözaltı, genç bir yüreği durdurmaya yetmişti. Ama yalnızca bir tek yüreği. Peki ya öteki yürekler?..

VAN/ÖZALP'TA KİTAP MEZARI

Doksanlık ninenin gömdüğü tutuklu torununa ait kitaplar, aradan beş yıl geçtikten sonra çürümüş olarak çıkarıldı. Ne yazık ki gömme törenini yapan, kendi eliyle kitaplara mezar kazan nine, artık yaşamıyordu.

175 adet felsefi, bilimsel ve edebi kitabı torununun gözaltına alındığı gecenin sabahı kasabanın yanibaşındaki bir dağın yamacına gömen nine, aradan iki yıl geçtikten sonra, hakkın rahmetine kavuşacak; kitapları gömdüğü yeri kimseye söyleyemeyecek, belki de söylemeyecektir.

Aradan beş yıl geçtikten sonra torunu kitaplarını harıl harıl arayacak ve sonunda gömülü olduğu yeri bulacaktı. 150 santim (1.5 metre) derinliğindeki bu çukurdaki kitaplar bir torbanın içinde olmasına rağmen tamamen çürümüş ve küflenmiş bir halde açıkça işe yaramaz durumda çıkarıldı.

Kendisiyle görüştüğümüz ninenin torunu Abdurrahman Aslan, "O dönem herkes kitaplarını yakıyormuş. Kitaptan öcü gibi korkulduğu günler, gerçi bugün de durum pek değişmiş değil. Ancak ninem kitapları çok sevdiğimi biliyordu ve onları yakmaya kıyamadığından, deyim yerindeyse kefene sarmış ve gömmüştü. Yerini de kimseye söylememişti. Bütün aile gömülü olabileceği yerleri aradık ve sonunda bulduk, ama artık işe yarar olmaktan çıkmış vaziyette."

Kimi kitapların tek tek yazılı kalmış yerlerini bir bir inceliyoruz; Enver Hoca'dan Politzer'e, Neruda'dan Engels'e kadar uzanıyor isimler.

Kimi Türk yazar ve şairleri de almış nasibini; A.Nesin, A.Arif, Y.Kemal, Enver Gökçe...

Düşüncenin suç olmaya devam ettiği günümüzde kitapların başlarına gelenler öylesine acı ve öğretici ki öğrenmesini bilene, öğrenmek isteyene.

TÜRKİYE SATTI, İRAN KURŞUNA DİZDİ

Beyaz Renault station, Van'ın Çaldıran Otel'i'nin önünde durdu. 65 AU 661 plakalı arabadan sivil giysili üç polis indi, otelin lobisinde kendilerini bekleyen İranlı mültecilerin yanına gitti. Polislerden biri elindeki dosyadan, otelde kalan 34 mülteci-den 16'sının adını okudu. Oradan Aslan, Murat ve Sibel otellerine gittiler. Toplam 58 İranlı mülteciye, bekledikleri müdeyi getirmişlerdi. Ertesi gün, yani 29 Temmuz'da Birleşmiş Milletler gözetimindeki Kayseri, Çorum, Eskişehir, Kütahya ve Kastamonu mülteci kamplarına gönderileceklerdi.

Adları okunanlar, eşyalarını topladılar, kalanlarla vedalaştılar ve tam söylenen saatte Emniyet Müdürlüğü'nün önünde toplanıp kendilerini götürecek araçlara bindiler.

Kotur Deresi'nde 58 Ölü

Sonra araçlar doğuya yöneldi, İran'a. Mülteciler Kotur Deresi mintikasında Pastaran Komutanlığı'na teslim edildi. Her şey resmi ve kurallara uygundu. "Teslim ve tesellüm zaptı"-nı Özalp Kaymakamlığı, 120/2 Jandarma Hudut Komutanlığı ve Van Emniyet Müdürlüğü görevlileri imzaladı.

Gerisini Fehriyan Afşari anlatıyor: "Aralarında iki oğlumun da bulunduğu 58 kişinin İran'a doğru gönderildiğini öğrenir öğrenmez, araba kiralayıp peşlerine düştüm. Özalp'a vardığımda yetkililer sınıra götürdüklerini söylediler. Yasak bölgeye kadar izledim, yetişemedim. Bir tepeye çıkıp bekledim. Bir-

kaç saat geçmemiştir ki, kurşun sesleri duydum.”

İran Devrim Muhafızları hiç zaman kaybetmemiş, 58 kişiyi, teslim eden Türk yetkililerin önünde hemen oracıkta kurşuna dizmişlerdi.

“Meğer Ölüm Töreniymiş”

Katliamdan kurtulanlar üzgündüler, öfkeliydiler. Cihangir Şemsiri başladı anlatmaya: “Arkadaşlarımızın kamplara götürüleceğini söylediklerinde çok sevinmiştik. Kendi aramızda bir eğlence bile düzenledik. Meğer ölüm törenlerini yapmışız. Türk polisi resmen yalan söyledi. Duyduk ki İran makamları, teslim edilen her İranlı için 700 dolar ödemiş, bu, Azerbaycan valisiyle yapılan sınır ticareti protokolünde varmış. Sınır ticaretinin özü insan ticareti oldu.”

Türk yetkililerinin İranlı mültecileri para karşılığı sattığı kanısı yaygın. Heidi Emirzade, başka şeyler de anlatıyor. “İran'dan kaçalı 56 gün oldu. Her Allah'ın günü polisimize para vermekten bıktık. Daha üç gün önce, ‘karbon kâğıdı alacağız’ diye 120 İranlıdan 1000'er lira topladılar. Sonradan öğrendik bir kutu karbon kâğıdı 5 bin liraymış. Anlaşılan sizin polis 2000 yılına kadarki karbon kâğıdı ihtiyacını bizden karşılamış. Postaya evrak verilecek, para, teleks çekilecek, para... Birleşmiş Milletler Komiserliği'nin gönderdiği paralara da el koyuyorlar. Eşim ve benim adıma 300 dolar gönderildi, oysa bize 80 bin lira verdiler. Arkadaşlarımızı da 700 dolardan sattılar. Bize söyledilerdi 1000'er dolar verirdik onlar için.”

Arkadaşlarının kurşuna dizildiğini öğrenen İranlı mültecilerden 73'ü 31 Temmuz günü SHP Van il binasına sığınarak can güvenliklerinin sağlanmasını istedi. Başbakanlığa, İçişleri Bakanlığı'na ve yetkili kurumlara yıldırım telgraflar çekildi. Van Emniyet Müdürü Yalçın Çizen SHP'ye geldi. Çizen, mülteci temsilcisi iki hanım, Ekrem İravancı ve Heidi Emirzade'yle konuşurken açık sözlüydü: “Rahat durmaz da bir daha buraya gelerseniz karşınıza çıkarım bilmiş olun.”

Valinin Tepkisi: “Zaten Aşırı Uçlar Bunlar”

Vali Özdemir Hanoğlu da benzer görüşteydi. Kendisini ziyaret eden SHP İl Yönetim Kurulu'ndan Arif Acar, Fahir Bo-

razan, Orhan Kadeş ve Cemal Şen'e şu yanıtı veriyordu: "Aralarında sizin adamlarınız var. Zaten bunlar İran'ın aşırı uçları. Türkiye'dekileri kurtarmayı becerdiniz de, sıra İranlılara mı geldi?"

Konuya ilişkin bilgi almak üzere Hanoğlu'na başvuran 2000'e Doğru muhabiri ise Valiyle görüşemedi. Ziyaret nedenini öğrenen Valinin özel kalem müdürü tarafından iletilen yanıtı şöyleydi: "Beni başışlasınlar, tayin oldum, giderayak bir şey söylemek istemiyorum."

Özalp Kaymakamı Gündüz Bedir, olayı gayri resmi olarak duymuştu: "Sözünü ettiğiniz 58 kişinin iade edildiği heyette görevli değildim. Sınır dışı etmeler Kaymakamlığın dışında geliyor. Kaymakamlık olarak ben bir tek geçen yıl iki kişiyi sınır dışı etmiştim resmi olarak. Konuyu en iyi Vilayet bilir. Basından da okudum tabii... Gazeteler yazdı falan. Bizim dışımızda iade edilip edilmediğini bilmiyorum."

"İdareyle Görüş Ayrılığımız Var"

Özalp Cumhuriyet Savcısı Arif Sami Sönmez, mülteci iadelerinin hükümetin tasarrufunda olduğunu açıkladı. Mültecilerin sınır dışı edilmesine hükümetin karar verdiğini ve kararı valiliklerin icra ettiğini belirten Sönmez, şunları söyledi: "Zan ediyorum artık bu tür kararları Vilayet veriyor, onun kararı kaymakamlığa iletiliyor. Kaymakamlık sınır taburuna veriyor, sınır taburu da götürüp teslim ediyor. Savcılığın bu süreçte müdahalesi söz konusu olamaz. Bize bilgi de verilmez."

Savcı Sönmez, bu konuda idareyle aralarında görüş ayrılığı olduğunu söyledi: "Yasalara bağlı olmak zorundayız. Anayasamız var, kabul ettiğimiz birtakım uluslararası ilkeler var, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi var, mülteci hakları var. Mahkeme kararı olmadan sınır dışı etmelere yasalarımız sınırlama getirmiştir. Böyle bir karar olmaksızın sınır dışı yasal değildir." Savcı'nın, "idare"den Özalp Kaymakamlığı'nı mı, Van Valiliği'ni mi kastettiği sorusuna yanıtı ise şu: "Oralardan başlıyor, ama sonu Ankara'ya kadar gidiyor."

Adının açıklanmasını istemeyen bir komiser yardımcısı, "Alınan parayı İranlıları geri götürün polislerin harcırahı ve araçların yakıt parası olarak kabul ediyoruz" derken, Özalp'taki bir

yetkili, “Böyle bir usul var, ama miktarın ne kadar olduğunu bilemem” yanıtını verdi.

SHP ve Sosyalist Parti yöneticileri ayrı ayrı açıklamalarla olayı kınadılar.

Öte yandan 58 mültecinin resmi kanaldan iade edildiği 29 Temmuz günü Van’ın en işlek yerlerinden biri olan Maraş Caddesi’nde üç polisin bir karı-kocayı iki çocuklarıyla birlikte zorla araca bindirdiği görüldü. Kadın Kürtçe bağıırıyordu: “Biz Halepçe’den kaçtık. Ölümünden, zulümünden kaçtık, şimdi bunlar bizi ölüme gönderecekler. Durdurun, ne olur...”

Halepçeli ailenin sonu meçhul. Yetkililer Başkale Cezaevi’ne gönderildiğini söylüyorlar, Başkale Savcılığı ise olaydan bilgilerinin olmadığını.

KIZAMIKTAN VAN'DA 60 ÇOCUK ÖLDÜ

Mülazım Erörs, Besra Coşar, Gevi Alaş, Ali Akkoyun, Ahmet Akkoyun, Zülfinaz Erörs, Ayşe Taş, Yaşar Karaca. Van'ın Gürpınar ilçesine bağlı dört köyde on gün içinde kızamıktan ölen çocukların adları bunlar.

Ölüm nedeni kızamık değil aslında. Kızamık, çocuğun bağışıklık sistemini zayıflatıyor. Ardından zatürree geliyor ve alıp götürüyor.

Van köylerinde adlar bir bir sıralanıyor. Morçipek köyünden Enver Erzengin iki çocuğunu iki gün içinde kaybetmiş. Dorutay'dan Sırrı Kara'nın yeğenleri Nesime ve Ahmet Kara ölmüş. Atlıhan Muhtarı Hamit Ertan karamsar: "Böyle giderse bahara bir çocuk çıkmaz." Konalga Muhtarı Sabri Özbek, "Üç çocuk verdik kızamığa kurban" diyor. Yarımkaya'da dört küçük ölü var, Aşağı Sağmal'da ve Atlıhan'da iki.

Her Evde Hasta Bir Çocuk

Aşağı Sağmal Muhtarı Rıza Elaldı, köyde 100'ü aşkın çocuğun hasta olduğunu söylüyor. Gerçekten de 330 hanelik köyde hemen her evde en az bir çocuk hasta. Mehmet Salih Aktaş'ın dört çocuğu yatıyor. İkisi, Ersin ve Ergin, iki gündür komadaymış. Yeğeni Kader Aktaş ise ölmüş. 2000'e Doğru'ya ulaşan adlar 60'a yaklaşıyor.

Özalp Sağlık Ocağı'na günde 60-70 kızamık hastası geliyor; Çatak Sağlık Ocağı'na 20-25, Başkale'ye 40, Gürpınar'a 25-30. Van Devlet Hastanesi çocuk polikliniğine günde ortalama 60

hasta geliyor, acil servise ise 10 kadar. Acil serviste Doktor Sedat Köyük, gelenlerin çoğunun kızamıktan mütevellit zatürree olmuş vakalar olduğunu söylüyor.

Oysa 1985 sonlarında başlatılan aşı kampanyasında Van, pilot bölge ilan edilmiş ve yetkililerin verdiği bilgiye göre yüzde 98 gibi bir aşılama oranına ulaşılmıştı. Ölen çocukların ise önemli bir kısmı 4-9 yaş arasındaydı. Dolayısıyla kızamık aşısı yapılmış olmaları gerekirdi.

Aşı kampanyasına katılmış bir sağlık görevlisi, sağlanan olanakların çok kısıtlı olduğunu söylüyor: "Bu olanaklarla yüzde 98 gibi bir düzey tutturulamazdı. Çoğu arkadaş o düzeye kağıt üzerinde ulaştı." Gerçek aşılama oranının yüzde 73 olduğu, tekrar aşısında ise bu oranın yüzde 40'larda kaldığı söylüyor.

"Aşılar Bayattı"

20 yıldır Van'da çocuk doktoru olarak göre yapan Operatör Doktor Daim Dirican ise başka bir neden üzerinde duruyor: "Bayat aşı kullandılar. İki yıl önceki aşılar kullanıldı. O zaman da etkili olamadı." Sağlık işlerinden sorumlu Vali Yardımcısı Vedat Müftüoğlu da aşıların etkisiz olduğu kanısında: "Bu aşılar —5 ile +5 arasında soğukluk halkası zinciri içinde getirilir. Sanıyorum getirilirken bu düzey tutturulamamış. Etkisinin olmayışı bundandır."

Çocukları hasta olan ana-babalar ne yapacaklarını bilemez halde. Aşağı Sağmalı köyünden Mehmet Salih Aktaş, komadaki çocuklarını doktora götürmüş, reçete verip göndermişler. Çocuklarını hastaneye getiremiyor, çünkü hastane hasta kabul etmiyor. Köyde sağlık ocağı var ama, ne doktor var içinde, ne hemşire, ne de ebe. Aktaş'ın aldığı iğneleri yapacak iğneci bile yok.

Hastanenin Çocuk Servisi Kapalı

Van Devlet Hastanesi hasta kabul edemiyor, çünkü çocuk servisi kapalı. Operatör Dirican, "Lütfen yazın" diyor, "Van gibi, hastalığın bunca yaygın olduğu bir yörede çocuk servisini kapalı tutmak ne demek?" Devlet Hastanesi, gelen hastaları SSK Hastanesi'ne gönderiyor. Doktor Sedat Köyük'ün an-

lattiğına göre, hastanenin kabul etmemesi, bir çocuğun ölü-
müne neden olmuş.

Samatlı köyünden Cercis Bilen ise, komşusu Ahmet Belkis'-
in iki aylık çocuğunu, minibüsüyle Özalp'e götürmüş: "Dok-
tor 'serum verilecek' dedi. Sağlık ocağında çocuğa serum ver-
mediler. Köye döndük çaresiz. Çocuk evde öldü."

Yarımkaya köylüleri yolları kapalı olduğu için doktora götü-
rememişler çocuklarını. Hüdeyda Genez anlatıyor: "Geçen yıl
doktor kontrole gelirdi. Hem kendi muayene ücretini alırdı, hem
de binip geldiğı resmi aracın ücretini."

SSK Hastanesi tıklım tıklım dolu. Çocuk servisinde özel has-
taların, büyüklerin yattığı söyleniyor. Oysa yasaya göre bu tip
hastanelerde özel hasta sayısı, yatak kapasitesinin yüzde
5'iyle sınırlı. Askeri hastanenin çocuk servisi ise bomboş.

Öte yandan 240 yerleşim biriminin yolu kapalı. Köy Hizmet-
leri il ekipleri "yolların açılması için parayı köylüler versin" di-
yor. Vali Yardımcısı Müftüoğlu, akaryakıt sıkıntısından yakını-
yor: "İlk yazda taşkınlar nedeniyle, programlanmış harcamա-
mızı aştık. Tasarruf tedbirleri nedeniyle de program dışı har-
cama yapamıyoruz." Sağlık Müdürü Şeref Bedirhanoğlu, ta-
sarruf tedbirlerinin bir diğer sonucuna dikkat çekiyor: "Bir en-
jektörü bir hastaya kullanmamız gerekirken birkaç hastaya kul-
lanıyoruz." Bedirhanoğlu, istediğı şeyler gelmedi mi, babası
Van Milletvekili İhsan Bedirhanoğlu'nu devreye sokuyormuş.

Çatak'tan Mustafa Aras tekdüze, durgun bir sesle anlatıyor:
"Halimiz, Derman filmindeki gibi. Ebesiz, doktorsuz... Azra-
il'in çokça can yaktığı Derman filmi?"

“KAÇ ADAM YAKALATTIN?”

Van Özalp İlçe Jandarma Bölük Komutanı Başçavuş Ömer Akın sordu: “Şimdiye kadar kaç kişiyi yakalattın?” Şerefhanne köyünden Bedri Akın yanıtladı: “Ben MİT miyim?” Hemen arkadan ikinci soru geldi: “Devlete ne gibi hizmetlerin oldu?” Yanıt gene hazırды: “Vergi veriyorum, askerliğimi de yaptım.” Bedri Akın, sınıfta kalmıştı. Silah ruhsatını alamayacaktı. Akın, bunun üzerine Van Valiliği'ne başvuruyor, ancak oradan da yalnızca silah bulundurma ruhsatı veriliyordu.

Devlet, Doğu'da olağanüstü hal bölgesinde yaşayan herkese istediği silahı taşıma ve bulundurma olanağı tanıdı. Ancak bu “herkes”in jandarma tarafından sorulan sorulara uygun yanıtlar vermesi gerekiyor. Van'ın Başkale ilçesi Esenyamaç köyünden Veli Hasan'a, Çaldıran Tabur Komutanı tarafından sorulan soru şöyle: “Devlet büyükleri içinde Atatürk'ü mü, Cemal Gürsel'i mi, Celal Bayar'ı mı, Kenan Evren'i mi daha çok seviyorsun, evinde hangisinin resmi var?” Hasan'ın yanıtı, “Hiçbirinin resmi yok.” Bu yanıt, Veli Hasan'a ruhsat alamaktan başka bir de ciddi şekilde dövülmeye maloluyor. Hasan, 10 günlük rapor alıyor.

Ebaa köyünden Nurettin Akman'ın ise Muradiye İlçe Jandarma Bölük Komutanlığı'nda yanıtlaması gereken sorular şöyle: “Hangi aşirettensin?”, “Hangi partiye oy verdin?”, “Ne kadar servetin var?”

Jandarmaya silah ruhsatı almak için başvuranlara söyledi-rilen bir de tekerleme var. Jandarma soruyor: “Devlet hizme-

tine her zaman hazır mısın?" İstenen yanıt: "Her zaman, her zaman!"

Yörenin sosyal yapısı gereği insanların büyük çoğunluğu silahlı gezmeye eğilimli. Ruhsat alan yurttaşlardan Tevfik Altay, "Dağ karsız, Kürt silahsız olmaz ki kardeşim. Bir zamanlar, 12 Eylül'den hemen sonra, köyde imam, muhtar, öğretmen, başçavuş kamp kurmuşlardı. Herkesin elini Kuran'a bastırıp yemin ettiriyorlardı. 'Silahım yok' diye. Ben de gidip yemin ettim mecburen. Allah affetsin, yalan yere yemin ettik. Silahsız yapamıyorum. Şimdi ruhsat çıkarıyorlar. Ben de gittim çıkardım. Silahı kardeşimden ayıramam" diyor. Ancak ruhsat almak için başvurmayanlar da var. Bir köylü, "Silah için az mı çile çektik. Baskı, dayak ve işkenceyle köyümüzde 70 silah bulundu. Şimdi ise ruhsat veriyorlar. Benim silahım yok. Olsa da ruhsat alamazdım. Güven olmaz, ne yapacakları belli olmaz. Zaten silaha ruhsat alındı mı sihri bozulur" diyor. Bu fikirde olanlar azınlıkta. Van Başkale ilçesinde şu ana kadar verilen ruhsat sayısı altı bine ulaşmış durumda.

15 YIL İZ PEŞİNDE

“Ajanlığın sonunun böyle olacağını bilseydik yapmazdık. Teröristler ocağını söndürecek. Durumumuzu büyükbabamız Kenan Paşa'ya bildiriyoruz.”

Büyük bir kahr ve acı içindeydi Necmettin Uralözü. Neler yapmamış neler, ne yuvalar yıkmış, ne mallar, ne silahlar, ne adamlar yakalatmış bu devlete. 15 yıl kullanıla kullanıla posası çıkmış. İşe yarar olmaktan çıkınca da yediği bir tekmeyle cezaevini boylamış, hem de amirlerinin marifetiyle.

“Böyle mi olacaktı sonum” diyor haklı olarak. Bunca hizmetin karşılığı böyle mi olmalıydı? “Çok nankör bu adamlar, bilmezler adam kıymetini.”

Van iline bağlı Özalp ilçesinin küçücük bir köyünde (Şemsettin köyü), 21 yaşındayken, kendi deyimiyle “gözüaçıklığı” sayesinde tanışmış istihbaratla. Köye gelen karakol komutanı önce ilçe (Özalp) Bölük Komutanlığı'na, oradan da İl Jandarma Alay Komutanlığı'na götürerek 2401 numarayla kodlayıp kazandırmış istihbarata.

İran'dan Türkiye'ye düğün için getirilen manifaturayı ve getirenleri yakalatması ilk eylemi olmuş. Eline verdikleri üç beş kuruş parayla da başlamış hovardalığa. “Avanta paraydı, gözüme gelmezdi” diyor. Nasıl gelsin? “Devletin malı deniz yemeyen domuz.”

Haklı haksız herkesin ensesinde bizim köylü, pardon, devletin memuru Necmettin. Şantajla da başlamış. “Ya yolumu bulursunuz. ya da kodesi boylarsınız” tehdidiyle yıllarca vur-

muş vuracağını. Arada bir amirlerine "güzel karılar da" buluyormuş, bu yüzden forsu forsmuş.

Eksiksiz Asker

İhbar ettiği operasyonlara da eksiksiz bir Türk askeri olarak katılıyormuş. Kim öle kim kala. Şimdiye kadar katıldığı operasyonların sayısını kendisi bile unutmuş. Yolunu buldukça soluğu meyhanede, kumarhanede, kerhanede alır olmuş. Para gerek olduğunda iş olmasa da işi kendi yaratmış. Özalp'ın Yukarı Dercemet köyünden Hasan Dayanır'ın samanlığına koyduğu malın ihbarını kendi yapmış. Dercemetli köylü Hasan'ın dediği gibi, "Eliyle koyduğu malı, eliyle çıkarmış."

Cesareti Nereden Alıyor?

Nasıl olmuştu da bizim köylü Necmettin bu kadar fütursuz olabilişti? Doğu'da devleti arkana aldın mı yapamayacağın yoktur. Hem Özalp eski Jandarma Bölük Komutanı, 2000'e Doğru muhabirine, "Biz adamın nerede sıçığını biliriz, sen ne sanıyorsun bizi. Şu gördüğün ilçede 800 tane paralı ajanımız var, hem de senin halkından" diye haykırmamış mıydı?

Zaten 12 Eylül'le birlikte Doğu'da yerden biter gibi ajan bitmişti. Bir devlet görevlisi, "Abdülhamit'in jurnal dönemi başladı sanki, şu an bile fikrimi söylemekten korkuyorum, her tarafımız ajan dolu" diyordu.

İlçenin önde gelen yetkililerinden biri de "Benim bildiğim muhbir gizli olur. Ama burada muhbirler, köylerde açık açık 'Ben devletin adamıyım' diyorlar. Minibüsü jandarma taburunun önünde durduruyorlar, ajan inip komutanla bütün köylülerin gözü önünde kucaklaşıyor. Yöredeki kaçakçılar devlet ajanı olmuşlar. Bir adam için kaçakçı diyorlardı. Köye gittim baktım, komutanın yanında, bacak bacak üstüne atmış oturuyor. 'Bu adam için kaçakçı diyorlar' dedim. Komutan, 'Doğrudur, ama bizim ajanımızdır' dedi" diye anlatıyordu.

Neco'ya Tuzak mı?

Kimsenin aklına gelmezdi Neco'nun bir gün cezaevine düşeceği. Eh bu devletin işine akıl, sır ermez ki. Hem ömürboyu besleyecek değil ya bunları. Sayıları, bir değil, on, yüz, bin de-

ğil, on binleri buluyor.

Özalp Cezaevi'nde Neco'yu çökmüş, sararmış, büyük terdiginlik içinde gördük. "Ne oldu Neco, geçmiş olsun" sorusuna, "Ocağım söndü" yanıtını veriyordu. Perişanlığını anlatmaya sözler yetmiyor, elleri kollarıyla, adeta bütün bedeniyile, "Mahvoldum, öldüm, bittim, hayatım kaydı" diye anlatıyor. "Her şeyi anlatacağım, beni tongaya düşürenleri ele vereceğim" diyor.

Neco'nun birinci dereceden amirleri 2/120 Seyyar Jandarma Tabur Komutanlığı'nda 8. Bölük ve Karargâh Komutanı Üsteğmen Cemal Vural ile Van Narkotik Şube Müdürü Hasan Acar'dı. Bu amirleriyle yıllarca omuz omuza görev yapmışlardı. Hepsi birbirini çok iyi tanıyordu. Birbirlerine güvenlerinin tam olduğunu söylüyorlardı.

Ne olduysa 1985 yılında gerçekleştirdikleri Muradiye Çaldıran operasyonunda oldu. Necmettin Uralözü kendi el yazısıyla olayı şöyle anlatıyor: "1985 tarihinde Muradiye Çaldıran'a bağlı Kilimli köyünde 30 kilo uyuşturucuyu, Narkotik Şube Müdürü Hasan Acar'a ihbar ettim. Ekip operasyona girdi. 30 kiloyu yatağın altında gömülü olarak çıkarırlar. 30 kilodan 675 gramı resmiyete veriliyor. 3 milyon lirayı rüşvet alarak, geri kalan uyuşturucuyu getirmeden geri dönüyorlar. Ben bunu anlayınca hemen Sabit Alay Komutanı İsmail Kuru'ya bildirdim. Tekrar Turgut Binbaşı ile aynı şahsın evinde operasyon gerçekleştirdik. 10 kiloyu çıkardık. Bu yüzden Hasan Acar ismi mi millet içinde beyan etti. Ve bana dedi ki 'Ben sana kazık atmazsam Van'ı terk edemem'. 1986 tarihinde iki kişi uyuşturucu istedi. Ben askeriye'ye bildirdim. 'Alıcıları da yakalayabilir miyiz?' dedim. Bana 'Sen ajan olarak her kılığa girebilirsin' dediler. Alıcıları oyalamak için bir miktar unu onlara gösterdim. Onları getirip devlete teslim etmek için. Devlet soruşturma yapsın, bunlar uyuşturucuyu alıp hangi tarafa veya kime götürecekler diye, o esnada karşımdaki kişiler bana ateş açtılar. Yardımcılarıma 'koşun' dedim, 'bunlar teröristler'. Demek ki bunlar Hasan Acar'ın adamlarıymış. Ben aynı gün geldim. Bana emiri veren amire bildirdim. Telefonla bana, 'yanıma gel' dedi. Gittim. Bana, 'Özel yazı yazarız, hiçbir şey olmaz' dedi. Ondan sonra da görevimize devam ettik ve iki ayrı yerden gene o amirlerimize 60 kilo uyuşturucu yakalattırdık. Şimdi

ise bana ve yardımcılara ceza gelmiştir.”

Kaçakçı mı, Güvenlik Görevlisi mi?

Oysa, yardımcılarının birisi ve onun bir yakını olayı şöyle anlatıyor: “Neco eskiden olduğu gibi küçük işler değil, artık büyük işler peşindeydi. Büyük miktarlarda uyuşturucu işine girmişti. Hasan Acar’ı ele verdiği için Narkotik Şube görevlileri tarafından sürekli gözetim altındaydı. Bir açığı aranıyor-du. Neco açıkgozlülüğünün kendisini kurtaracağına inanıyor-du. Son olayda ihbarı (17 kilo eroin) Ermiş yoluna verdiği halde, malı Muradiye’de teslim ederken Hasan Acar’ın adamları tarafından basıldı.” Acar’ın elinden canını zor kurtaran Neco, ikinci amirine sığınyordu. Özalp Jandarma Tabur Komutanlığı’nda Üsteğmen Cemal Vural’ın yanında yeni işlere başladı, taburda kalıyordu. Bu arada uyuşturucu kaçakçılığından dolayı tutuklama kararı çıkmıştı.

Neco olayı şöyle anlatıyor: “Ben o amirlerimin yanında otururken, Özalp Merkez Komutanı Menderes Tüysüz geldi. Bana ‘Kalk savcılığa, senin tevkifin var’ dedi. Amirlerim başçavuşa, ‘bu adamın tevkifi yoktur’ dediler. Ben orada kaldım Menderes gitti. İki ay taburda kaldım.”

Bundan sonrasını Neco’nun yardımcılarının Seyit Battal Korkmaz’ın kardeşi İsmail Korkmaz’dan dinleyelim: “Üsteğmen Cemal bize, ‘Kardeşinizi kurtaracağım. Yanımda çalışıyor zaten, ama bir miktar para getirin’ dedi. Biz ancak 575 bin lira tedarik edebildik ve götürüp verdim. Ayrıca kardeşim ve Neco iki ayrı yerde 60 kilo mal yakalattılar. Bunun ikramiyesi ni de Üsteğmen Cemal Vural aldı.”

Ve Tutuklanış...

Neco artık kurtulduğunu sanıyordu. Nasıl olsa arkasında üsteğmen vardı. Üsteğmen, tayin oluncaya kadar Neco’yu taburda sakladı. Bu yılki tayinlerde Merzifon İlçe Jandarma Bölük Komutanlığı’na atandı. O gittikten sonra da Neco’yu Özalp C.Savcılığı’na yardımcısıyla birlikte teslim ettiler. Artık posası çıkmıştı. Duymayan bilmeyen kalmamıştı. İşe yaramazdı...

Görüşüne başvurduğumuz Özalp Cumhuriyet Savcısı Arif Sami Sönmez, Necmettin Uralözü ve suç ortağı Battal Kork-

maz hakkında, uyuşturucu madde ticaretinden dolayı DGM tarafından giyabi tutuklama kararı verildiğini ve her ikisinin de savcılıkça bir süre arandığını ve bulunamadığını belirtti. Savcı, "Necmettin Uralözü 14.7.1987 tarihinde Muradiye Tekindere köyünde yakalandı. Battal Korkmaz, İran'da firarda bulunurken savcılığımızın yaptığı çağrı üzerine 28.7.1987 günü savcılığımıza gelerek teslim oldu. Giyabi tutuklama kararları Özalp Sulh Ceza Mahkemesi kararıyla vicahiye çevrilip Özalp Cezaevi'ne konmuşlardır. 21.8.1987 günü Diyarbakır DGM Savcılığı'na gönderildiler" dedi.

Uralözü'nün ajanlığı konusunda ise "Bunların ajan olup olmadıkları, savcılığımızın yetki alanı dışındadır. Bilgimiz yoktur" dedi. Kaçakçı olup olmadıkları sorusuna ise "Tutuklanma kararları Van Cumhuriyet Savcılığı tarafından verilmiştir. Bilgiler oradadır. Ancak verdikleri ifadeler ve Diyarbakır DGM Savcılığı'nın gönderdiği yazı üzerine savcılığımızca kaçakçılık suçundan tutuklanmışlardır" yanıtını verdi.

Savcılık, tanıkların jandarma taburunda himaye edilip edilmedikleri konusunu araştırmaya başlamış, tabur ve bölük komutanı hakkında soruşturma açılmıştı.

Neco için saltanat bitmiş, yüreğini korku sarmıştı. Kendisinin devlet gözünde hiçbir değerinin olmadığını yeni anlamıştı. Senaryo belliydi. Maşalar bir gün işe yaramaz hale gelecek ve bir kenara atılacaktı.

Hasan Dayanır: "Neco Evimi Yıktı!"

Şu an Diyarbakır Cezaevinde yatan Neco'nun iftirası sonucu beş ay hapis yatan Hasan Dayanır "Neco evimi yıktı" diyor ve anlatıyordu. "1986 yılının 23 Eylül günü eve bir ekip gelmiş. Uyuşturucu var diye ihbar olduğunu söylemişler. Evde kimse yoktu. Üsteğmen iki kez arama yapmış bir şey bulamamış, bunu mahkemede kendisi anlattı. Sonra ajan yeri tarif ediyor ve 1.200 gr uyuşturucuyu eliyle koymuş gibi çıkarıyor. Akrabalarımın biri operasyona katılan askerlerden birinin aslında sivil olduğunu söyledi.

İki oğlumu, Enver ve Seydin'i alıp götürmüşler. İki ay içerde kaldılar. Baktım olacak gibi değil, gidip teslim oldum. Beş ay beş gün de ben içeride kaldım. Çok param gitti. Evimi yıktılar. Üçüncü duruşmada serbest bırakıldım. Ağır Ceza Reisi

“Bu olay tertiptir” dedi. Delil yetersizliğinden serbest bırakıldım, beraat ettim.

Bunlar kimin bir parça ekmeği varsa, ona göz koymuşlar. Kulaklarını dikmişler, nerde bir kavga olur, onu bekliyorlar. Sonra da gidip bir tarafa, sana toz vereyim, götür onun evine koy diyorlar. Önce ihbar edip sonra para karşılığı kurtarmaya çalışıyorlar. Ben Cumhuriyet’ten bu yana askerlik yapıyorum. Dokuz oğlum var. Ben geldim oğlum gitti. Bu bize reva mıdır? Bu adamlar bir benim değil, çok adamın başını yaktılar, ocağını söndürdüler. Devlet eğer devletse, bunların üstüne gitmeli, kökünü ortaya çıkarmalıdır.”

HALK KÜRTLERE KUCAK AÇTI

Günlerden 19 Ağustos 1988. Artık Irak savaş uçaklarının Tahran seferleri iptal edilmiş durumda. Yeni seyir hattı, Kuzey Irak; nam-ı diğer: Kürdistan. Son derece zehirli kimyasal silah taşıyan jet trafiğini, Türkiye sınırından izlemek mümkün. İşte... Bakın, bakın!.. Şimdi de Betkar bölgesine yöneldiler. Betkar, 200 bin nüfusu ve 80'i aşan yerleşim birimiyle Irak jetlerinin "öldürme" iştahlarını kabartıyor gibi. Ayrıca bu bölgede LAK-I adıyla ünlü Irak Kürdistan Demokratik Partisi (IKDP) askeri karargâhının korumasında aşağıdaki kasaba ve köyler de bulunuyor: Sıpındar, Hesse, Siger, Umadiye, Guher, Belave, Zevkan ve Belesor.

Nitekim Betkar bölgesinin "bombalanması" tamamlanınca jetler, bizlere "nispet" yaparcasına dönüşlerini de "Türk hava sahası"ndan gerçekleştirdiler. Ve anında görüntü ya da canlı yayının bir de acı sonucu vardı: 20 bin ölü, bir o kadar da yaralı ve sakat. 50 bini aşkın mülteci de cabası...

Türkiye Geri Verdi, Irak Kurşuna Dızdı

Birinci bölümü biten bu insanlık trajedisi henüz tamamlanmamış; geri kalan kısmına Türkiye'de devam edilmesi kararlaştırılmıştı sanki. Gerçi sınırın bu tarafında kimyasal silah ve ölüm yoktu, ama bol bol baskı, aşağılama ve manevi işkence vardı.

Zevkanlı Safiye Macid, örneğin, beş günlük "açlık

yürüyüşünden" başarıyla çıkmış; bu geceye varabilmişti. Ama içinde kocaman bir acı. İki çocuğu, Pirjin ve Delal'ı yitirmiş bu yürüyüşte. Ancak Safiye için başarının "buruk sevinci" de uzun sürmedi. Çukurca'da evleri teker teker arayan polis, aralarında Safiye Macid'in de bulunduğu 147 kişiyi sınıra götürüp atıyordu. Çareyi Zave bölgesinde Irak askerlerine teslim olmakta bulan bu mültecilerden "tek can" kurtulamamıştı; hepsi de kurşuna dizilmişti ve günlerden 29 Ağustos 1988'di.

Irak'a teslim edilip kurşuna dizilmeyi reddeden Hasan Ahmed ise Çukurca polisince kafası kırılıncaya dek dövüldüğünden, geldiğine bin pişman, tek başına dönüş yaptı. İlçe Garnizon Komutanı, Uzundere'ye gelmiş bu "davetsiz konukları" hiç de nazik karşılamadı. Rütbesi binbaşı olan komutan, bir dizi küfürden sonra "PKK'cılar barındırırsınız ha!.. Aklınız başınıza gelsin iştel!" dedi.

Türkiye'de "İç Savaş Çıkabilir"

Irak saldırısıyla birlikte Türk hükümeti, "tarafsız" olduğunu kanıtlamak için sınırlarında olağanüstü önlemler alarak bölgeyi Kürtlere kapalı tuttu. Ancak, Ankara'nın hesabında olmayan bir gelişme, "tarafsızlığı" bozmaya yetti: Yüzbinlerce Iraklı Kürt'ün Türkiye'ye akını. Yoğunluk güvenlik önlemlerine rağmen her taraftan giriş yapan mülteciler, "atsan atılmaz, satsan satılmaz" türünden bir mal oluvermişti hükümet için. Eh, ne demişler: "Gülü seven dikenine katlanır." Operasyon için Irak'a vize veren Özal hükümeti, sonucuna da katlanmalı.

Aslında, Ankara'nın "insancılığının" arkasında yatan temel neden bu değildi. Mülteci akınıyla birlikte Doğu ve Güneydoğu halkı arasında büyük bir kıpırdanma ve heyecan başlamıştı. Sanki "doğal bir seferberlik" vardı bölgede. Bir askeri yetkili, olayı şöyle değerlendirdi: "Türkiye, mültecileri geri göndermeyi göze alamaz. Çünkü ta Ağrı'dan, Diyarbakır'dan gelip mültecilere sahip çıkanlar var. Türkiye'nin Kürtleri geri vermesi, bu insanları öldürmekle eş anlamlı. Bu da yurt içinde, özellikle de bu bölgede, büyük bir huzursuzluğa neden olabilir. Yarıdım için seferber olan bölge halkının duygularına tercüman olunmazsa, belki de iç savaş çıkar."

Uzundere Belediye Başkanı Mehmet Kanat'a göre de "yar-

dim elini uzatmanın imkânı yoktu." Çünkü, diyordu Kanat, "mültecilerden her birinin burdakilerle mutlak akrabalığı ve bağı bulunuyor."

Sonuçta, Türkiye bir "oldu-bitti karşısında, mültecilere geçici sığınma hakkı tanıdı. Ancak sorunlar henüz bitmedi.

Çünkü Irak jetlerinin Türkiye üzerindeki "savaş gösterileri" devam ediyordu. En son saldırıya 31 Ağustos'ta tanık olduk. Çukurca, Madenli Köyü'nü bombalayan uçaklar, Hacı Temel'e ait 50 koyunun ölmesine yol açtılar. Aslında Irak, bir aylık saldırı boyunca Türk sınırını 30 kez ihlal etmişti. Yani günde bir saldırı. Mültecileri muayene eden Türk doktorları "bazı patolojik" bulgulara rastladı. Ve acilen barınma, yiyecek, giyecek ve ilaç gereksinimi olan bu insanlara Türkiye'nin sunduğu sadece "kuru ekmek"ti. Üstelik başlarına kakarak...

Tetiğe Basan Yabancı Parmaklar

Kürtler yine mi gafil avlanmışlardı? Kürt savaşçıları (Peşmerge) sorumlusu Şükrü Süleyman soruya "evet" yanıtını vererek ekliyor: "Gerçi, Irak'ın bize yöneleceğini biliyorduk, ama kimyasal boyutta bir saldırı beklemiyorduk. Çünkü bize göre, Halepçe'de kimyasal silahlarla ölenlerin cesetleri soğumadan ve dünya kamuoyunun tepkisi yatışmadan, Saddam kimyasal soykırıma geçemezdi. Ancak bu tahmin tutmadı ve beklenmeyen kıyım gerçekleşti bile."

LAK-1 Peşmerge Komutanı Hacı Pürmüz ise, kimyasal saldırıda "yabancı parmağı" bulunduğunu ileri sürdü. Pürmüz'e göre "tetiği çeken eller Iraklı değil, daha üst düzeyde yabancı teknisyenler." Bu yabancılar kimlerdi? Peşmerge önderinin "kesin olmayan" karşılığı şöyle: "Alman ya da İsrailli teknisyenler." Kimyasal silahların Türkiye üzerinden Irak'a ulaştırıldığına dikkati çeken Pürmüz, "Türkiye ile dostluğumuz tek yanlı. Ankara hükümetleri, bizim dostluğumuza, 'dost olmayan' tutumlarla karşılık veriyor" dedi.

Öte yandan Irak hükümetinin, Kürdistan bölgesinde "kalıcı" olma planlarını uyguladığı gözleniyor. Bu bağlamda Kürdistan'ın 16 ayrı yerinde tugay, alay ve tabur istihkâm ve kışlaları inşa ediliyor.

Soykırma Neden Olan Sıcak Takıp

Mülteci Kürtler, genellikle Şemdinli ve Uludere'ye bağlı Andaç, Ortaköy, Çığlı, Ormanlı, Üzümlü, Işıklı, Çayırılı, Çınarlı, Dedec, Pirinçeken, Dibecik, Uzundere ve Kayalık köylerine sığınıyorlar. 2000'e Doğru'nun yaptığı araştırmaya göre, bu birimlerde toplanan Iraklı Kürt sayısı 107 binin üzerinde. Çukurca ekmek fabrikası 'mültecilere ekmek' yetiştirmeye uğraşadursun, sınırı aşanların ardı arkası bir türlü kesilmiyor.

NEMRUT'UN APAÇILERI

Göçerler; dağda doğup dağda ölenler. Bütün dünyası doğa olanlar. Özgürlüğün doruğundakiler, kurdun, kuşun, çiçeğin, seherin, mehtabın koynundakiler. Dostluğun, dayanışmanın, paylaşımın, ortak yaşamın son adresleri. İnsana yaraşır tüm erdemlerin bir araya geldiği bu “göçmen gelincikler”, kendilerine hayat veren, topraklarından, pınarlarından, gökyüzlerinden süngü zoruyla söküldüler...

Sürülen Sürgüne

“Askerler, meşe ağaçlarından kestikleri dallarla, dipçikle-riyle vura-kıra bizi ve koyunlarımızı sürüler halinde önlerine ka-tıp indirdiler aşağı. Bir haftadır bu kuru derede süngü zoruyla tutuluyoruz. Bizim yayladan en az 300 koyun öldü. Suç ne peki diyoruz. Suç yok, dağda Apo'cu var diyorlar. Bize ne babam, dağ kimsenin babasının tapulu malı mı ki?” Koçeran göçerle-rinden Mehemed Nesim devam ediyor konuşmasına... “Dil bilmeyiz, hayvan gütmekten maada iş bilmeyiz, ilim irfan hiç yoktur. Askerlik, vergi, okul, daire, nüfus, maliye yok yok yok. Şimde hepsi birden birşeyler istiyor. Hangi birine yetişelim ki. Önce bir yayla vermeliler. Yoksa birkaç güne kadar bir tek ko-yun bile kalmaz elimizde. Bu şerefsiz dünyada ne işimiz var bilemem ki?”

Kato Dağı Kapkara

“Biz Nemrut'a, Nemrut bize bakar oldu on gündür. Oysa

kendimizi bildik bileli Nemrut bize yuva olmuştur. Aş olmuştur, iş olmuştur, düğün-dernek olmuştur, mektep olmuştur, hayat olmuştur. Korkuyorum. Hemi de çok. Biz Nemrut'suz zor yaşarız oğul zor..." Alikan göçerleri reisi Hasan dede acı acı devam ediyor: "Söyleyin Beşikçi Bey'e bizi Nemrut'tan ayırdılar, diye." Van Gölü'nün batı yakasındaki bu eski krater dağın kendi deyimleriyle "bin yıllık" sahiplerine artık Nemrut yasak. "Koyunlarımızı kesip yediler olmadı, bizi götürdüler yine olmadı. Sonunda bir gün çıkageldiler, cemseler dolusu askerdiler. Köpek pazarına atar gibi atırlar tekme tokatın önüne, indirdiler buraya. Şimdi bir yere dahi gidemiyoruz. Ahlat'ta yağ, Tatvan'da süt paramız kaldı. Binlerce kilo peynirimizi çürüttüler. Yüzlerce koyunumuz öldü. Satıp savın diyorlar. Ne yaparız ondan sonra." Alikanlılar Tatvan çıkışındaki eski bir Kürt beyinin yaptırdığı ve şimdiki adı "Eleman Han" olan hanın etrafında kümelenmiş bekliyorlar.

Peki, ya Garisanlılar. Çatak, Pervari arasındaki Kato Dağı yaylalarının müdavimleri de sürgün. Van'ın, Siirt'in, Muş'un, Bitlis'in et deposu Kato Dağı ise kapkara şimdi. "Koca dağı yaktılar" diyor Garisan göçeri Sulhaddin. Dağda kalsalarmış, bombalanacaklarmış. Öyle demiş komutan. Garisanlıların 70 bin baş koyunu ve yüzlerce katırları da tutsak onlar gibi. "Postal darbeleriyle iki kadınınızın ayağını kırdılar." diyor, Kâzım Ari. Garisan göçerlerinin, Kure Nazo ve Kato dağlarından sürgün edilmelerinin üzerinden tam bir ay geçmiş.

"Otlak yok, su yok, meğal yok. Hayvanlarımız toplu telef olup gidiyor. Yazık günah değil mi, kafir malı mı bunlar?" Sulhaddin Direk burnundan soluyor. "Kimseler bizi dinlemiyor, dinlemek ne kelime yüzümüze bile bakmıyorlar. Bir yol dinleseyler, anlatacağız. Ama ne fayda! Her yerden 'siktir' name alıyoruz. 'Çocuklarınızı okula yazın, askere gönderin' diyorlar." Hüseyin Çavuş, yaylanın bekçilerinden; "Bu kadar çocuk nasıl, hangi parayla okur biliyorlar mı ki? Hem okuyup da ne olacaklar? Yine onların başına bela olmazlar mı?" Hüseyin Çavuş peşpeşe sıralıyor soruları.

Kıçüstü çökmüşler toprağa. Dağlarından ayrılmayı bir türlü sindirememişler içlerine. "O günden beridir her gün bizde şivan (yas) tutulur. Burada kadınlar ve çocuklar her şeyden, otobüsten, taksiden, binalardan bile korkuyorlar." Tirnesin yay-

lasından indirilen Batuvanlı göçerlerin günler süren itirazları hiçbir işe yaramamış. Onlar da kendilerine süngü ve dipçik zoruyla dayatılan yasalara boyun eğmek zorunda kalmışlar. “Köpeklerimizi aldılar, şimdi sürüyü kurtlardan biz korumaya çalışıyoruz.” diyor Ahmet Findi. Batuyan göçerlerinin koyunları günlerdir kuru toprak üzerinde tutuluyordu.

Evet, kendileriyle beraber koyunları, katırları da tutsak edilmiş Güneydoğu göçerlerinin. Fermansız, buyruksuz, yasadışı bir dünyadan, baskının, otoritenin dünyasına sürülmüşlerdi. Onlar, ne Sıddâm'ın kimyasal saldırısından ne de Jivkov'un zulmünden kaçanlardı. Onlar, beyaz adanın ülkelerine ayak bastığı anda kendilerini dağa süren “Apaçi”lerdi yalnızca. Ancak, resmi yetkililere bakılırsa, bunlar bal gibi “Apo'cu”lardı.

Alıkan göçerleri her gün, her gece telepatıyla çıkıyorlardı Nemrut'a. Ne var ki, doğuda uçaklar telepatileri bile bonıbalıyordu. Siz siz olun, telepatıyla bile doğu ve Güneydoğudaki bir dağa çıkmayı düşünmeyin. Ölmeyi istemedikten sonra tabii.

İNÖNÜ GÜNEYDOĞU'DA...

"Babasının oğlu babasınınnnnn" diye çınladı sesi Ahmet Durmaz'dı adı. Uludere'nin Irak sınırındaki sıfır noktasında bulunan Kayadibi Köyünden gelmişti. Jandarma sorgusuz sualsiz bir hafta içeri kapatmıştı köy halkını. "Hayvanlarımızı bile içeri almamıza müsaade etmediler. Köyün içinde oturup Apo'cu bekletiler. Şimdi birçok köylü kaybolan koyunlarını aramak için dağlarda. Askere kalsa hepsini de öldürürler," diyordu. Muhtar karakolda tutulmuştu, kendisi muhtara vekâleten gelen bir azaydı. Büyük bir umutla kendilerine yapılan baskıları anlatmaya gelmişti. Ne var ki beklentileri boşa çıkmıştı. İnönü kendisini dinlememişti. Çileden çıkmış bir hali vardı, bir küfredmediği kaldı derken, içimizden geçenleri okurcasına, "sana oy verenin bundan böyle a...."

SHP Umut Olmaktan Çıkıyor

"Ben Çukurca ilçe başkanıyım. Adım Aziz Kanat. İki gün üst üste ilçe binamızda toplanıp tartıştık. Bütün halk sel gibi akmişti. 21 maddeden oluşan bir de sorunlar listesi hazırladık. Ki bunlar en acil olanlar. Adam listeyi bile almadı yahu." Çukurca SHP ilçe başkanına göre, "Erdal'dan hayır gelmez." "Zaten ondan hayır bekleyen gitsin ölmüş anasından hayır beklesin." Çukurca'da halk yalnızca sabah 6 ile 18 saatleri arasında sokağa çıkabiliyormuş. Gözaltı, angarya ve işkencenin haddi de yokmuş hesabı da. "Askerin odununu biz taşıyoruz, kömürünü biz boşaltırız, otlarını biz yolarız, yine de yaranamayız." Ancak kendisini Genel Başkanı dinlememişti.

Eridi Gitti

Hakkari'de coşkulu ve öfekeli bir kalabalık karşıladı. İnönü'yü. Haksızlığa uğrayan hemen herkesin ya kendisi gelmiş ya da gelemeyecek durumda olanlar temsilci gönderdiler. Gelenler geldikleri gibi öfkelerini bastıra bastıra, yalnızlıklarıyla baş başa döndüler geriye. "Ne olacak bunun sonu?" diye soruyor Yüksekova ilçe yöneticisi Mehmet Salih Tan. "Bir umut SHP'ydi o da eridi gitti"

"Üniformasız Asker"

İnönü, Hakkari'de asık suratların karşısına gülen yüzüyle çıkıyor, çünkü çatık kaşların altında bulunan umut parıltıları yayan gözlerin içine baka baka "bu ülkenin bölünmesinin kimseye yarar sağlamayacağı"ndan söz ediyor.

"Bak kardeşim bizi bu adama bu ülkeyi bölmek istiyoruz mu dedik" diye soruyor. Şemdinlilili Ahmet Uysal'a göre bu tür konuşmalar artık birer tekerlemeye dönüşmüş. "Tam beş yıldır bıkıp usanmadan dinliyoruz bunları" diye de ekliyor.

Hakkari'liler, İnönü'nün kendilerini dinlememelerine oldukça içerlemişler. "Bizi adamdan saymadın" diyor Metin Tere adlı Hakkari'li bir köylü İnönü Hakkari'de tıpkı Van'da yaptığı gibi Vali ve Tugay komutanı'yla görüştüktan sonra halka yönelik birkaç cümlelik "hâlâ beraberlik, bütünlük"ten ibaret konuşmasını yapmış ve gitmişti. İnönü Hakkari'den ayrıldığında halkın homurtuları bağırımlara dönüşmüştü.

"Allah'ıma adam aynı Evren gibi konuştu."

"Bizim Paşa'nın bülbülü bu yahu.."

"Hani işkence baskı ve zulmu dile getirecekti."

"Bu adam gölge başbakan değil, olsa olsa gölge general olur."

Çukurca SHP ilçe başkanı artık partilerinden hiçbir umutlarının kalmadığını ifade ederken son söz olarak da şunları söylemişti: "Üniformasız askere benziyordu bizimki.."

SHP Kürt Kıyımına Hazır Hale mi Getiriliyor?

İnönü'nün Van'da edindiği Hakkari'de sürdürdüğü "halkı dinlememe" ilkesi Şırnak'ta doruğa çıktı. Şırnak Tugay Komutanlığı önünde "uzun uzun kuyruklar oluşturan köylülere sırtı-

nı dönüp giden SHP genel başkanı ne yapmak niyetinde? Köylüler bir şaşkınlıkla karışık, panik yaşıyorlar. "Bir söyle bin ah işit" misali köylüler kabaran yürekleriyle veryansın ediyorlardı. "İt ittir siyahı beyazı olmaz" diye kükrüyor Hasan Dede. Onlar sorunlarını ilgiyle dinleyecek, anlayış gösterecek bir İnönü beklerken, karşılarında "duyarsız" bir İnönü buldular. "Bu halkın sahibi yok, bu halk sahipsiz" diyor, Şırnaklı Abdullah Özcan. İnönü'nün Şırnak'tan ayrılmasının akabinde 20 kadar Şırnak'lı SHP'li partiden "SHP'nin demokrat olduğuna inanmadıkları" için istifa ettiler.

Eruh'da her yanı saran güvenlik güçleri, havada nefes alacak bir avuç gökyüzü dahi göstermeyen helikopterlere rağmen kendini karşılamaya gelen 100 kadar Eruh'luya "iyisiniz iyi, bakıyorum iyi de korunuyorsunuz" diye seslendi. İnönü'ye Eruh'lu Muhtar Ömer Özmedir. "sayın genel başkanım siz en iyisi mi bizi bunlardan koruyun" karşılığını verdi. SHP Merkez ilçe başkanı Atilla Durak. "Partimizde çok ciddi gelişmelere şimdiden alıştırılıyor" görüşünde.

SHP'nin demokratikleşmek anlayışında, Kürt sorununun demokratik çözümlerine yer olmadığını söyleyen Mehmet Ali Sevin adlı SHP Siirt yöneticisi "SHP'yi Kürt kıyımına hazırlayanlar var, İnönü'nün bölgeye bu denli gelişi bunun açık kanıtı" diyor.

"Sorun Siyasidir"

İnönü, Van'dan başlattığı üç günlük doğu ve güneydoğu gezisini Hakkari, Siirt, Mardin'den sonra Diyarbakır'da tamamladı. İnönü gezi sonrası yaptığı basın toplantısında bölgedeki sorunların güvenliğin sağlanması, geri kalmışlığın yenilmesiyle son bulacağına olan inancını dile getirdi. Kızıltepe SHP belediye başkan adayı Mehmet Seyhan, haklı olarak bu konuyu paylaşmıyor. "Buradaki insanların hiçbir sorunu kalmasa da, villa tipi evlerde dahi otursalar yine de sürecek bu dava. Çünkü sorun ekonomik değil siyasidir. Siyasi siyasetler ön plana çıkarılmadıkça da sürecek" Siyasi çözümlerden gerisi lafı güzaf.

Evet, İnönü'yü "başbakan" sloganlarıyla bağrına basan Kürt halkı "general" diye uğurladı. "Dilimizi arı soktu, ne başkanı be asker bu asker" diyor. Uludereli Ahmet Durmaz.

GELDİKLERİ GİBİ DÖNÜYORLAR

Kızıltepe'deki Kürt kampından içeri adımınızı atar atmaz, yolunuzu kesen Kürt kadınlarının "Me bîbîn! Me laşkın!.." (Bizi götürün, bizi kurtarın) diye yankılanan feryatlarını duyacaksınız. Benizleri soluk, alabildiğine zayıf çocuklar, halsizlikten ağlayamayan bebekler göreceksiniz. Şaşırmayın. Günde bir somun ekmek, ayda ikiyüz gram et, onbeş günde bir, bir kilo bulgur sığınmacıların başlıca yiyecekleri. Verilen yiyecekler büyüklerin açlıktan ölmemelerine yeterken çocukların yaşamasına yetmiyor. Diyarbakır kampında bir yılda tam 280 çocuk, yetersiz beslenmeden ölmüş Duhok'tan, İmadiye'den, Nînova, Akre, Şexan'dan oralardaki kimyasal cehennemden kaçırılıp yaşasınlar diye Kürt kamplarına getirilen 280 çocuk yetersiz beslenmeden ölmüş.

Dünya aleme ilan edilerek hazırlanan kocaman kamplarda sığınmacılar için bütün yapılanlar üç beş tuvalet ve yetersiz içme suyu ambarları. Zirevan Ahmedi ve Salih Rıza, tuvalet suyu içtiklerini ve yetkililerin "burada kalıp ölmektense gitmeniz daha iyi" dediklerini anlatıyorlar. Ve dönüyorlar artık Kürt sığınmacılar.

110 bin sığınmacıdan kala kala 30 bin kişi kaldı. Kalanların büyük çoğunluğu da dönüş hazırlığında. Peşmerge liderleri "Çok kötü bir yıl geçirdik. Aç geldik aç kaldık. Üryan geldik, üryan kaldık. Zulümden kaçtık, zorbalığa tutulduk." diyorlar. Geldikleri gibi gidiyorlar, kırılgan, ümitsiz.

Kampın idari sorumlusu Mardin Vali Muavini Ahmet Nevroz ise kampın kış gelmeden boşalacağı inancında. "Gidiyorlar, gidecekler" derken yüzünün ifadesi bir mutluluğun ipuçlarını veriyor. "Bunlar bu kış burada kalamazlar. Gitmeye elleri mahkum..." Ahmet Nevroz'un bir derdi var. O da kamp komitesinin tehditleri. Nevroz'a göre "Komite olmasaydı, kampın yerinde yeller eserdı." Bu tehditleri engellemek için dönüş başvurularını geceye aldıklarını ekliyor, yine yüzünde ne kadar zeki olduğunu anlatmak isteyen bir yarım gülüş.

Irak - Türkiye

Kamp komitesinden Zirevan'a göre engelleme ve tehdit sözkonusu değil. Sözkonusu olan Irak'ın aldatmacaları ve Irak-Türkiye işbirliği. Zirevan, Saddam'ın yüzbinlerce Kürt'ü Kuveyt sınırındaki çöllerde kurduğu toplama kamplarına sürdüğünü ve Türkiye'den dönenlerin de buralarda toplanacağını söylüyor. "Oysa kamp idaresi ile Irak ajanları 'kendi köyünüze yerleşeceksiniz, eviniz sizi bekliyor' diye propaganda yapıyorlar. Sahte telefon konuşmaları düzenliyorlar. Oysa bizim terkettiğimiz yerlerde ne köyümüz kaldı ne evimiz..."

Kürt sığınmacılar bir yıl dayanabildiler bu zorunlu konukluğa. Seksen bini geri döndü. Hâlâ dönüyorlar. Kızıltepe kampından bir ayda dört bine yakın sığınmacı dönmüş. Muş kampından 10, 11, 12 Eylül günlerinde dönenlerin sayısı bin beş yüz. 14 Eylül'de yola çıkan dönüş kafilesi ise bin kişilik. Muş kamp komitesinden üç Peşmerge lideri ise kamptan sorumlu Hasköy Kaymakamı Bekir Sıtkı Kocakundakçı'nın emriyle dört saat gözaltına alınmış. Gerekçe: Dönenleri tehdit ettikleri...

Unutulduk

Diyarbakır kampından ise, son on günde 980 sığınmacı geri döndü. Kamp komitesinden Ekrem Mayi "Terk edildik! Unutulduk!" diyor. "Bize sahip çıkan olmadı. Çok kötü bir yıl geçirdik. Türkiye sanmasın ki bize iyilik yaptı. Bize büyük kötülük yaptı." Ekrem Mayi, Türkiye'nin Saddam'ın suç ortağı olduğunu, Kürtleri barındırmamak için elinden geleni yaptığını, sonunda Irak'la birlikte istediklerinin olduğunu anlatıyor ve ekliyor. "Mültecilik statüsü tanınsaydı bize, Türkiye'ye yük ol-

mazdık.” Mayi’nin bir iddiası da Türkiye’nin Irak’a 1989’a kadar ülkesinde hiçbir sığınmacı Kürdün kalmayacağına dair söz vermiş olduğu.

Vali Muavini Ahmet Nevroz’un “Gidiyorlar, gidecekler...” sözlerini hatırlıyoruz. Ekrem Mayi çıkardığı yüklü faturanın bir bölümünde Avrupa’daki Kürtlere yer veriyor. “Onlar Avrupa’ya gönderdiğimiz bizim Kürtlerimiz. Kürdistan Devrimi ve Kürt halkı adına hareket ettiklerini iddia eden ve o sorumsuz, o utanmaz insanlar. Kardeşlerini burada minnete, açlığa, üryanlığa, sefaletle terkettiler ve onlar adına ahkam kesmekten de geri durmadılar.”

Kürt kamplarında bir belirsizliğe dönüşün hüznü var. Hava-ların soğumasıyla tankerlerde ısınan suları soğutmak için buz toplayan çocuklar bu işi bırakmışlar. Şimdi ‘Çadır okul’larda Kürtçe eğitim görüyorlar. On üç yaşındaki Dara, “bize defter kalem vermeleri gerekirdi” diyor. İdare bu eğitimi engellemek için çok uğraşıyor ama başaramıyor. Her zaman da idare kazanmaz ya. Yarı aç yarı tok, eğitim peşinde kampın çocukları.

Kürt kampları terkediliyor. Kampların idari sorumluları memnun, kış bastırmadan kamp derdi bitecek onlar için. Sığınmacılar Türkiye’nin “konukseverliğine” bir yıl dayanabildiler. Kafiler halinde yeni bir bilinmezliğe doğru yol alıyorlar.

Kamplarda ayakta durmayı başarmış çocukların büyük çoğunluğu da yollarda ölecek. Kuveyt sınırındaki çöllerde kurulmuş kamplarla Güneydoğu’da kurulmuş kamplar arasında pek fark yok. Belki bir fark var denebilir, o da Türkiye’nin ikiyüzlü konukseverliği.

**Yas Tutan Tarih'in Yunus Nadi Armağanı Yarışmasında
Üçüncülük Ödülünü Kazanması Üzerine Gönderilen
Mesajlar:**

Sevgili Günay,

Dünyanın tüm hayvanları aynı dili konuşuyor. Kimse onlara "insanca konuş" diye baskı da yapmıyor. Biz kimi insanlara "hayvanca konuş" diye baskı yapıyorlar. Kendi dilimizi konuşmamızı engelliyorlar. Tüm insanların aynı dili konuşması, herkesin kendi dilinde, kendini özgürce ifade etmesiyle gerçekleşmeyecek mi? Onları bu nafil çabalarıyla baş başa bırakıyor, seni kutluyorum.

Cemal Kulaçoğlu

Günay can,

İnsanlar, insanca yaşamalı. Kendi dilinde sevmeli. Seni insanca bir yaşam için verdiğin uğraştan ötürü kutluyor, devamını bekliyoruz.

Dündar, Kadir, Cengiz, Menaf, Reis, Celal, Enver, Vahap, Mehmet, Bayram, Tunay, Turgut, Cabbar, Ayhan, Adnan, Ahmet, Azad, Remziye.

Günay

Halkımızın dertlerini, acılarını yalın ve çıplak bir şekilde ortaya koyma, acıları güzelleştirmen çok gönendirici. Seni candan kutluyor, gözlerinden öpüyoruz.

Celal Çevik - Eyyüp Yıldızbaş

Sevgili Günay,

Ödüllü röportajın çok güzeldi. Seni kutluyor, gözlerinden öpüyorum.

**Hasan Fikret Ulusoydan
Çanakkale Cezaevi**

Hey Günay,
Yas Tutan Tarih mükemmel. Hiçbir acı böyle derinden hissedilmeden dile getirilemez. Başarını paylaşıyor, seni kucaklıyoruz.

Kayseri Cezaevi Siyasi Tutukluları
adına
Zeki Ok

Günay
Başarından ötürü seni kutluyorum.

İdris Aldı
Sosyalist Parti İl Başkanı
VAN

Merhaba Günay,
Yunus Nadi Ödülü aldığın için mutlu olduk. Demek ki hiç değişmeyeceksin. Mücadeleye devam!

Leena - Tuula
Stockholm

Günay,
Çok güzel. Tebrikler. Artık Kürtleri çok seviyorum.

Rita
Helsinki

Canım arkadaşım,
O güzel-duyarlı kaleminle yazdığın satırlar her ne kadar acılar taşıyorsa da bu incelikle insanlara yaşanılanları aktarmayı becerebilmen beni çok mutlandırdı. Ödüller, kuşkusuz güzel ama seni tanıyor olmak benim için bu tür ödüllerin üstünde bir kazanım. Nice çabalarına ve başarılarına ve de yaşanacak gerçek bayramlara sevgili Günay.

Güliden
İzmir

Günay abi,
Röportaj harikaydı. Keşke daha uzun yazsaydın. Senin için bir ufak rakı içeceğim. Sevgilerimle.

Emrah Ulaşan
ORDU

Günay Yoldaş,
Büyüyor öfke, büyüyor özlem. Şimdi artık en iyi Kürt, ölü
Kürt. Yaşasın ölümler.

Botanlı Devrimciler
Kasım - Halid - Rıza

Günay arkadaş,
Seni kutluyorum, okurken acılandım. Ne var ki, hiç de yabancı
olmadığımız bir acıydı bu.

Mecit Öztunç
Hakkari

Dost Günay,
Katliamlara ve kıyımlara az daha dayanacağız. Özgür ve
onurlu bir geleceği kurmanın, canımızdan başka bir bedeli
yok. O can, o ülkeye binlerce kez feda olsun.

Sana içinde özgürlük yoğurduğumuz bir yudum yürek gönderiyoruz.

Diyarbakır Cezaevi Devrimcileri
Zeki - Hanifi - Şefik

Günay,
Başarını kutluyor, seni öpüyoruz.

Bingöllü devrimciler
Okan - Erdal

Günay kardeş,
Bu işin sonu gelmez diyorlardı. Bak işte geldi. Artık yas tutmayacak tarih, çiçek açacak.

Onurla ve Yürekle
Tunceli - Ovacık - Pülümür
Devrimcileri adına
Cemal Yılmaz

Günay'cığim,
Dilsiz-ağızsız bir haykırış seninkisi. Duyan, anlayan için oldukça anlamlı ve onurlu. Senin sesini daha çok duymak istiyorum. Sevgiyle.

Ressam
Cemil Altaylı

Günay arkadaş,

Cumhuriyet Dergi'de 3.lük ödüllü röportajını görünce şaşırmadım. Zira ödül hakkeden insana verilmiş. Okurken gurur duydum. Mücadele edebildiğin ve başarabildiğin tüm günleri kutlarım.

Bünyamin Kıvrak
Vatandaş Gazetesi
VEZİRKÖPRÜ/SAMSUN

Yas Tutan Tarih'e

Bir toplumun demokratikleşmesi ve özgürleşmesi herşeyden önce düşünce yasaklarının kırılmasıyla mümkün olur. Biri bir çeşit tabu ve yasağın olduğu bir toplumda demokratikleşme iki yüzlü bir yalan olmaktan öte bir anlam taşımaz. Böyle bir toplumda aydın kimliğine sahip olmanın olmazsa olmaz şartı tabular ve yasaklarla mücadele etmektir.

Yas Tutan Tarih bir röportaj yazısı olarak algılanır ve okunursa bence yeterince anlaşılabilir olacaktır. Bu röportajlar dizisini bir tarih belgeseli olarak algılamak ve bunu resmi tarihin karşısına koymak daha doğru bir tutum olacaktır. Tarihe bakıp gözyaşları dökmek yerine, tarihin bitmediğini, geçmişin günümüzde yaşamaya devam ettiğini bilmek ve alternatifler üreterek okumalıyız Yas Tutan Tarih'i.

Uzun ve yorucu bir çalışmanın sonucu olan Yas Tutan Tarih ilk olmasın diyorum. Günay'ın şahsında taşra aydınının öne çıkan sorgulayıcı tutumunu selamlıyorum.

Ağabeyi
Abdurrahman ASLAN

PENCERE YAYINLARI

Salman Rushdie
JAGUAR GÜLÜŞÜ

Etienne Balibar
PROLOTERYA DİKTATÖRLÜĞÜ ÜZERİNE

Victor Serge
KİROV'UN ÖLDÜRÜLMESİ
BİR DEVRİMCİNİN ANILARI

Mauricio Rosencof
TUPAMAROLAR

Haydar Oğur
SONSUZLUK ÖYKÜLERİ

Genrikh Trofimenko
AMERİKAN SAVAŞ STRATEJİLERİ

Halil Bertkay
BİR DÖNEM KAPANIRKEN
KABİLEDEN FEODALİZME

KADIN KİTAPLARI

Lise Vogel
MARKSİST TEORİDE KADIN

Shere Hite/Kati Colleran
İYİ AŞIKLAR KÖTÜ AŞIKLAR

Chanie Rosenber
KADINLAR VE PERESTROYKA

Fatmagül Bertkay
KADIN OLMAK YAŞAMAK YAZMAK

